AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 16 • HAZİRAN 2006 • 5 YTL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2006/06

- Sanat Tarzlarının Bölümlenmesi İçin Bir Deneme
- Nükleer Çılgınlık Eşiği
- Şiir Dili
- Kuşbakışı Ortaçağ
- Arapçanın Uç Şairi: Ebu Nuvas
- Hep Yolda

YILDIZ GÜNCESİ'nde

— Betül Çotuksöken'i Okusalardı

— Irgat Gibi Satılmak

— At Arabası Kültürü

— Baba ve Piç

— Mario ve Sihirbaz

— Rıfat Ilgaz'lı Yıllar

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Yayın Türü: Aylık yerel süreli yayın

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı
Şadiye GÜLE

Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım
Deniz SARAÇ

Baskı
ILICAK Matbaası

Dağıtım
DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•Cengiz GÜNDOĞDU, •Servet ÇOLAK, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Prof.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Prof.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDUVENCI *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasın CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)* •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç..Dr.Zeynep DİREK *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Maltepe Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Nacı SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-Istanbul Tel./Belgeç (0212) 249 80 19
E-mail: insancildergisi@hotmail.com **www.insancil.com**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 60.000.000 TL. - 60 YTL
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul Hesap No. 1042 0577792
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul 1042 301000 0153677 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Ömer Naci SOYKAN	SANAT TARZLARININ BÖLÜMLENMESİ İÇİN BİR DENEME	1
Tekin AĞAÇIK	UNUTTUK (Şiir)	3
Temel DEMİRER	NÜKLEER ÇILGINLIK EŞİĞİ	4
Baha ÇITAKOĞLU	BAŞKA BİR YAZ TAŞIYICISI (Şiir)	11
Berrin TAŞ	HEP YOLDA	12
Dilek YILMAZ	ŞİİR DİLİ	14
Burcu KORUCU	BERDEL (Şiir)	18
Barış ACAR	KUŞBAKIŞI ORTAÇAĞ	19
İrfan SEZER	BÜYÜLEYEN BİR ÜLKE (Şiir)	24
Müslüm KABADAYI	ARAPÇANIN UÇ ŞAİRİ: EBU NUVAS	25
Servet ÇOLAK	BİR GÜN (Şiir)	27
H. Tuğrul ATASOY	İNSAN SICAĞI	28
Mustafa TABAK	BİR MAYIS GÜNÜ (Şiir)	29
İlhan YÜCE	İKİ "UYGARLIĞIN" İNSANLARI	30
İlke BEREKETLİ	MAYIS'IN İLK GÜNÜ (Şiir)	36
Emine Elif AKSU	CACIĞIN İÇİNDEKİ SALATALIKLAR (Öykü)	37
Işıl ÇAĞDAŞ	GÜNEŞE ÖVGÜ (Şiir)	39
Yılmaz UÇAR	GÜNGÖR GENÇAY'LA SÖYLEŞİ	40
Mustafa GÖKSOY	1 MAYIS (Şiir)	42
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	43
Mustafa ÖZMEN	YANGIN (Şiir)	48

SANAT TARZLARININ BÖLÜMLENMESİ İÇİN BİR DENEME

Ömer Naci SOYKAN

SANAT TARZLARININ BÖLÜMLENMESİ İÇİN BİR DENEME

Ömer Naci SOYKAN

Bu yazının başlıca amacı, tüm sanatları, belli bir bakış açısından bölümlemek, böylece sanat dünyasını sistematik bir çerçeve içinde görmektir. Burada adı geçmeyen herhangi bir sanat türü varsa, onun da bu bölümlemede yer alabileceğini öngörüyoruz. Tüm sanatları sistematik bir çerçeve içine yerleştirecek bölümlememizin bu kuramsal amacı yanında, sanatların öğretilmesine, eğitim kurumlarının buna göre düzenlenmesine de hizmet edebilecek oluşu, onun kılgısal ereğidir. Bölümlemenin bakış açısını, sanat yapıtları karşısında estetik bir tavır alan öznenin alımlama tarzları oluşturur. Burada ortaya konan bu tarzların eksiksiz olarak verildiği, yani öznenin başka hiçbir alımlama biçimine sahip olmadığı inancı, bölümlemenin tüm sanatları kapsadığı savının dayandığı temeldir.

Buna göre, sanatları ilkin biri algısal diğeri kavramsal sanatlar olmak üzere ikiye ayırıyoruz. Bu ikisinin her birini tek tek bölümledikten sonra, bu kez onların birlikte kullanıldığı algısal-kavramsal sanatları üçüncü bir grup olarak ele alacağız. Sanat yapıtları, işitme ve görme duyularının her biri veya bu ikisinin birlikteliği yoluyla algılanırlar. Tat, koku gibi duyumlara karşılık gelen, yemek, parfüm gibi nesneler, sanat yapıtı olarak kabul edilmezler. Algısal sanatları ilkin işitsel ve görsel sanat olarak ikiye ayırıyoruz. Yalnızca işitsel olan sanat türü müziktir. Bu sanat türü, daha alt türlere bölünmeyecektir. Tüm müzik çeşitleri, ne denli ayrı özellikler gösterse de algılanışları bakımından bir farklılığa sahip değildirler. Görsel sanatları, iki boyutlu ve üç boyutlu sanatlar olmak üzere ikiye ayırıyoruz. Nesnelerin boyutları bize algı yoluyla verildiği için bu ayırım şekli de bakış açımıza uygundur. İster yüzeyde, ister yüzeyin oyulması veya kabartılması biçiminde yapılmış olsun, iki boyutlu tüm görsel sanatları yüzey sanatları olarak bir öbekte topluyoruz. Bunlar, hat sanatı, minyatür, resim, fotoğraf, gravür, kabartma ve süsleme sanatlarıdır. Üç boyutlu görsel sanatları ise biri hacim, diğeri mekân sanatı olmak üzere ikiye ayırıyoruz. Birincisine heykel, ikincisine mimarlık sanatı girer. Mimarlığın heykel sanatından başlıca ayrımı, onun iç mekâna sahip olmasıdır. Örneğin, bir yapı dış görünüşüyle, büyüklüğüyle ne denli bir kiliseye benziyor olsa da, eğer onun bir iç mekânı yoksa, yani içine girilemiyorsa, o ancak bir heykel olarak nitelenebilir, mimari bir yapı olarak değil. Heykel ve mimarlık için göz önünde bulundurulan içine-girilemezlik ve mekân kavramlarının her ikisinin de duyarlıkla ilgili olması, yani algısal olması, burada da bölümlememizin bakış açısına uyulduğunu gösterir. Yüksek nitelikli bir üretim standardına ve estetik bir görünüşe sahip, nakış, halı, kilim, vazo, küpe, kolye, incik boncuk gibi kullanım nesneleri olan el sanatları ürünlerinin sanat yapıtı sayılıp sayılmayacağı tartışmasına burada girmek istemiyoruz. Ancak sınıflamamız, aynı zamanda sanat eğitim-öğretim kurumlarının örgütlenişi için de bir model olmak savında olduğu için, bu amaçla, onların yüzeysel olanları iki boyutlu görsel sanatlar bölümünde, hacimsel olanları da üç boyutlu görsel sanatların hacim sanatı bölümünde yer alabilir.

Genellikle sanatlarda, özellikle de algısal sanatlarda temel işlev hoşlanma ya da şoke etme, duygusal, naif vb. belli bir duyusal etki bırakmadır. Hoşlanma özelliği, Kant'tan beri güzel sanat ile ücret sanat ayrımı için bir ölçüt olarak görülür. Kavramsal-dilsel sanatlarda, anlama ve kavramının yer alması doğaldır. Bu nedenle, bu sanatlarda hoşlanmanın yanında bir de düşündürme (düşünmeye yöneltme) işlevinin yer alması, kendiliğinden anlaşılırdır. Ancak günümüzde, algısal olmalarına karşın, "kavramsal sanat" adıyla anılan, bazı resim anlayışlarında ve "enstalasyon" denen tarzda görüldüğü gibi, hoşa gitmenin ya da herhangi bir duyusal etki bırak-

manın tümüyle bir yana bırakılması ve bunların işlevinin yalnızca düşündürmek olduğunun öne sürülmesi durumunda, onların sanat yapıtı olarak kabul edilebilmesi söz konusu değildir. Bu tarzlar, sembolleştirici zihinsel bir kavramanın değil, fakat duyusal bir algının nesnesidirler. Duyusal algıya hitap eden nesneler, elbette aynı zamanda kavramsal da olabilirler, örneğin bilmecelerde olduğu gibi. Zaten söz konusu tarzların bilmeceli karakterde olması da savımızı desteklemektedir. Bu nedenle bu tarzları bölümlememizin dışında tutuyoruz. Hoşa gitme yanında, ikincil bir işlev olarak sanatın düşündürme işlevini kabul ediyoruz; ama ister algısal, ister kavramsal olsun sanattan hoşa gitme ya da herhangi duyusal bir işlevin tümüyle atılmasını benimsemiyoruz. Hiçbir duyusal etki bırakmayı ereklemeyen bir şeyin sanat yapıtı olduğu söylenmemelidir. Ancak kavramsal olma savında olan, sözünü ettiğimiz bu tarzlar, eğer bu savı terk edip, duyusal bir etki bırakmayı erekliklerinde ve bunu başardıklarında, onların da bölümlememizde yer almaları olanaklıdır. Bu takdirde onlar ya resim olarak iki boyutlu görsel sanatlara ya da "enstalasyon" olarak üç boyutlu görsel sanatların hacim sanatları bölümüne ait olurlar. Yukarıda el sanatlarının güzel sanat olup olmadıkları tartışmasına girmek istemediğimiz halde, burada böyle bir tartışmaya girmemizin nedeni şudur: Onlar kullanım nesneleri idi, oysa burada sözü edilenler, seyir nesneleri olarak karşımıza çıkarlar. Seyir nesnesi olmak, sanat yapıtı olmanın temel koşuludur. Ama o zaman da o nesne duyusal etki bırakmalıdır.

İşitsel ve görsel diye ikiye ayırdığımız sanatların birleştiği türü, işitsel-görsel sanat başlığı altında topluyoruz. İşitsel-görsel sanatlara da dans ile baleyi veriyoruz. Bu iki sanat biçimi için yalnızca işitsel-görsel algılanış yeterli olması nedeniyle onlar bu yeri alıyorlar. Daha sonra göreceğimiz, örneğin tiyatro, opera gibi sanatları, işitsel-görsel oluşları yanında başka özelliklere de sahip olmaları nedeniyle başka bir sınıfa sokacağız. Bölümlemede dikkat edilmesi gereken bir nokta da şudur: Bir sanat türü, artık daha alt bir bölüme ayrılmadığı zaman, ona uygun sanatları örnek olarak veriyoruz; daha önce, yani bölümleme sürerken değil. Algısal sanatların bölümlemesini burada bitiriyor ve kavramsal sanatlara geçiyoruz.

Algılama ile kavrama arasındaki temel ayrım, nesnenin özneye veriliş tarzı ile, eş deyişle, öznenin nesneyi alımlama tarzı ile ilgilidir. Bu da baştan beri söylediğimiz gibi, bizim bakış açımızı oluşturan şeydir. Algılama için doğrudan doğruya duyarlık yeterli olmasına karşın, kavrama için zihnin işe karışması gerekir. Zihnin işe karışması duyu verisinin zihinsel olana dönüştürülmesi demektir. Zihnin işlevi algıyla verilenin işlenmesidir. Bu bakımdan burada ikinci düzeyde bir alımlama söz konusudur; birinci düzeyi algı oluşturur. Algılamada duyarlık yeterlidir, zihnin işe karışmasına gerek yoktur. Örneğin bir doğa manzarası resmine baktığımızda, bunun bir doğa manzarasını resmettiğini doğrudan doğruya algılarız. Çünkü manzarayı taklit etmiş olan resim, karşımızda manzara gibi durmaktadır. Ama bir yazıya baktığımız veya bir sözü işittiğimiz zaman, onun neyi söylediğini anlamamız için resimdeki gibi yalnızca algı düzeyinde kalmamız yetmez. Burada bir sembolleştirme yapılmıştır. Örneğin "ağaç" sözcüğü, bir şeyin taklidi değil, fakat sembolüdür. Şimdi biz bu sembolü, onun sembolü olduğu şeye dönüştürerek anlarız, zihnimizde bir ağaç tasarımını canlandırırız. Fakat "miyav" gibi taklit sözcüklerinde veya gök gürültüsü gibi efektlerde durum, resimdekine benzerdir. Çünkü burada bir sembolleştirme söz konusu değildir; doğrudan doğruya taklit vardır. Dilin sembolleştirici özelliğinden ve sembolik olanın alımlanmasının anlamaya dayalı, yani kavramsal olmasından ötürü tüm dilsel sanatları kavramsal sanatlar diye adlandırıyoruz. Burada algı, kavranacak nesneyi özneye sunan, yalnızca kavrama öncesi bir basamaktır. Kavrama sırasında algı ortadan çekilir. Kavramsal-dilsel sanatlar, sözel ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılır. Sözel olanlar işitme duyumuna, yazılı olanlar görme duyumuna dayanır; yani onların birinci düzey alımlanmasında ilkinde işitme, ikincisinde görme duyusu rol oynamıştır. Masal, fabl, destan (meddahlık, sohbet), radyo oyunu birinci öbeğe, şiir, hikâye, roman, piyes, anı, seyahatname, mektup ikinci öbeğe, yani yazılı kavramsal sanatlara girer.

Şimdi de başlangıçta üçüncü ana grup olarak sözünü ettiğimiz, algı ve kavramanın birlikte kullanıldığı algısal-kavramsal sanatlara geçiyoruz. Öncelikle belirtmeliyiz ki, her kavramsal sanat, mutlaka bir algı temeline dayanır, yani birinci düzey alımlama tarzına. Çünkü bir sanat yapıtı ne denli kavramsal olsa da o, somut, algılanabilir bir nesnedir. Şimdi bölümleyeceğimiz sanatların alımlanmasında algı, kavramsal-dilsel sanatlarda olduğu gibi yalnızca bir ön basamak değildir, daha sonra ortadan çekilmez, tersine daima işbaşındadır. Burada algı ile kavrama, daima birlikte vuku bulur. Bu algısal-kavramsal sanatları, kullandıkları algı biçimlerine göre, biri görsel-kavramsal, diğeri işitsel-görsel-kavramsal olmak üzere iki alt bölümde ele alıyoruz. Görsel-kavramsal sanatlar, biri sahne, diğeri görüntü sanatları olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci bölüme mim sanatı, ikinci bölüme karikatür, çizgi roman ve fotoroman girer. Müziksiz yapılan modern dansta, eğer bir şeyi anlatma ön plana çıkmışsa, o zaman bu sanatı, mim sanatının yanına, yani görsel-kavramsal sahne sanatlarına koymak gerekir. Burada müzik

UNUTTUK

Dudaklarımıza küstük, konuşmayı unuttuk
Hiçbir şeyden haberimiz yok duymayı unuttuk
Bencil bir aşka düştük, sevmeyi unuttuk
Güzelim dünyaya iyi çocuklar vermeyi unuttuk

Sen neyi söyleyebilirsin? Güzel bir türkü mü?
Neyi duyabilirsin, bir çocuğun ağlayışını mı?
Kuru bir çalının hüznünü mü hissedebilirsin?
Yoksa güzel bir çiçeğin gülüşünü mü görebilirsin?

Hepimiz birer rastlantıydık!
Öyle ya "büyük durumlardık"
Doğmak büyümek mesele değil,
Asıl "büyük durum" kendimizi dünyada unutmadan
yaşamaktır!...

Tekin AĞACIK

elbette eşlik eden bir şey olarak, bir fon olarak kullanılmış olabilir. Sorun müziğin bir yapısal öğe olarak kullanılıp kullanılmamasındadır. Bölümlemede bizim için önemli olan, bir öğenin yapısal oluşudur. İşitsel-görsel-kavramsal sanatları da yine biri sahne, diğeri görüntü sanatları olmak üzere ikiye ayırıyoruz. Birincisine kukla, tiyatro, opera, ikincisine anlık görüntülerin perdeye yansıtıldığı sanatlar, yani gölge oyunları ile film (sinema, TV, video, animasyon) sanatı girer. Bölümlemeyi böylece tamamlamış olduk. Şimdi onu aşağıdaki gibi bir şemada numaralayarak göstermek istiyoruz:

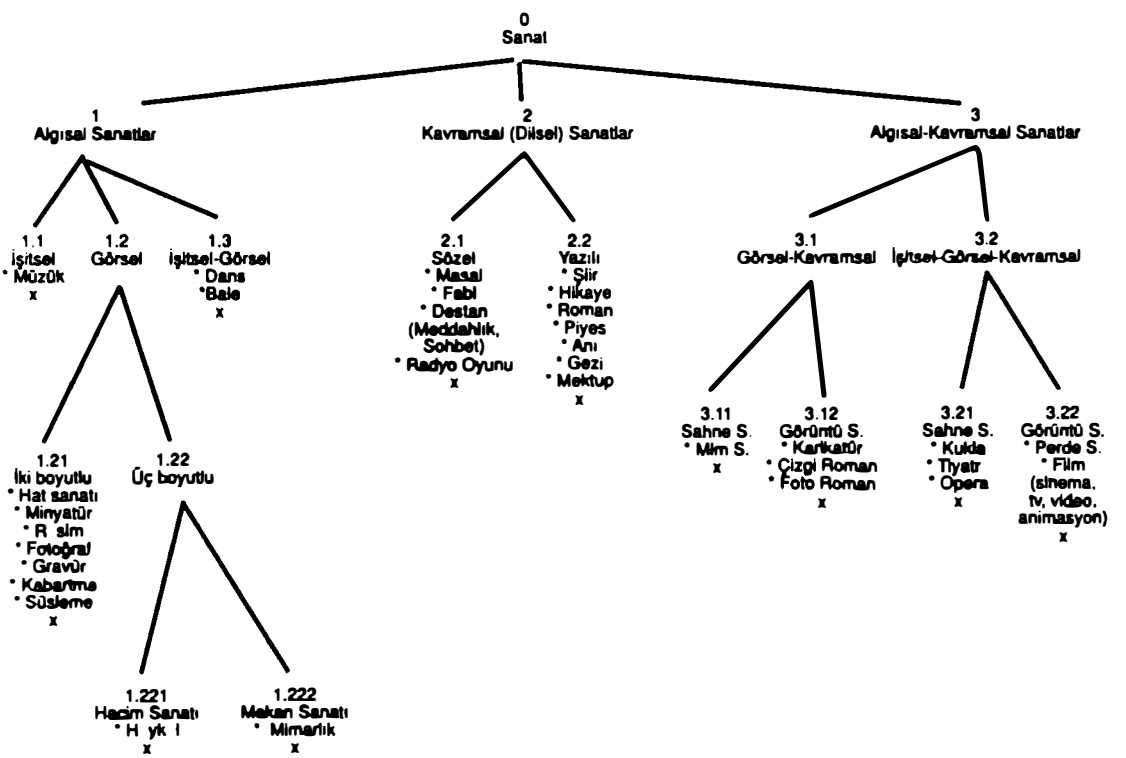

Bu çizelge, aynı zamanda sanat türlerinin tanımlanmasını da bize vermektedir. Tanımlama, çizelgenin okunması yoluyla yapılır. Tanımlanacak sanat türünün ait olduğu yollar yukarıdan aşağıya izlenerek tanımlama yapılır. Örneğin şöyle: "Mimarlık sanatı, algısal sanatların görsel olanlarının üç boyutlu sanatlar bölümünün bir bölümünü oluşturan mekân sanatıdır."

İNSANCIL

NÜKLEER ÇILGINLIK EŞİĞİ

Temel DEMİRER

"Kırk beş saniyede oldu her şey
8.15'te Hiroşima vardı,
Hiroşima yaşıyordu.
Saniyelerin çiçek soluğunda,
Saat 8.16 olduğunda
Yoktu Hiroşima."(1)

Yeniden başladı... Seslerini giderek yükseltiyorlar...

"*Avrupa'da enerji ihtiyacını büyük oranda atom santrallarından sağlayan birçok ülke var. Fransa'da elektrik üretiminin yüzde 78'i, Belçika'da yüzde 55'i, İsveç'te yüzde 52'si nükleer santrallardan sağlanıyor...*

Modern nükleer santrallar artık daha ucuz ve güvenlidir. Eski nesil santrallara oranla daha az atık çıkarıyorlar. İnşaat maliyeti çıktıktan sonra elde edilen enerji ucuzdur. Nükleer santrallar dış kaynaklara bağımlılığı kısıtladıkları gibi sera gazı üretimini de azaltıyorlar..."(2)

"*Ülkemiz net bir enerji dış alımcısı konumunda bulunuyor. Türkiye'nin enerji koridoru olması ve bu açıdan stratejik öneminin yükselmesine karşın en kötü koşullara göre planlamanın yapılması gerekiyor. Elektrik enerjisinin yüksek fiyatla topluma ve sanayiye kullandırılması ise rekabet gücümüzü zayıflatıyor...*

Türkiye'nin ekonomik ve bölgesel güvenlik kaygıları nedeniyle nükleer teknolojiyi edinmesi normal karşılanmalı. İran'ın bu yöndeki çabaları ve coğrafi olarak yakınımızdaki ülkelerin nükleer potansiyeli biliniyor. Türkiye'nin mevcut kaynaklarını da göz önüne alarak zaman geçirmeden bu seçeneği değerlendirmeye alması gerekiyor..."(3) diyorlar...

Ve de "*İlk nükleer santralın 2012'de işletilebileceğini açıklayan TAEK Başkanı Okay Çakıroğlu,* 'Türkiye bütün rüzgâr ve hidroenerji potansiyelini kullanabilse bile 2020 yılında enerji açığı çeker. Nükleer santral enerjide hem en ucuz hem de en çevreci çözüm, *dedi...*"(4)

Sonra da... "*2020'ye kadar Türkiye'nin enerjiye 128.5 milyar dolarlık yatırım*" yapacağını ifade eden Güler, "*Nükleer santral yapımında öncelik özel sektörde olacak,*"(5) diye ekliyor...

Özel sektörün, yani kapitalistlerin gözü aydın!!! Sanki Hiroşima, Çernobil yaşanmamış gibi... Yeniden başladılar... Seslerini giderek yükseltiyorlar...

"Neden" mi?

Elbette özel sektörün yani kapitalistlerin sömürüsü için...

Ya da "*Nükleer enerji lobileri yıllardır ellerinde kalan ve kendi ülkelerine kurmak istemedikleri nükleer reaktörleri pazarlamak için uğraşıp durmaktadırlar. Zaman zaman sözde 'bilim' insanlarını zaman zaman da basındaki yazarları devreye sokarak nükleer enerjinin 'gerekliliğini' topluma dayatmaya çalışırlar*"(6) da ondan...

I-) Yerkürenin Nükleer Haritası

"*Dünyada 442 nükleer santral olduğu belirtiliyor. Bu santralların 10'u ABD'de. Bu ülkede nükleer enerji, ulusal elektrik üretiminin yüzde 20'sini karşılıyor. ABD bu oranı yükseltmeyi düşünüyor.*

Yeryüzündeki nükleer santralların elektrik üretiminde payı yüzde 16. Halen elektrik üretimindeki nükleer enerjinin payı Fransa'da yüzde 77, Belçika'da yüzde 58, Slovak Cumhuriyeti'nde, Ukrayna'da yüzde 46, İsveç'te yüzde 44, Macaristan ve Güney Kore'de yüzde 39, İsviçre'de yüzde 36, Japonya'da yüzde 34, Almanya ve Finlandiya'da yüzde 31, İspanya'da yüzde 27, İngiltere'de yüzde 23, ABD ve Çek Cumhuriyeti'nde yüzde 20, Rusya Federasyonu'nda yüzde 15, Kanada'da yüzde 14, Hindistan'da yüzde 4 düzeyinde bulunuyor."(7)

Ulaşılan koordinatlarda "*Dünya, petrol savaşları ve olası doğalgaz krizi ile birlikte nükleer enerjiye dönüş sinyalleri veriyor. Dünyadaki toplam 442 nükleer santralla elektrik ihtiyacının yüzde 16'sı karşılanıyor, 24 yeni reaktörün yapımı ise sürüyor.*

Fransız dergisi Le Nouvel Observateur'un 5-11 Ocak 2006'da yayımlanan araştırmasında, dünya çapında fosil yakıt yataklarının azalmasıyla birlikte nükleer enerjiye dönüş sinyallerinin verildiği vurgulandı. Nükleer santralların dünya çapında ürettiği elektrik miktarının 2025 yılına dek 387 gigavattan 487 gigavata çıkmasının beklendiği belirtildi...

11-14 Aralık 2005 tarihinde Paris'te gerçekleştirilen Avrupa Nükleer Konferansı'na katılan Amerikan Nükleer Enerji Enstitüsü Başkanı Skip Bowman, birincisi 2015'ten önce tamamlanmak üzere, ABD'nin en az 20 yeni nükleer santralı 20 yıl içinde yapacağını belirtti. Araştırmada İngiltere'nin de nükleer enerji programına döndüğü, Kuzey Denizi'nde 40 yıl önce bulunan petrolle çalışmaların yavaşlatıldığı adada 22 Aralık'ta bir açıklama yapan Başbakan Tony Blair'in, 'nükleer programımızı gözden geçirmeye hazırız' *demeci anımsatıldı.*

Toplam 148 nükleer santralıyla elektrik ihtiyacının yüzde 32'sini sağlayan AB'de de tartışmalar sürüyor..."(8)

Nükleerin yeniden horlatıldığı güzergâhta *"Atom bombası önemli bir silah olarak varlığını koruyor ve giderek de yaygınlaşıyor.. Durum hiç de iç açıcı değil...*

Dünya çapındaki nükleer batağın özünde, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın deyişiyle, nükleer enerjinin Romalıların iki yüzlü ilahı Janus'u andıran yapısı yatıyor. Güç üreten reaktörler aynı zamanda plutonyum da üretebiliyor. Plutonyum uranyumla karıştırıldığında Avrupa'da 30 reaktörde kullanılan ve mixed-oxide fuel adıyla bilinen yeni yakıtlar elde ediliyor. Ve, tabii ki, plutonyum bomba yapımında da kullanılıyor..."(9)

II-) Nükleer Savaş Tehdidi

Şimdi burada durup anımsatalım: *"Yeryüzünde aktif durumdaki 442 nükleer santralin tamamı gelişmiş kapitalist ülkelerde bulunuyor. Nükleer enerji santralları 'nükleer silahlanma'nın arefesidir."*(10)

*"Pentagon'un, ABD ordusunun terör şebekelerine ve serseri devletlere karşı gerektiğinde 10-12 cephede birden verilecek uzun bir savaşa göre yeniden organize edilmesini öngören ve 'Uzun Savaş' diye adlandırılan yeni savunma konsepti tartışılıyor"*ken;(11) *"ABD'nin BM temsilcisi John Bolton, İran'a* 'askeri saldırı düzenlenebileceğini' *söyledi. Bolton, İngiliz milletvekillerine yaptığı açıklamada,* 'diplomatik çabaların başarısız olması halinde, askeri eylemin İran'ın nükleer programını durdurabileceğini' *ilan etti..."*(12)

Bu konuda Noam Chomsky, BBC'nin, *"2006 yılında dünyayı bekleyen en büyük tehlike sizce ne?"* sorusuna şu yanıtı veriyor:

"İnsanlığın artık varlığını tehdit eden bir düzeye gelen ve ne yazık ki kimsenin pek fazla tartışmadığı en büyük tehlike, bir nükleer savaş olasılığı. Amerika'nın önde gelen askeri stratejistleri, ülkenin en muhafazakâr dergilerinde felaket riskinin arttığını tartışıyorlar.

Bu dönüşüm Amerika'nın potansiyel karşıtlarını da saldırı amaçlı sila kapasitelerini güçlendirmeye itiyor. Ruslar, Bush yönetiminin iktidara gelmesinden bu yana, nükleer yeteneğini büyük ölçüde artırdı. Çin de aynı şeyi yapıyor. Ve, bu yeni nükleer silahlar büyük ölçüde otomatik uyarı sistemlerine bağlı. Stratejik analiz yazılarında her an bir kaza olabileceğine işaret ediliyor. ABD'deki sistemlerin sürekli yanlış alarm verdiğini ve bir füzenin otomatik olarak ateşlenme tehlikesinin insan müdahalesiyle önlendiğini biliyoruz. ABD'nin karşıtlarının sistemleri ise daha az güvenli. Bütün bunlardan dolayı nükleer savaş tehlikesinin giderek büyüdüğünden bahsetmek hiçbir şekilde felaket tellallığı değil..."(13)

ABD'nin (ve emperyalist Batı ülkeleriyle İsrail'in) nükleer gerçeği, ister istemez, karşıtını da -üreterek- devreye sokuyor... Örneğin, *"Çevresel gelişmeleri ciddi bir tehdit algılaması olarak değerlendiren İran, nükleer silah edinme yolunda ödün vermiyor..."*(14)

Bu konuda Türker Alkan'ın ifadesiyle, *"Neden bazı ülkelerin nükleer silahı var da diğerlerinin yok? Ve nükleer silah sahibi olmalarına izin verilmiyor? Amerika'nın, Rusya'nın, İngiltere'nin, Fransa'nın... resmen nükleer silahı var. İsrail, Hindistan... gibi bazı ülkelerin de fiilen nükleer silahı var. Ama iş Irak'ın, İran'ın, Kuzey Kore'nin nükleer silah üretmesine gelince halen 'nükleer kulübün' üyesi olan devletler şiddetle itiraz ediyor, hatta Irak'a yaptıkları gibi işi savaşa kadar götürüyorlar.*

İran'a ve Kuzey Kore'ye karşı da aynı tehdit geçerli.

Neden? 'Biz nükleer silaha sahip olabiliriz, ama siz olamazsınız!' *türünden bir ikili standardın mantığı nedir?*

Tek gerekçe, nükleer kulüp üyelerinin kendilerini 'sorumlu, ciddi, istikrarlı, kurumsallaşmış ve demokratik ülkeler' *olarak görmeleridir.* 'Biz öyle olur olmaz nedenlerle sağa sola atom bombası atmayız. Ciddi devletleriz. Ama atom bombasına sahip olmak isteyen İran ve Kuzey Kore gibi ülkeler haydut devletlerdir. Nükleer silahla ne yapacakları belli olmaz. Bu öldürücü silahlara sahip olmalarını onaylayamayız!'

Bu mantık ne kadar geçerlidir dersiniz?

Önce tarihe bakalım.

Atom bombasını şimdiye kadar bir tek ülke kullandı: Amerika. Ve bunu yaparken hiçbir zorlayıcı nedeni yoktu. Savaşı çoktan kaybetmiş olan, artık ABD için askeri bir tehdit oluşturmayan, teslim olmak için müzakere yapmaya hazırlanan Japonya'ya karşı kullandı. Hem de bir değil iki kez. Askeri tesislerin üzerine değil, sivillerin yaşadığı kentler üzerine.

Bu dehşet verici olayın askeri olmaktan çok psikolojik, politik ve bilimsel sonuçları oldu. ABD'nin dünya liderliği onaylandı ve atom bombasının tahrip gücü denenmiş oldu.

Diğer ülkeleri 'haydutlukla' suçlayan ABD'nin geçmişi böyle.

Geçenlerde, ABD'nin yakın dostu İngiltere'nin bu konudaki tutumunu öğrendik. İngiltere, üzerinde birkaç keçinin otladığı Falkland Adası için Arjantin'le savaşa tutuşmuştu. Kendi açısından pek önemi ve değeri olmayan bir toprak parçası için. Fransa, daha önce Arjantin'e füze satmıştır. İngiltere, Fransa'dan füzelerin kodlarını ister. Fransa vermek istemez. Bunun üzerine İngiliz Başbakanı Thatcher, Fransızların lideri Mitterrand'a, 'Kodları vermezseniz, Buenos Aires'e atom bombası atacağız,' *der. Komşusu İngilizleri çok iyi tanıyan Mitterrand bu tehdidi ciddiye alır ve kodları verir...*"(15)

II. 1-) Fransa'nın Notu

Fransız *Liberation* ve *İngiliz The Guardian* gazeteleri, Fransa'nın nükleer silahlarının menzilini ve kapasitesini güçlendirdiğini açıklarken;(16) "*Uluslararası kamuoyunun son dönemde gündemi İran'la süren nükleer gerginliğe odaklanmışken, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, bir devlet veya gücün ülkesine karşı terörist saldırıda bulunması halinde, nükleer karşılık verme haklarını saklı tuttuklarını söyledi.*

Fransa'nın dört nükleer denizaltısında bazı silahlardaki nükleer başlıkların, düşman ülkede toptan bir imhayı değil, belirli güç merkezlerini hedeflemeyi sağlayacak şekilde azaltıldığını hatırlatan Chirac, 'Bir bölgesel güç karşısındaki seçimimiz, hareketsizlik ya da imha etme arasında olmayacak. Zira stratejik güçlerimizin esnekliği ve tepkiselliği, doğrudan güç merkezlerine yanıt vermemizi sağlıyor. Fransa nükleer gücünü bu düşünceye göre düzenlemiştir' *diye konuştu.*

Eski Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün talimatıyla 1960'tan itibaren bağımsız nükleer caydırıcılık gücü oluşturan Fransa, Soğuk Savaş'ın bitimiyle bu gücün bir parçasını oluşturan füze sistemlerinden bazılarını devre dışı bırakmıştı. Fransız ordusunun envanterinde 350 kadar nükleer bomba olduğu sanılıyor."(17)

II. 2-) Çifte Standartlı İmparator!!!

Tüm emperyalist ülkeler gibi ABD İmparatorluğu da (çifte standartlı) nükleer bir (saldırgan) güç...

Bu konuyu, "Washington Times *açıklamıştı: Bush'un 14 Eylül 2002 tarihinde imzaladığı Ulusal Güvenlik Talimatı, ABD ve müttefik ülkelere yönelebilecek kimyasal ve biyolojik bir saldırıya nükleer silahla karşılık verebilmeyi öngörüyor. Gazete, söz konusu talimatın kamuya açıklanan şeklinin sansürlü olduğunu açıkladı...*"(18)

Yani, "*Bush ve Blair, Hiroşima'nın bombalanışının 60'ıncı yılında nükleer silahsızlanma girişiminin önünü tıkıyorlar...*

İngiltere'nin Aldermaston'daki üretim merkezinin yeni teçhizatla donatıldığı ve yeni nesil bomba üretimine başlanacağına dair haberler sızıyor. ABD Senatosu ise kısa adı 'RNEP' olan bir bomba üretimi ve araştırmaları için 4 milyon dolarlık bütçe ayrılmasını onayladı. Bu tablo, Hiroşima'nın bombalanışının 60'ncı yılında nükleer silahsızlanmaya yönelik tüm girişimlerin sonu anlamına geliyor..."(19)

Bunun yanında, "*Bush, petrole bağımlılığın ülkeyi* 'düşmanlara' 'esir ettiğini' *savunup 2010'a dek yeni nükleer santrallar kurulmasını istedi. Bush,* 'Bize benzemeyen yabancı uluslarca enerjiyle esir edilmemiz, ulusal güvenlik sorunu yaratır' *dedi.*

Yeni nükleer santrallar kurulması için 1.1 milyar dolarlık program sunacağını belirtirken, dünyanın bir numaralı petrol tüketicisi olan halkına, alternatif enerji kaynaklarını kullanma çağrısı yaptı: 'En önemli hedef, 2010 sonuna dek nükleer santral inşasına başlamamız.' *100'den çok nükleer santralın kurulu bulunduğu ABD'de, 70'lerden beri yeni santral kurulmadı...*"(20)

Nükleer enerjinin (ve dolayısıyla da silahlanmanın) önünü doludizgin açan ABD; kendinden yana olanların nükleerine "Evet"; karşı olanlarına da (İran örneğindeki üzere) "Hayır" diyor...

Örneğin "*ABD, Hindistan'a uygulanan sivil nükleer teknoloji yasağının kaldırılması konusunda ilk adımı attı...*"(21)

David Ignatius'un deyişiyle, "*Hindistan'ın nükleer silahları var, İran'sa bunlardan edinmek istiyorken; ikisinin ortasında duran ABD, her ikisi için de geçerli olacak kuralları belirlemeye, iyi çocuğu ödüllendirirken, kötü çocuğu cezalandırma araçlarını elinde bulundurmaya çalışıyor. Hindistan'ın nükleer silahlarına 'evet' derken, İran'ınkilere niye 'hayır' dememiz gerektiğinin en iyi açıklaması bu sözlerde yatıyor. İki vaka birbirinden farklı. İkisi için aynı kurallar geçerli değil; biri iyi huylu olduğunu kanıtlamış, diğeri dünya çapında kanunsuz hareketler yapıyor. Bush'un Hindistan gezisi, nükleer ikiyüzlülüğünü tüm ihtişamıyla ortaya koyuyor...*"(22)

Evet, "*Bush, iki stratejik müttefikinden Hindistan'a nükleer donanımda doğrudan destek kararı verirken, Pakistan'a 'hayır' dedi... Kendisi nükleer silahlanmanın odağındaki ABD'nin nükleer silahlara karşı önlem alma politikalarında ne kadar inandırıcılıktan, dürüstlükten uzakta olduğuna işaret ediyor.*"(23)

Yani "*ABD, İran'a 'olmaz' derken, şimdi Hindistan'a açıkça 'destek' vererek kendini çifte standart uyguluyor duruma düşürmüyor mu? Cevap tabii ki 'evet.' Hindistan'a uyguladığı politikayla Washington başkalarının uymasını talep ettiği kuralları taktik amaçlarla kendisi ihlâl etmiş oluyor. Böylece ABD'nin nükleer politikası hem kendini meşruiyet-*

ten mahrum kılıyor, hem de nükleer silah isteyen ülkelere Hindistan örneğini teşvik edici bir gelişme olarak sunuyor. Sonuçta bu durum nükleer dünyada herkese aynı kuralların uygulanmadığını açıkça gösteriyor.

Peki Bush yönetimi bu suçlamalara nasıl cevap veriyor? Washington nükleer silah geliştirmeye yönelen ülkeleri 'iyiler' ve 'kötüler' olarak ikiye ayırdığını ve farklı bir şekilde muamele ettiğini gizleme gereksinimi duymuyor. Bu durum 'gerçekçi' bir dış politika olarak sunuluyor. Kısacası Hindistan'la yeni bir stratejik ilişki kurmayı amaçlayan Bush yönetimi, Hindistan'ı Washington'ın doğal bir müttefiki olarak niteliyor. Hindistan gerek hızla gelişen ekonomisi, gerek giderek artan siyasal etkinliğiyle, Asya'nın yükselen yeni gücü konumunda. Şurası bir gerçek ki Washington, diğer 'yükselen güç' Çin karşısında, Hindistan'ı kendine yakın temel bir denge unsuru olarak görüyor..."(24)

II. 3-) Ya İsrail?

Hindistan'a göz yuman ABD'nin İsrail konusundaki tavrı daha da vahim...

Evet; evet kimse inkâra kalkışmasın: "*İsrail'in nükleer gücü görmezden geliniyor!*'(25) Bilinçle "es" geçiliyor...

Avner Cohen'in, "*Nükleer güç meselesinde İsrail ile İran'ı aynı kefeye koymak, hatta bu ikisi arasında somut bir siyasi bağlantı kurma çabası bile düpedüz cahillik, haksızlık ve taraf tutmadır,*"(26) demagojisiyle "ussallaştırılmak" istense de; İsrail, Batı tarafından kollanıp, korunan korsan nükleer bir güçtür...

Örneğin, "*İngiliz devlet arşivleri, Londra'nın, İsrail'in nükleer silah üretimine katkısını gösteriyor*"ken;(27) bıkıp usanmadan "masumu" oynayan Siyonist İsrail'in nükleer gerçeğini ortaya koyan Mordehay Vanunu oldu...

Nükleer bir güç olan İsrail'in İran'a karşı tutumuna gelince: *The Sunday Times* gazetesine göre, Şaron, gizli nükleer tesislere karşı olası bir saldırı için hazır olma emri vermişken;(28) "*İran'ın nükleer güce sahip olmasını asla kabul etmeyeceğiz,*" diyen İsrail Savunma Bakanı Mofaz, "*Her biçimde kendimizi korumaya hazırlanıyoruz,*" vurgusuyla İran'a saldırıyı ima etti...(29)

Şimdi burada bir parantez açıp anımsatalım: "*İran'ın nükleer programını kontrol altına almak için bu kadar çaba sarf eden uluslararası toplum İsrail'den de nükleer silahlarını bırakmasını isteseydi bu 'çok yerinde' ve 'hakça' bir davranış olurdu. Bazı batılı yorumcular, nükleer gücü olan İran'ın bölgede bir silah savaşına neden olacağı konusunda kamuoyunu ikna etmeye çabalıyorlar.*

Onların tezine göre Sünni Araplar Şii İranlıların tehdidi altında hissedecekler kendilerini. Peki İsrail'in elindeki nükleer silahlar herhangi bir risk veya tehdit unsuru oluşturmuyor mu? Birçok kişi İran'ın kendi nükleer programını oluşturmasının en önemli nedeninin İsrail'in nükleer gücü olduğunu savunuyor. Ve, 'İsrail kitle imha silahı üretmemiş olsaydı bölgedeki hiçbir başka ülke bu yolda çalışma yapmazdı' *diyor.*"(30)

II. 4-) İran

"*Bazı uzmanların tahminlerine göre, İran'ın ilk nükleer bombasını yapmak için üç yıla ihtiyacı var ve kısa süre sonra da geri dönülemez eşik geçilecek,*"(31) yaygaraları dört yanı kaplarken; ya da "New York Times, *İran'ın nükleer silaha sahip olması olasılığı çerçevesinde Türkiye'nin de nükleer silah üretebileceği öne sürer*"ken;(32) Bush'un İran'ın "*gerçek bir tehdit*" olduğunu söyleyip, nükleer programı konusunda Tahran'ı uyardığı;(33) veya buna benzer manipülasyonlar etrafımızı kuşatırken; öncelikle, Immanuel Wallerstein'ın şu saptaması anımsanmalı ve anımsatılmalıdır: "*İran'ın nükleer silahlanmasından dolayı, özellikle ABD'nin telaşlanmasının sebebi, nükleer silahların orta büyüklükte devletlere yayılmasının, ABD'nin askeri gücünü açıkça azaltmasıdır...*"(34)

Ayrıca Almanya, Fransa ve İngiltere dışişleri bakanları, sert bir dille kaleme aldıkları mektupta, İran'ın nükleer programını başlatması durumunda AB'nin, ABD'nin sertlik yanlısı stratejisine destek vermeye başlayacağını açıklayıp, Tahran'a "*sonuçlarına katlanırsın*" dediği(35) gidişatta; İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hamid Rıza Asefi, "*İran'ın yönetim anlayışında nükleer silahın yeri olmadığını*" vurgusuyla ekliyor: "*İran'ın nükleer silaha ihtiyacı da yoktur. AB ülkeleri ve ABD, hiçbir neden olmaksızın ortamı karıştırmak istiyorlar. Gerçekten nükleer silahlarla mücadele etmek istiyorlarsa bir adım öteye baksınlar, İsrail bir adım ötede. Asıl İsrail ile mücadele etsinler. Bizim nükleer faaliyetlerimiz barışçıdır. Bu faaliyetler, bütün bölge ve İslam ülkelerinin hizmetinde olacak. Komşu ülkelerin İran hakkında bir endişesi olmasın. Biz bölge ülkelerinin ortak bir düşmanı olduğuna inanıyoruz. Bu düşmanlar karşısında birlikte hareket etmemiz gerekiyor...*"(36)

Yeri geldi anımsatalım: "*İran'a ilk kez zenginleştirilmiş uranyum ile çalışan reaktörü 1967 yılında Washington sattı...*

1960'ların ikinci yarısında dönemin İran Şahı Rıza Pehlevi, ülkesinin nükleer silahlara sahip olması gerektiği kararına vardı ve çevresiyle şu görüşü paylaştı: 'Nükleer teknolojiye sahip ülkelerin birinden reaktör satın alalım.'

Şah'ın attığı bu ilk adım, nükleer enerji konusundaki evrensel yaklaşımın tipik örneklerinden biriydi. Barışçıl amaçlı olarak, bilimsel çalışmalar yapılaca-

ğı duyurulacak. Ama bu perdenin arkasında nükleer silah geliştirilmesi için her şey yapılacak. O günlerde İran'ın kendisine yardım edeceğini umduğu 3 ülke vardı: ABD, Fransa ve Batı Almanya. Çalışmalar ilk meyvesini 1967'de verdi. ABD, İran'a zenginleştirilmiş uranyum ile çalışan 5 megawatlık reaktör sattı.

Soğuk Savaş döneminin koşulları içinde İran, ABD için önemli bir ülkeydi. Kuzeydeki Sovyetler Birliği'ne karşı, İran'ı güçlü tutmak ve Batı'nın dümen suyunda ilerlemesini sağlamak gerekiyordu.

ABD'nin bu adımı, Fransa ve Batı Almanya için de cesaretlendirici oldu. 1970'lerin başlarında 6 nükleer reaktör yapmak için ABD'nin yanı sıra bu iki ülkeyle de anlaşma imzalandı. Rıza Pehlevi'nin hedefi 20'yi aşkın nükleer reaktör inşa etmek, bu teknolojiyle tanıştıktan sonra da uranyumu nükleer silahlarda kullanabilecek yeteneğe ulaşmaktı. Bunun için alüminyum ve plutonyum üretimini de başarmak gerekiyordu. İran'ın o dönemdeki liderine göre, 'Şah' kendisi ise 'mat' da Saddam olmalıydı. Bölgedeki iki ülkenin kendi arasında rekabete girmesi ABD ve öteki Batı ülkeleri açısından hiç de fena bir pazar değildi..."(37)

"*İyi de bu geçmişteydi*" diye itiraz edenlere; bugüne ilişkin bir veri: "*Belçika'nın İran'a nükleer silah üretiminde kullanılacak cihaz ve malzeme sattığı ve bu ülkeye yönelik uluslararası ambargoyu deldiği öne sürüldü...*"(38)

III-) T."C"nin Nükleer Serüveni

Dünya çapında kapitalizmin körüklediği nükleer çılgınlık humması T."C"yi de sarıp, sarmaktadır...

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler, "*Nükleer enerji kalkınma ve enerji ihtiyacı için şart,*" deyip, tepkilerin yersiz olduğunu vurgusuyla ekledi, "*Kararlıyız!*"(39)

"Washington Post *gazetesi de, Türkiye'de nükleer enerji üretme konusunda çalışmaların gündeme geldiğini kaydetti...*"(40)

Ayrıca Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) Başkanı Okay Çakıroğlu, "*Türkiye'nin 2012 yılında nükleer enerjiye sahip olacağını*" söyledi...(41)

"*Güler'in ABD ziyaretinin ardından, nükleer santral yapımı çalışmalarına hız veren hükümet, 'nükleer stratejisini' belirledi. İlk santralın inşaatına 2007 yılında başlanacak. Sinop, Adana, Konya, Tekirdağ ve Edirne aday iller arasında...*"(42)

III. 1-) Soru-1: "İyi de Atıklar Ne Olacak"?

"*Radyasyon ve atık sorunu, dünyanın nükleer santrallardan vazgeçmesinin en önemli nedenleri arasında yer alıyor. Nükleer santrallardan çıkan atıkların saklanması, imhası için lisanslı bir depolama alanı bulunmuyor. Bir nükleer santralın normal çalışması esnasında etrafına radyasyonun çok düşük bir oran olmasına karşın insan vücudu üzerinde ciddi hasarlara yol açtığı artık biliniyor. Nükleer santralın çalışması sırasında veya kaza sonrasında açığa çıkan radyasyon, besin ve solunum yolu ile canlılara geçiyor. Canlı hücreleri meydana getiren atomları ve molekülleri iyonize ederek yapılarını bozan radyasyon, DNA'ların da kimyasal yapısını bozuyor. Radyasyon nedeniyle hücreler normal olarak ikiye bölüneceği yerde milyonlarca programsızlaşmış hücreye bölünerek kansere yol açıyor. Nükleer santralların çevresinde yaşayanlarda görülen kanser vakalarında yüzde 400'lük bir artış yaşanırken genetik mutasyonlar nedeni ile normal olmayan doğumlar, lösemi gibi hastalıklar artmaya başladı.*

Nükleer santrallarla ilgili bir diğer sorun da radyoaktif atıklar. Ortalama 1000 megavat gücü olan bir santral, yılda yaklaşık 27 ton yüksek düzeyli, 250 ton orta düzeyli, 450 ton düşük düzeyli atık üretiyor. Bu atıklar ve tükenmiş yakıt çubukları, 20 yıl boyunca reaktörün içindeki veya yanındaki havuzlarda bekletiliyor. Atıkların güvenli bir şekilde depolanacağı alanlar bulunmaması risk oluşturuyor. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı 1977'de reaktör sahalarında ve geçici depolarda toplam 200 bin ton tükenmiş yakıt çubuğu hesapladı. Yılda ortalama 10 bin 500 ton artan bu atık miktarının 2010 yılında 340 bin tonu aşacağı tahmin ediliyor."(43)

III. 2-) Soru-2: Çernobil'i (Karadeniz'i) Unuttunuz mu?

"*Çernobil nükleer santral faciası, patlaması 26 Nisan 1986 olarak kayıtlara geçti. Ara patlamalar ve yangınlarla radyasyonlu bulut yayılması 13 Mayıs'a kadar sürdü. 5 bin metre yüksekliğe kadar çıkan ve rüzgârların yönüne göre pek çok ülkenin üzerine yayılan, topraklarını, bitki örtülerini kirleten, hayvan ve insanlarına zarar veren radyoaktif maddelerle yüklü bulutlar oluştu. Kanserojen etkisi yüksek, ancak kendi kendine parçalanma, yok olma süresi hızlı, şok etkisi birkaç ayda bitebilecek iyot 131 ve etkisi yıllarca devam edecek, kanserojen etki gücü de buna göre devam edecek cesium türleri söz konusuydu...*"(44)

Çernobil öncesi olağan kanser sayıları ile bugünün karşılaştırmasından bir sonuca varılabilir. "*Çayı 60 bin bekerele kadar kirleten bulut buharlaşıp gidecekti.*"(45)

"*Radyasyonlu bulutu saklayan Özal iktidarı, radyasyonlu çayı içirmek için de diretti. Türkiye'nin her yerinden, piyasada satılan ürünlerden Berlin'de tahlil ettirdiğimiz çaylarda, 10-30 bin bekerele kadar yüksek radyasyon çıkmıştı.*"(46)

Ve nihayet, "*1986'da çaydaki radyasyon üzerinden yapılan tartışmalar günümüzde kanser artışı üzerinden devam ediyor.*"(47)

"Alman Radyoaktiviteye Karşı Korunma Dairesi, Çernobil faciasının üzerinden 2005 yılında 19 yıl geçmesine rağmen, özellikle Almanya'nın güneyindeki ormanlarda avlanan yaban domuzlarının yenilmemesini istedi..."(48)

III. 3-) Soru-3: Ve Diğerleri...

"2001'de nükleer elektrik, dünya enerji gereksiniminin yüzde 2,3'ünü karşıladı. Yenilenebilir enerjinin dünya genelindeki ihtiyacın karşılanmasına katkısı halihazırda daha fazla.

Resmi 'Alman Nükleer Enerji Santralları Risk Araştırması'na göre 40 yıldır faaliyet gösteren bir Alman nükleer santralında reaktör patlaması riski yüzde 0,1. AB ülkelerinde, toplam 150'yi aşkın nükleer enerji santralı faaliyet gösteriyor ve dolayısıyla Avrupa'da bir reaktör patlama riski yüzde 16'yı buluyor. Dünya genelindeki risk ise yüzde 40.

Nükleer santrallar uranyumu işlerken bunu çekirdek parçalanması yoluyla yüksek radyoaktivite taşıyan nükleer atıklar haline dönüştürüyor. Nükleer atıklar, yaydıkları yüksek dozdaki radyoaktif ışınlar nedeniyle insanlar için hayati tehlike taşıyor.

Nükleer teknoloji ihracı ve nükleer teknolojinin yaygınlık kazanması nükleer silahların yayılması riskini de önemli ölçüde artırıyor. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın da itiraf ettiği gibi, iklim değişikliğini durdurmak için hızla müdahale etmek gerekiyor ama nükleer enerjinin bu hızla yaygınlaştırılmasının imkânı yok.

Şu an, dünyada kullanılan toplam enerji miktarından daha fazlasının 2050 yılında sadece yenilenebilir enerjiden elde edilebileceğini enerji sektörü ilgilileri dahi kabul ediyorlar..."(49)

"İyi de neden" mi? Ya da *"Başta AKP Hükümeti olmak üzere neden birçok devlet kurumu nükleer enerji sevdasından vazgeçmiyor"* mu? *"Mesela, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), nükleer enerjiyi şu gerekçeyle savunuyor:* 'Nükleer enerji üretim zinciri, tümüyle ele alındığında sera gazı salımı konusunda en temiz seçenektir. Nükleer enerjinin iklim değişikliğine sebep olan atmosferdeki sera gazı konsantrasyonunun azaltılmasında büyük rolü vardır. Günümüzde nükleer santraller, elektrik sektöründen kaynaklanan sera gazı salımında yıllık olarak yaklaşık yüzde 17 azalmaya sebep olmaktadır. Yani bu santrallerin yerine fosil yakıtlı santrallerden elektrik elde edilseydi her yıl 1,2 milyar ton karbon atmosfere verilecekti. Nükleer enerji üretimi sürecinde ortaya çıkan atıkların ve kullanılmış yakıtların yönetimi, gelecek nesillere fazla bir yük bırakmadan insan sağlığı ve çevrenin korunmasını amaçlamaktadır. Ancak nükleer atıkların (yüksek seviyeli atıklar ve kullanılmış yakıtlar) hâlâ nihai depolanmasının uygulanmasına geçilememesi nükleer enerji açısından dezavantaj olmaktadır. Enerji kaynaklarının gelecek nesiller için de yeterliliği, sürdürülebilir kalkınma açısından önemli bir konudur. Özellikle fosil kaynak rezervleri kısıtlıdır. Nükleer yakıt hammaddesi olan uranyum ve toryum rezervleri ise oldukça fazladır.'

Yani bu metinden anlamamız beklenen şudur: 'Türkiye, uranyum ve toryum zenginidir, bu sebeple bunu nükleer santraller için kullanmalıyız' *Peki, Türkiye sahip olduğu başka kaynakları değerlendirme olanağını yakalamış mı ki, enerji konusunda bu kadar kararlı görünüyor?*

Greenpeace Akdeniz Enerji Kampanyası sorumlusu Hilal Atıcı, 'Planlanan nükleer enerji kapasitesi Türkiye'nin gelecekteki enerji ihtiyacının yüzde 5'inden daha fazlasını karşılamayacak... Bu durumun tek sonucu eski, tehlikeli ve pahalı teknolojilerin Türk insanını çıkmaz bir yola sürüklemesi olacak. Nükleer enerji, tehlikeli kazalar, rutin radyoaktif salımlar ve hiçbir şekilde ortadan kaldırılması mümkün olmayan radyoaktif atıkların ortaya çıkması gibi büyük riskler taşır. Bir nükleer enerji santralinin yapımı kadar sökümü de çok pahalıdır, milyar dolarlara mal olur' *diyor. (...)*

TTB'nin hazırlamış olduğu nükleer dosyada nükleer üretimle ilgili şu veriyi-de dikkatle okumamız şart: 'Türkiye'de nükleer santraller için yeterli uranyum bulunduğu öne sürülüyor. Oysa, yaklaşık 9.000 ton civarında çok zengin olmayan ve yurtdışında zenginleştirilmesi zorunlu olan bir uranyum rezervimiz var. Bu da, 1.000 mw'lık bir nükleer santralın ancak yıllık ihtiyacını karşılamaya yetebilir. Sonuç olarak yakıt ve teknoloji olarak dışa bağımlılığımız devam edecektir' "(50)

IV-) Alternatif

"İyi de alternatif ne" mi? Çok girift değil; basit...

"Rüzgâr enerjisini yaygınlaştırarak çevre kirliliğini önleyebilir. Buna göre, 182 bin kilovat/saatlik rüzgâr enerjisi düzeyinde bir enerji fosil yakıttan elde edilseydi 155 bin ton karbondioksit, 130 ton kükürtdioksit ve 122 ton azotoksit açığa çıkardı. Rüzgâr enerjisi kullanılarak 330 bin ağacın kullanmak zorunda kalacağı karbondioksitten de kurtulmuş olunacak, ayrıca sera etkisi ve küresel ısınma gibi tehditler de azalacaktır."(51)

"Avrupa Rüzgâr Enerjisi Derneği Başkanı Corin Millais, Türkiye'deki rüzgâr enerjisi potansiyelinin Rusya ve İran'daki doğalgaz kaynaklarına eşit güçte olduğunu vurgulayıp, yenilenebilir enerji kaynaklarının, şu an dünyadaki talebin 6 kat fazlasını karşılayabilecek potansiyele sahip olduğunu söylüyor."(52)

Ancak ne yazıktır ki, *"Avrupa'nın ikinci büyük rüzgâr potansiyeline sahip Türkiye, rüzgârdan*

elektrik üreten ülkeler arasında son sıralarda yer alıyor. Rüzgârdan elektrik üretmede ilk sırayı alan Almanya rüzgâr enerjisinden 16 bin 629 megawatt enerji üreterek listede ilk sırayı alırken Türkiye rüzgârdan sadece 20 megawatt enerji üretebiliyor."(53)

Oysa, "*Rüzgâr enerjisi, Türkiye'nin gelecekteki enerji gereksinimini, 88 bin megavatlık teknik potansiyelle rahatça karşılayabilir.*"(54)

Evet Türkiye, yenilenebilir enerji kaynağı açısından zengin olmasına karşın bunlar değerlendirilmiyor...

Nükleer santrallara karşı çıkanların en önemli dayanağı, Türkiye'de değerlendirilemeyen yenilenebilir enerji kaynaklarının zenginliği. OECD verileri, Türkiye'nin en önemli temiz enerji kaynağı rüzgârın, yılda tüketilen elektriğin en az iki katını karşılayabileceğini gösteriyor.

Uluslararası anlaşmalara, hükümetlerin iyi niyetli açıklamalarına karşı, dünyada yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımın enerjiye yapılan yatırımlar içindeki payı yüzde 5'in bile altında kalıyor. OECD verileri, Türkiye'nin yaklaşık 29 bin megavat elektrik üretme kapasitesine sahip rüzgâr türbinlerinin, fosil yakıt santrallarıyla karşılaştırıldığında daha ekonomik üretim yapabileceğini gösteriyor. Çeşme'de 15, Bozcaada'da 17 adet rüzgâr türbini bulunuyor.

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle güneş enerjisi potansiyeli açısından birçok ülkeye göre daha şanslı. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'nin ortalama yıllık toplam güneşlenme süresi 2 bin 640 saat.

Altı çizilmesi gereken önemli bir şey daha: "*Türkiye jeotermal enerji açısından bir dünya devi olmaya aday. Ama kaynaklarının sadece yüzde 4'ünü kullanıyor...*"(55)

Ve nihayet, "*Türkiye'deki hidrolik potansiyelin yüzde 45'i; kömürün yüzde 35'i kullanılmaktadır. Bu kullanımın yüzde 80'e çıkarılması halinde 20 yıl Türkiye'ye yetecek enerji sağlamak mümkündür. Ayrıca 1000 mw'lık bir nükleer santralın yapım bedeli ortalama 3,5 milyar dolardır. Bu bedelle aynı güçte, dışa bağımlı olmayan 3 termik santral veya 2 hidrolik santral kurmak mümkündür...*"(56)

Dipnotlar

1 Ceyhan Atuf Kansu.
2 Metin Münir, "Nükleer-leştireme-diklerimizden misiniz?", *Milliyet*, 28 Ocak 2006, s. 6.
3 Ali Külebi, "Nükleer Gereklilik ve Türkiye", *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, No: 55, 18 Temmuz 2005, s. 21-23.
4 Okay Çakıroğlu, "Nükleer Enerji Çevrecidir", *Radikal*, 9 Mart 2006, s. 4.
5 "Nükleerde Öncelik Özel Sektörde Olacak", *Radikal*, 6 Mart 2006, s. 15.
6 Enver Şat, "Nükleercilerin 'Mutlu' Sonu?", *Evrensel*, 28 Şubat 2006, s. 9.
7 Mehmet Sucu, "İran ve Türkiye'nin Nükleer Tutkusu" *Cumhuriyet*, 7 Şubat 2006, s. 7.
8 Barış Mumyakmaz, "Dünyanın Gözü 'Nükleer'de", *Cumhuriyet*, 20 Ocak 2006, s. 6.
9 "Dünya Daha mı Güvenli? Atom Bombası 60 Yıl Önce İlk Kez Patlatıldı", *Cumhuriyet Bilim Teknik*, Yıl: 19, No: 959, 6 Ağustos 2005, s. 10-11.
10 Melih Arslan, "Aman Tanrım Biz Ne Yaptık!", *Sosyalist Demokrasi*, No: 24, 24 Şubat 2006, s. 9.
11 Yasemin Çongar, "Pentagon'un Yeni Stratejisi: ABD'de 'Uzun Savaş' Tartışması", *Milliyet*, 16 Şubat 2006, s. 20.
12 "Bolton İran'ı Tehdit Etti", *Evrensel*, 7 Mart 2006, s. 10.
13 Noam Chomsky, "Dünyada Nükleer Savaş Tehdidi Arttı" *Cumhuriyet*, 4 Ocak 2006, s. 10.
14 Ercan Çitlioğlu, "Nükleer Bunalım Derinleşiyor", *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, No: 83, 30 Ocak 2006, s. 6-7
15 Türker Alkan, "Nükleer Haydutlar", *Radikal*, 25 Kasım 2005, s. 5.
16 "Paris Nükleer Gücünü Arttırdı", *Cumhuriyet*, 11 Şubat 2006, s. 10.
17 "Nükleer Silah Kullanırız", *Radikal*, 20 Ocak 2006, s. 12.
18 Yıldırım Türker, "Hiroşima ve Nagazaki", *Radikal*, 8 Ağustos 2005, s. 7.
19 George Monbiot, "Geçmişten Ders Almadılar", *The Guardian*, 2 Ağustos 2005.
20 "Bush'un Gözü Nükleer Enerjide", *Radikal*, 22 Şubat 2006, s. 12.
21 "Nükleer Silah Yarışı Kızışacak", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 2005, s. 11.
22 David Ignatius, "İyi, Kötü ve Amerika...", *The Washington Post*, 1 Mart 2006.
23 Şükran Soner, "Nükleer Yarışma", *Cumhuriyet*, 7 Mart 2006, s. 13.
24 Ömer Taşpınar, "Nükleerde Çifte Standart", *Radikal*, 6 Mart 2006, s.11.
25 Selame Ahmed Selame, "İsrail ve İran: Çifte Standart", *Ehram*, 20 Aralık 2005.
26 Avner Cohen, "İran Başka İsrail Başka", *Ha'aretz*, 7 Şubat 2006.
27 "İsrail'e Nükleer Yardım", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 2005, s. 10.
28 "İsrail Ordusunda İran Hazırlığı", *Cumhuriyet*, 12 Aralık 2005, s. 11.
29 "İsrail Vurmaya Hazırlanıyor", *Milliyet*, 23 Ocak 2006, s. 15.
30 "Batı, İran'a Çifte Standart Uyguluyor", *Jordan Times*, 18 Ocak 2006.
31 Max Boot, "Bush'un En Zor İkilemi", *Los Angeles Times*, 25 Ocak 2006.
32 "Türkiye Nükleer Silah Üretebilir", *Cumhuriyet*, 28 Şubat 2006, s. 11.
33 "İran Gerçek Bir Tehdit", *Cumhuriyet*, 16 Aralık 2005, s. 9.
34 Immanuel Wallerstein, "İran ve Nükleer Tehdit", *Birgün*, 27 Şubat 2006, s. 10.
35 "AB'nin Ağır Topları İran'a Sert Çıktı", *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 2005, s. 10.
36 "İran: AB ve ABD İsrail'e Baksın", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 2006, s. 11.
37 Mustafa Balbay, "ABD Tanıştırdı, Rusya Geliştirdi", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 2006, s. 6.
38 "Belçika İran'a Nükleer Malzeme Sattı", *Cumhuriyet*, 30 Nisan 2005, s. 10.
39 "Hükümet Nükleerde Israrlı", *Cumhuriyet*, 16 Şubat 2006, s. 7.

40 "Atatürk İlkelerine Aykırı", *Cumhuriyet*, 8 Mart 2006, s. 10.
41 "2012'de Nükleer Santral Olur", *Radikal*, 29 Eylül 2005, s. 16.
42 Hilal Köylü, "Nükleer İçin Tarih: 2007", *Radikal*, 17 Şubat 2006, s. 5.
43 Özlem Güvemli, "Atık Sorunu Çözümsüz", *Cumhuriyet*, 22 Şubat 2006, s. 9.
44 Şükran Soner, "Az Radyasyondan Çok Zarar Gördük", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 2005, s. 9.
45 Şükran Soner, "Radyasyonlu Bulut Buharlaşacaktı", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 2005, s. 6.
46 Şükran Soner, "Çay Bilerek İçirildi", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 2005, s. 6.
47 Şükran Soner, "Kanser-Çernobil İlişkisi...", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 2005, s. 9.
48 "Çernobil'den Kalma Zehir", *Radikal*, 25 Ağustos 2005, s. 20.
49 Özlem Güvemli, "Nükleer Gerçeği Afişlerde", *Cumhuriyet*, 8 Mart 2006, s. 3.
50 Uğur Biryol, "Nükleer Yalanlar", *Radikal İki*, 5 Mart 2006, s. 10.
51 İlhami Kiziroğlu, "Nükleer Enerji Santralları...", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 2005, s. 2.
52 Özlem Güvemli, "Türkiye Rüzgâra Yönelmeli", *Cumhuriyet*, 30 Nisan 2005, s. 3.
53 Savaş Kürklü, "Rüzgârlar Boşuna Esiyor", *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 2005, s. 20.
54 "Rüzgâr Ülkenin Geleceği", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 2005, s. 3.
55 İbrahim Günel, "Petrolsüz Hayat Mümkün", *Radikal*, 27 Haziran 2005, s. 4.
56 Nadir Ergenekon, "Nükleer Santral Girlşiminden Vazgeçilmelidir", *Cumhuriyet*, 11 Mart 2006, s. 2.

Kemal BEKİR

KANLI DÜĞÜN

Pencere Yayınları
Tel: 0216 414 64 41

BAŞKA BİR YAZ TAŞIYICISI
Neruda konuşan Kemal Özer'e

Biz
Kuzey yarımküreliler
Dünyanın efendisi

Direkli
Yelkenli
Islak halatları birbirine sürttükçe
Gıcırdayan
Ahşap gemilerle
- altın ve kölelerle
barut ve şarapla yüklü
ahşap gemilerle-
Biz taşıdık başka bir kıtadan domatesi

Kışı kış
Karabulutlarla
Sadece kuzeyde yaşanır

Sadece kuzeyde başlar bahar
Domates
Temmuzun sıcağında kızarır

Aralıkta kar düşer üstüne bizde
Bahçede unutulan
Yer yer kararmış yeşil domatesin

Neruda
Güneyli şair anlatır
"Aralıkta sulanır domates"
Başka bir yaz yaşanır güney yarımkürede
Şairin dilinden şairle
Mevsimler taşınır

Siz
Kuzey yarımküreliler
Dünyanın efendisi
Siz ahşap gemilerinizle
Başka bir kıtadan taşıdınız domatesi

Güneyli kuzeyli
Şairler
Başka yazlar taşıdı dizelerle
"iki domates yarımına"
Yeryüzünden umutlar dererek.

Baha ÇITAKOĞLU

HEP YOLDA

Berrin TAŞ

5 Nisan 2006

Bu sabah gazeteleri okurken bir haber dikkatimi çekti. Hindistan'da bir ders kitabı ev kadınıyla eşeği karşılaştırıyormuş. "*Eşek, ev kadını gibidir, aslında daha iyidir. Çünkü ev kadını şikayet eder, ailesinin evine gider. Eşeği sahibine vefasızlık yaparken göremezsiniz,*" deniyormuş. (*Radikal*)

Eğitimden sorumlu yetkililer bu karşılaştırmadan rahatsız olunmaması gerektiğini söylemişler.

Kadın, erkeğin kölesidir. Eşekle kadını bir tutmak, kadının karşılıksız hizmetinin erkeklerce de içselleştirildiğini gösterir. Kadının erkeğe, evine ve çocuklarına karşılıksız kendini adaması gerekliliğini savlayan şu köhnemiş görüş, nasıl da sömürgenliği onaylıyor. Bu adayışta sorunlar çıktığında vefasızlıkla suçlanır kadın. Hiç kimse kadından, kendine karşı adil olmasını beklemez. Kadın hep başkalarına adaletli davranmalıdır. Kökeni erkeğe teslimiyetle belirlenen bu tavırda çatlamalar olduğunda erkek sertleşmeye başlar. Çoğu zaman da aşağılar kadını. Kadının bu dünyada bir yeri var mıdır. Ezilen varlığı hangi kuytu köşelerde, ayaklar altında çiğnenerek un ufak edilmektedir, bilen var mı. Kadın, üstündeki yükleri paralayarak yeryüzüne çıktığı zaman bu sömürgen dünya, yaşanası bir dünya olacak.

Sedat Özkol, dünyayı yüzyıllardır erkeklerin yönettiğini ve başarısız olduklarını söylüyor. Sedat Özkol, "*kadınların, kadınlara özgü özelliklerini yitirmeden yönetime geçmelerinin devrim niteliğinde olacağını*" söylüyor. (*Cumhuriyet Pazar*, 12 Mart 2006.)

Kadınlığı reddedip "*erkekliğin grotesk haline dönüşmüş*" kadınlara Thatcher, Çiller ve Rice'ı örnek vermiş. Şili Devlet Başkanı'nı bu örneklerin dışında tutuyor.

Sedat Özkol, anaerkil sisteme dönüşün çözüm getireceğine inanıyor. Sibel Özbudun ise anaerkil dönemin hiç yaşanmadığını, günümüzde bu bilginin aşıldığını söylüyor. Çünkü kadının iktidar olduğu bir dönemden söz edemiyoruz. Buna karşın kadının etkili olduğu, saygı gördüğü, sözünün dinlendiği anasoylu bir dönemin varlığını biliyoruz. Olsun. Ben anasoylu bir dönemde yaşamayı kabul ediyorum. Kadının iktidar özlemi taşımadığını düşünüyorum. Kadının yaşam alanlarını çevresiyle birlikte değerlendireceğini biliyorum. Kadın, toplumsal koşulların onayladığı erkek-egemen zihniyetin baskısından kurtuldukça özgürleşecek. O zaman eşitlikçi bir toplumsal yapı her iki cinsin de yitirmeyeceği güzellikler doğuracak.

6 Nisan 2006

Dün akşam şair Ali Fil, şiir atölyesinin konuğuydu. Şiir tarihimizden yola çıkarak kendi şiir sürecini anlattı. Güzel bir toplantıydı.

Geçtiğimiz hafta sonu yoğun geçti. Cumartesi günü Ayışığı Sanat Merkezi'nin konuğuydum. Orda Iraklı Samav M. Naef'in konuşmasını da dinledim. O konuşurken savaşın acımasızlığını çok yakınımda duyumsadım. Özellikle kadınların verdiği mücadeleyle ilgili söyledikleri beni etkiledi. Savaşın başlayacağı anlaşılınca birçok kadın hastanelere başvurmuş. Savaşa hazırlanmak için sezaryenle doğum yapmak istemişler. Savaş koşullarında doğum yapmanın zorluğunu da hesaba katmışlar. Ebu Garip'te tutuklu kadın ve erkekleri bir arada tutup, erkeklerin kadınlara tecavüz etmesini istiyorlarmış. Ebu Garip'ten, "*biz utanç içindeyiz, zaten dışarı çıkacak yüzümüz yok, bizlerle birlikte bu hapishaneyi yok edin,*" diye mesaj gelmiş.

Samav M. Naef, Irak direnişinin Sünni-Şii çatışması gibi gösterildiğini, ama bunun doğru olmadığını söyledi. Irak direnişi emperyalist güçlere karşı bir direniştir. Direnenler arasında başta komünistler olmak üzere, Sünni, Şii, yurtseverlerden oluşmuş gruplar var. Yöneticileri de Kürt. Hepsi bir araya gelerek örgütlenmişler. Bu örgütlenmede kadınlar önemli görevler üstlenmişler. Görevleri arasında yaralılara bakmak, onları saklamak da var. Otuz altı kadın mühendis bir fabrikada silah yapıyorlarmış. Savaşan kadınlar da var, dedi. Ayrıntılı bilgi veremedi, ama ben kadınların direnmenin her alanında yer aldığını anladım konuşmalarından.

ABD ve İngiltere ölü ve yaralılar konusunda doğru bilgiler vermiyorlar. 2 bin ölü diyorlar. Oysa ABD ve İngiltere savaşta 36 bin kişi yitirdi. 76 bin yaralı, 16 bin de sakat kalmış kişiler var, dedi.

Samav M. Naef'in konuşmasının ardından ben de iki şiir okudum. Kültür-sanat alanında kadının durumu üzerine konuştum. İnsancıl kadınları da direnç şiirleri okudular. Direnen kadınları anlatan şiirler.

Pazartesi akşamı da Meksikalı Kültür Evi'ne davetliydim. Tekin Ağacık ve Deniz Saraç benimle birlikte gelmişlerdi. İki buçuk saat kendi şiirlerimi okudum. Güzel bir toplantıydı. Mustafa Özmen de oradaydı.

Deniz ve Mustafa'ya da söz verdim. Mustafa, Rıfat Ilgaz'dan bir şiir okudu. Deniz de oğluna yazdığı bir şiiri okudu.

10 Nisan 2006

Koşuşturarak geçen bir hafta sonunun ardından yine masa başındayım. Pazar sabahları uyanıp daha kahvaltımı bile yapmadan seminer notlarıma bakmaya başlıyorum. Zaten daha önceden çalıştığım konulara yeniden bakıyorum. Saat 13:30'da İnsancıl'da Kültürde Kadın semineri var. 15.30'da bu seminer biter bitmez Kültür Dostları Derneği'ndeki seminere yetişiyorum. Üsküdar'daki seminere yetişebilmek için çok hızlı hareket etmem gerekiyor. Yorulsam da şikâyet etmiyorum. Kadınların kişisel gelişimlerine katkıda bulunmak, onlardaki ufacık değişimleri gözlemek çok güzel duygular uyandırıyor bende. Yaşamımı seviyorum. Bedeli ödenmiş ufacık sevinçlerimi. Yalnız kendimde biriktirdiğim acılarımı bile seviyorum. Başıma gelen her üzüntülü olay için kendimden başka suçlayacak hiç kimsem yok. Hiçbir zaman kendime karşı sorumluluklarımı başkalarına yıkmadım. Yaşamım en ince noktasına dek benimdir. Ellerimle yoğurdum onu. Şiir yoldaşlık etmeseydi bana, yürüyebilir miydim. Sağaltabilir miydim yaralarımı. Hayır. O halde ölene dek insana emek vermeye devam edeceğim. Şiirle, felsefeyle, insanlarla birlikte yürümeyi sürdüreceğim.

Yürürken "konsept"lerle ilgilenmemeye kararlıyım. "Konsept" güne teslim olmayı çağrıştırır. Ben kendime bile teslim olmuyorum ki. Gazetelerin verdiği eklerde sık sık "konsept"li reklamlara rastlıyorum. Kimliksiz bir sözcük. Çok çeşitli durumlar için kullanılabilir. Geçen hafta da "K Konsept" diye tanıtılan bir halı reklamına gözüm ilişti. Dedim ya, ilgilenmiyorum diye. Karşıma çıkma artık "konsept"

Meksikalı Kültür Evi'nde şiire bakışımı anlatırken şiirin onurlu yaşamak anlamını içerdiğini söyledim. Şiirim dik duruştur. "Konsept"lerin gelip geçici modaların önünde eğilmez. Şiirim varoluşumdur. İnsan geleceğe konuşuyorsa, günün modasıyla avunmayı küçüklük saymalıdır. Moda gider, geride biriktiriliş özsu kalır. İnsana giden yollar aralanır böylece.

20 Nisan 2006

14 Nisan tarihli *Cumhuriyet*'te ayın şiirini gördüm. Ayın şairi bir kadın. Gülseli İnal.

Ayın şiiri köşesini okumuyorum. Bir kadın adı görünce şöyle bir baktım. "İyi bir şair: Gülseli İnal" başlığını görünce okudum. O da ne, şaştım kaldım. Şu binlerce yılın köhnemiş önyargısı, şu cinsiyetçi bakış yine karşıma çıktı. Erkek şairler bir kadını överken bile bu önyargıdan kurtulamıyorlar. Hem de rahat bir biçimde önyargılı olduklarını söylüyorlar. Bu bakışı kabullenmişler. Neymiş efendim güzel kadınların iyi şair olamayacağına inanırmış Arif Damar. Neyse ki Gülseli İnal'da yanılmış. Güzel kadınlar ilgi odağı oldukları için "bilgi, kültür" edinmekten uzak olurlarmış. Yaşlanınca da depresyona girerlermiş. Bilgili ve kültürlü bir kadın için bu tehlike söz konusu değilmiş. Neyse Gülseli İnal sınıfı geçmiş.

Ben, benzer değerlendirmelerle çok karşılaştım. Sırıtarak "*Kadın kendisi bir şiirdir zaten, şiir yazmasına gerek yok,*" diyen sırnaşık bir erkek şair, yaratıcılığımı küçümseyerek kadınlığımı öne çıkarıp beni övdüğünü sanıyordu. Bu tarihsel önyargının kökü çağlar öncesine dayanır. Kadının düşünselliği, yaratma cesareti, kadınlığı kullanılarak bastırılmaya çalışılır. Neyse benim yaratıcılığım üzerinde olumsuz bir etki yapmayı başaramadılar.

Arif Damar komünistmiş. Benim bildiğim komünist ırkçı, cinsiyetçi davranmaz, davranamaz. Elinde değildir bu. Ayrımcı davranmayı düşünemez bile. Karşı cinse ayrımcı yaklaşan bu erkek şair, önyargısını aşmayı düşünmeli.

İçimden geçen, şair kadınların böyle ikircikli övgüye kanmamaları. Bu tür bir övgüyü reddedecek bir konumda olmaları. Ayın şairi olmak nedir ki. Üstelik cinsiyetçi bir erkekten bu övgüyü almak incitici bile sayılmalı. Zaten kadınlar benliklerini koruyacak durumda olduklarında bu tür sorunlar çoktan aşılmış olacak.

Deniz Saraç

YOLCULUK

(Şiir)

IQ Kültür Sanat Tel: 0212 520 91 12

ŞİİR DİLİ

Dilek YILMAZ

"Benim dilimin sınırları, benim dünyamın sınırlarını gösterir."
Ömer Naci Soykan

Dilek Yılmaz
1974'te İstanbul'da doğdu. 1991'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. Edebiyata olan eğilimi ağır basınca, 2 yıl sonra Trakya Üniversitesi Edebiyat bölümünde eğitimini sürdürdü. Çeşitli nedenlerden dolayı bu fakülteyi bitiremedi. 1999 yılından beri *İnsancıl* Şiir ve Felsefe atölyesi katılımcısıdır. 2001 yılından beri *İnsancıl* dergisinde şiir ve yazıları yayımlanmaktadır. Şu an bir firmada grafiker olarak çalışıyor.

İnsan demek dil demektir, dil demek de toplum demektir. Dünyayı yorumlama aracıdır dil... İnsanı insan yapan her şey dilde yer alır ve dile yansır. Dil bir iletişim aracı olmanın yanı sıra, etkin bir biçimlendirme ve yaratım aracıdır. Toplumsal etkenlerle, ortak yaşama ve çalışma koşullarıyla yakından ilgilidir. Hem nesnel gerçekliği yansıtır, hem de nesnel gerçekliğe ilişkin imgelerin ve tasarımların kaynağıdır. Bu açıdan baktığımızda dil nesnel gerçekliği, toplumu kendine özgü bir biçimde yorumlar, kavramlaştırır. İnsan dilin içinde düşünür. Dilini düzenleyemeyen dünyayı çözümleyemez... Canlıdır dil. Dünyayı boz bulanık göstermek isteyenler ilk önce dile saldırır, onu bozmaya çalışırlar...

Şiirin Ortaya Çıkışı

İnsanın ilk mücadelesi doğa ile olan mücadelesidir. Şiir ile insanın mücadelesi aynı yerden başlar. "Doğa"dan. Müziğin olduğu gibi sözün de temel ilkeleri, kabile toplumuna değin uzanır. Kabilede toplu-ca yapılan işler, ritmine uygun şiirlerle, şarkılarla ve danslarla destekleniyordu.

"*İplikçi kız çıkrığı çevirirken türkü söyler. Bunu yapmasının nedeni, yalnızca bir alışkanlığını yerine getirmek değildir. Söylediği türkü çıkrığı döndürmesini kolaylaştırır, bütün dikkatini yaptığı iş üzerine toplamasını sağlar. Bu türkünün nesnel işlevidir. Ama özneyle nesneyi birbirine karıştıran ilkel bilinçte, türkü, iplikçi kızın, kendi isteminin nesneye kabul ettirmek için yararlandığı bir araç olarak belirir. Bir başka deyişle, bir büyü ya da, okuyup üfleme duasıdır iş türküsü.*

Okuyup üfleme duası, nesnel dünyada bir değişiklik yaratma amacıyla söylenen bir türküdür. Bunlar sadece çalışırken söylenen türküler değildir. Özellikle hastaları iyileştirirken çok sık söylenir. Bir örnek:

Geçer, geçer / Kaval kemiğinin acısı geçer, / Derinde açılan yara geçer, / Karnındaki derin sızı geçer, / Geçer, geçer."(1)

Görüldüğü gibi şiir; emeğin, çalışma sürecinin bir parçası olarak doğmuştur. Şiir yaşamı kolaylaştıracak dua ya da büyülü söz, şair ise büyücü ya da hekim olarak görülmüştür. Bugün ise, şairden ne beklenmeli sorusuna Belinski'nin sözleriyle yanıt verelim: "*Toplum şairin bir eğlendirici olmasını istemiyor, toplumun ruhsal ve düşünsel yaşamının bir temsilcisi, en çetin soruları yanıtlayabilen bir konuşmacı, insanlığın ortak acılarını ilk kendisinde bulup ortaya çıkaran ve onları şiirsel bir biçimde yeniden dile getirerek, dindiren bir hekim olmasını istiyor.*"(2)

Şiir nasıl büyüden doğduysa, sanatçı da aynı biçimde, ilkel büyücününkine benzer bir toplumsal işlevi yerine getirir. İnsanların manevi önderleridir şairler.

Şiir Dili ve İmge

Dil sessel ve anlamsal düzeyde, çözümlenip incelenir. Şiir ile düzyazı arasındaki, ayrımlar bu iki düzeyde ortaya çıkar. Şiir diliyle ilgili çözümlemelerin en gerçekçi biçimde yapılabilmesi için, bu saptamaların düz yazıya "göre" yapılması gerekir. Düz yazı kavramlarla yazılır ve genellikle tek anlamlıdır. Şiir ise; imgelerle yazılır. İmge de anlamı çoğaltır, çağrışımlara yol açar...

Fransız ozan Paul Claudel şöyle der: "*Kullandığım sözcükler, sizin her gün kullandığınız sözcüklerdir ama aynı değildir. Benim dizelerimde ne uyak bulabilirsiniz, ne büyücülük... Sizin cümlelerinizi kullanırım ben. Kullanmayacağım tek cümleniz yoktur. Bu çiçekler, sizin çiçeklerinizdir, ama siz onları tanımadığınızı söylüyorsunuz. Bakın bu ayaklar sizin ayaklarınızdır, ama ben onlarla denizin üzerinde yürüyorum.*"

Bir başka ozan Lois Aragon ise şunları söylüyor: "*Rüzgâr düzeyinde sözcüklerle / Aşkımızın kurulduğu sözcüklerle / Doğan güneş gibi sözcüklerle / Dünya gibi basit sözcüklerle*"

Şairler günlük konuşma dilinden, ortak dilden yola çıkarak, imgelerini nasıl oluşturduklarını böyle dile getiriyorlar.

İmge günlük dilde bir arada bulunmayan ayrı dil basamaklarındaki sözcüklerden oluşur. Bu oluşum sürecinde; kalp sevgilinin evi... ölüm yeni limanlara yelken açan amiral... deniz balıkların hapishanesine dönüşebilir. Sözcükler şairin bilincinden geçerken değişir. Ama bu yeni oluşum anlamsız değildir. Onun da bir iç mantığı vardır. Yoksa imge kolayca saçmaya dönüşebilir. Ayrıca hiçbir sözcük tek yapılı değildir. "*Birer gerçeklik olan sözcükler iki katmanlıdır. Birinci katman sözün çağrıştırdığı nesne ya da durum, ikinci katman ise sözle bunlar üzerine getirilen betimsel yorumdur.*"(3) Gerçek yaşamda hiç kimse sevinçten uçmaz ya da etekleri zil çalmaz.

Her sözcük zıtlıklar barındırır içinde. "(...) *Şair şiirin herhangi bir yerine ekmek koyacaksa, işte bu kımıldamaya, patlamaya, üzmeye, sevindirmeye hazır içsel yapısıyla şairin bilincinde yolculuğa çıkar, şairin bilinci idealistse... idealist yöntemle kurulmuşsa bilincin çatıları, şair bu çelişkileri, bu karşıtlıkları göremez. Bu yüzden ekmeği sıkıştırır... çelişkilerini karşıtlıklarını düzeltir. Ekmeği ütüler, dümdüz, tek yapılı yapar. Ekmek, bu bilinç yolculuğunda, tek yapılı bir başkalaşıma uğrar, şiirdeki yerini alır.*

Sözgelimi ekmek. Ekmek bir maldır. Başkalaşıma uğramış nesnedir. Bunun şairde olumlu olumsuz duygusal yanları olabilir. Ayrıca ekmek insanın mücadelesidir. En yoksulların bol bol yediği, zenginlerin yüzüne bakmadığı bir nesnedir. Yine ekmek, köylü, buğday alıcısı, fırıncı, işçi, halk, devlet arasında ekonomik toplumsal öğeleri olan bir nesnedir.

Bütün bu kavramlar, işte böyle ekmek gibi çelişkiler, birbirine zıt karşıtlıklar taşır içinde."(4)

Şiir Dilinin Oluşturulması

Anlamı önemsizleştirmek için "*şiir yalnızca dilsel bir olaydır*" diyenler var. Doğru. Şiir her şeyden önce dilsel bir yapıdır. Ama dil de bir anlam içerir, daha doğrusu anlamın kendisidir. Bir anlamı olmayan şiir, şiir değildir. Çünkü dil değildir. Bir imge ne kadar açık seçik bir anlama bağlıysa, bizi o kadar heyecanlandırır ve sarar. Şairin kullandığı dil, yarattığı imgeler, onun dünyaya bakışını gösterir. Kafası karışıksa, şiiri de bulanıklaşır. Ne söylediği belli olmayan, söz oyunlarına dönüşür. Karamsarsa karamsar, umutluysa şiiri de umutlu olur. Kemal Özer ve Murathan Mungan'ın şiirlerinde olduğu gibi... İki şiir ve aşka iki farklı bakış...

"*Sevgilim sürçersem bir gün / Tökezlersem yargıla beni / Öldürülen oğulların acısıyla / Sokaklarda omuz omuza yürüdüğüm / Anaların adına yargıla / Boğulanlara maden ocaklarında / Götürmediğin hava adına / Su adına süt adına / Yaralılarla öksüzlerin...*"(5)

Kemal Özer sevgilisine duyduğu aşkı dünyayı güzelleştirmek için verilen mücadeleyle ilişkilendirdiği için, o aşk yükselen mücadeleyle beraber büyür, serpilir. Eylem alanlarında, cezaevlerinde sınanır. Tarihsel ve toplumsal köklerinden kopuk değildir... Şair, bir gün gelir de verilen bu mücadeleye sırtını çevirirse, sevgilisinden kendisini eleştirmesini, yargılamasını ister. Çünkü onların aşkı aynı zamanda bir yol arkadaşlığının ürünüdür... Onlar bu aşkla değişir ve değiştirirler...

"*Karanlıkta duruyorum aşk vurmasın yüzüme / Dokunmasın bana kimse / Kimse ulaşmasın artık / Tenimin incinen yerlerine / Uyanmasın bir daha etimdeki yaralı hayvan / Zamanın siyah deltasında çürümek istiyorum / Biliyorum artık kimse yok kimsesizliğime / Biliyorum aşka kimse yok / Aşkın karanlık metali / Soğuyor yüreğimin derinliklerinde*"(6)

Bu şiirde ise anlaşılan o ki, şair aşkta hayal kırıklığına uğramış... Aşk ve sonrasında yaşanılan hayal kırıklığı şiiri... Şiir; yalnızlık, incinme, yaralı hayvan, zamanın siyah deltası, kimsesizlik, karanlık, metal, soğuyan yürek sözcükleri üzerinde yükselir. Mungan'ın şiirini oluştururken seçtiği sözcükler, onun dünyasını yansıtır.

Yaşama bütünsel bakmayan şair, yaşadığı bir hayal kırıklığını genelleştirerek aşkı olumsuzlar, kabuğuna çekilir, içine kapanır... Kendi öznelliğini nesnelmiş gibi gösterir. Dünden, bugünden kopuktur, aşk sanki onunla başlamış ve onunla bitmiştir...

Her insanın zaman zaman karamsarlaştığı dönemleri olur. Ama bir hayal kırıklığından yola çıkarak böylesi genellemelere varmak, aşkı reddetmek, onu olumsuzlamak ne kadar doğru? İnsanın ayağa kalkmasından, tekerleği bulmasından bugüne kadar mücadelelerle büyüttüğü birikime düşmanca bir tutumdur bu. İnsanı yok sayan, onun yaratıcılığını görmezden gelen bir yaklaşımdır. Mungan, aşk sözcüğünü içeriksizleştirerek, kendi kötümserliğini yazdığı şiirlerle yeryüzüne yayıyor. İnsanı değersizleştiriyor. Aşkmış, birlikte dünyayı değiştirme mücadelesiymiş... Hiçbir önemi yok bunların. Bir hayal kırıklığıyla insanlardan kaçma, yalnızlığa sığınma... Sonra... Sonraki durak, insana "*sen hiçbir şey yaratamazsın, sen değiştiremezsin, çünkü sen yalnızsın*"a varıyor. Mungan, kendi çağına olduğu gibi, insana da parçalı bakıyor. Onun şiirleri insanı sarıp sarmalamıyor, bundan dolayı da sanatını insani bir etkinliğe dönüştüremiyor. İvan Gonçorov *Hep O Eski Öykü* adlı romanında kahramanına şunları söyle-

tir: "(...) *yazar ancak kendi kuruntularına ve önyargılarına kapılmadığı zaman amaca uygun şeyler yazabilir. Yaşama ve insanlığa karşı dingin, serinkanlı ve parlak bir bakış yöneltmelidir, yoksa kendi benliğinden başka hiçbir şey belirtmez olur, onun benliği ise hiç kimsenin umurunda değildir.*"(7)

Yazarın kahramanı aracılığıyla gündeme getirdiği bu sorun, çağımızda da hâlâ yakıcılığını koruyor. Şairler sorunsalı olmayan şiirler yazarak, anlamdan, bildirişimden kaçıyorlar. Hilmi Yavuz'un "Aynalar ve Zaman" şiiri; şairin diliyle, dünya görüşü arasındaki ilişkiye örnek gösterilebilir:

"(...) *Şair bahçelere özenecek ne vardı? / İşte tenha her yanımız, hep tenha / ne aradık sözcüklerin kuytularında / ne bulduk soldukça çoğalan dilimizde? / Zaman'ın sırı hâlâ duruyor olmalı ki üzerimizde / biz bakınca görülen aynalardı / / geriye sadece kuytular kaldı.*"(8)

Hilmi Yavuz karamsar, yalnız... Şaire de şiir yazmasının boşuna bir çaba olduğunu söylüyor. Sonuçta geriye kalacak olan sadece kuytular... Değişime inanmıyor... Her şey birbirinin tekrarı nasılsa... Şair, yazdığı şiiriyle bunalımını, karamsarlığını okura taşıyor. Sen bu dünyadan umudunu kes, değişim falan da neymiş, otur oturduğun yerde, kaderine razı ol... Şiire hâkim olan, sıkça tekrarlanan sözcükler tenha ve kuytu. Hilmi Yavuz şiir yazarken, canlı bir organizma olan dili tokatlıyor. Onun şiirlerinde dil, susturulmuş... Bir iletişim aracı olan dil, aynı zamanda gerçekleri gizlemenin de aracıdır. Yavuz'un dili, gerçekleri açığa çıkaran değil, gizleyen bir dil.

Yabancılaştırılan Dil

Şair, çağına tanıklık etmelidir. Yaşadığımız dönemde düşünceyi kontrol altına almaya çalışan egemen güçler önce dile saldırdılar. Yabancılaşan dille, insan bilincini dumura uğrattılar. Türkiye'de 19 Aralık cezaevi katliamları süreci yaşandı. İktidarı elinde tutanlar bu saldırıyı "Hayata Dönüş Operasyonu" olarak adlandırdılar. Dilde yarattıkları bu kirlenmeyle katliamı, bir kurtarma operasyonu olarak gösterdiler. Dildeki bu yabancılaşmaya karşı çıkan şairlerden biri de Berrin Taş'tır. Berrin Taş, 19 Aralık cezaevleri katliamını anlattığı *Cehennem Şiirleri*'nin ilk bölümüne şöyle başlar: "(...) *Unutuşun kitlediği ağızlar / Geleceğe yalan söylediler / Nicedir / Uyuyordu sanat / Uçuşan sözcüklerle, / Bulanık resimler arasında / Silinmişti insan yüzü / Şiirler konuşmuyordu, / Kapandı şair, / Yoksunluğun karanlık mağarasına. / Söz erteledi gücünü, / Sanatçı; / Kırılmış bir dal, / Yitik bir düş / Kuşatılmış zakkum çiçeği. / Unuttu / Düşlerin efendisi, / Ağzının mühürlendiğini / Unuttu konuşamadığını / Seslendi, / Boğulmuş mırıltılarla; / Ölmek / Bir daha uyanmamak değildir, / Yitirmektir günbatımını...*"(9)

Şair, şiirinin bu bölümünde bir yandan susan şairleri eleştirirken; bir yandan da sistemin kullandığı dili parçalayarak, alternatif dili oluşturur. Gerçekleri tüm çıplaklığıyla açığa çıkaran dili... Güzeli, yeniyi arayan dili...

Kaysın Kuliev'de şöyle seslenir, her şeyin ölümle biteceğine inananlara:

"*Hayır, her şey ölümle bitmez / Kesilen ot, inek sütü olur / Benim düştüğüm gün oğlum düşmez / Kız ölen annesine benzeyip durur. / Hayır her şey ölümle bitmez / Hayır her şey ölümle bitmez! / Kış kesilen ağacın yerine bahar / O ağacın çiçek açtığı gibi açar. / Hayır her şey ölümle bitmez / Gece sönen ateşi sabahleyin / Tutuştururlar, kaya eriyip gitmez / Erise de yamaçtaki kar / Hayır her şey ölümle bitmez / Bir nehir kuruyup yok olduğu için / Dünya nehirsiz, susuz kalmaz / Güneşsiz de kalmaz, kar yağsa da. / Hayır her şey ölümle bitmez / Eskise bile benim sözüm / Bir başka söz ustası gelmeden kalmaz / Yeni sözünü söyler benden öğrenip*"(10)

Yaşamdaki o diyalektik döngü ne güzel de canlanmış Kuliev'in şiirinde. İnsanın doğaya yabancılaşmasını, kullandığı dille nasıl da paramparça ediyor şair. O, sinirleri alınmış bir dille yazmıyor şiirlerini. Gerçeği, kendi öznelinden geçirerek (ama çarpıtmadan) sanatsal bir yaratıma, insani bir etkinliğe dönüştürüyor şiirlerinde.

Şiir, Sözcük ve Anlam

Günümüzde anlamı olmayan şiirler yazan şairlerin birçoğu bu düşüncelerini temellendirmek için sık sık "*şiir düşüncelerle değil, sözcüklerle yazılır*" sözüne başvuruyor. Sonrasında da işi "*sözcükler düşünceyi içermezler, dolayısıyla şiirin düşünceyle ilişkisi yoktur*" gibi bir saçmalığa da vardırdıkları oluyor. Üstüne basa basa bağırıyorlar "*yazın yapıtı dilsel bir olaydır*" diye. Anlamı küçümsüyorlar... Dilin; sessel ve anlamsal düzeyde olduğunu unutturmak istiyorlar.

İlhan Berk kendisiyle yapılan bir söyleşide şunları söylemektedir. "(...) *anlama gelince; doğrusu asıl savaşım, onun üzerine toplanmıştır benim. Nedendir bilmiyorum, ben anlamı şiire pek yatkın bulmam. Kimi kitaplarımda onu düşman bile bilmişimdir. Anlam sanki benim üvey evladımdır.*"(11)

Şiir imgelerle yazılır, ama bu imgeler anlamdan, tarihten koparılırsa geriye ne kalır? Şiir değiştirici gücünü, bildirişim görevini nasıl kazanır? İmgelerin dayandığı ilk anlamlar; tarihten, toplumsal süreçlerden, sınıfsal bakış açılarından bağımsız değildir. Şair açık konuşuyor, anlama savaş açtığını söylüyor (her ne kadar nedenini bilmese de!).

Berk, "Düşünürken Buldum Kayayı" adlı şiirinde anlama karşı verdiği savaşı şöyle ifade etmiş:

"/.../ Anlamdan hep kuşku duydum... / ... / Anlam sıkıcıdır. Günde üç kez aynada / kendine bakar Yalnızlık saçar. Anlamla / ev yapılmaz! Anladım ama yalnızlığım / sürüyor. Düşüncelerim yok benim... / /"(12)

Oysaki anlam dilin temel öğesidir. Anlam açısından sözcük ilk temel birimdir. Anlam, düşünceyi içerir ve kapsar. Demek ki, kimi şairlerin dile getirdiği, sözcüklerle yazıldığını ileri sürdükleri şiir, sözcüklerle yazıldığı için düşüncelerle de yazılmış olmaktadır.

Güzel, çirkin, iyi, kötü, olağanüstü sözcükler yoktur. Güzel olan ne sözcük, ne de dizedir. Güzel olan bir bütün olarak yapıttır. Bir düşünce, bir anlam aktarmayı amaçlayan bir bildirişim gereksinimi yoksa, sözcüğe de gereksinim yoktur. İlhan Berk, anlamdan bir vebalıdan kaçarmış gibi kaçıyor. Şiirsel söylem denen yapının ortaya çıkması için, sözcük öbeklerinin örgütlenmesi, anlambirim, sesbirim bağlantılarının kurulması gerekmektedir. Berk, bu gerçeği görmezden gelerek, şiirlerini temeli olmayan bir yapı üzerine kurmaya çalışıyor. Dili yok sayıyor. Dilin iletişim işlevini inkâr ederek, şiir yazmaya çalışıyor...

Tek başına, bağımsız, bağlantısız bir sözcüğün hiçbir şiirsel değer ve önemi yoktur. Dilin içinde yer alan bir metne geçmemiş bir sözcüğün henüz hangi anlamda kullanılacağı, belli olmadığı için özgün ve etkin bir anlamı olamaz. Böyle bir sözcük şiirsel materyalden başka bir şey değildir. Örneğin "yüz" sözcüğünün dokuz temel anlamı vardır ve deyimlerle birlikte anlam sayısı çoğalmaktadır. "Yüz" sözcüğünün etkin bir anlama kavuşması için bir metne girmesi gerekmektedir. Görüldüğü gibi, bir sözcüğe dilsel kullanım içinde yükleneceği anlamı veren "tema"nın içerdiği düşüncedir. Şiir düşünceler, imgeler, tasarımlar ve çağrışımlar ile yazılır. Sözcüğün bağımsız ve özerk öğe olarak ilan edilmesi de biçimsel ve anlamsal yapının yadsınması anlamına gelir. Yani, bir şiir sözcüklere göre değil onun dizeleri içeren bütünsel yapısına göre kurulur ve anlam kazanır.

Çeviri Sorunu

Dillerin farklı dünya görüşleri ve değişik kültürleri yansıtmaları, her dildeki anlatım yollarının farklı olması, bir dilden ötekine çeviri yapmayı güçleştiren temel etkenlerdir. Basit olayları, kesin yargıları bir dilden başka bir dile aktarmak zor değildir. Ama sanat yapıtlarının, özellikle şiirlerin çevrilmesi çok güç, hatta kimi zaman imkânsızdır. Çünkü şairler dilde günlük dilin, alışılmışın dışına çıkarlar. Sözcükleri çağrışımlara yol açacak, yeni duygular yaratacak biçimde, farklı anlamlarda kullanırlar. Deyimleri, kalıplaşmış sözcükleri bir dile tam karşılığını bularak aktarmak kimi zaman olanaksızlaşır. Böyle bir durumda, örneğin bir şiiri sözcük sözcük çevirecek olursak, çevirdiğimiz dile yabancı bir anlatım, o dilde olmayan bir söz dizimi ortaya çıkar.

1500'ler İngilteresi'nde yıkanma işi, içi sıcak su dolu bir fıçıda yapılıyordu. İlk önce evin babası yıkanırdı. Ondan sonra oğullar ve evin diğer erkekleri ve en son da kadın ve çocuklar aynı suyla banyo yaparlardı. Bu yıkanma işinde su bir noktadan sonra o kadar pisleniyordu ki; fıçının içinde gerçekten bir şeyler kaybetmek mümkün olabiliyordu. İngilizce'deki *"banyo suyuyla beraber bebeği de atmayın"* deyimi işte buradan gelmektedir. Eğer bu tarihsel süreçten haberdar olunmazsa, bu deyim kullanıldığı şiirde doğru anlaşılabilir mi? Bir de bu deyimin yer aldığı şiirin başka bir dile çevrildiğini düşünün...

Bir şiiri çevirmek o şiiri yeniden yazmaktır ve hiçbir zaman da asla aynısı olmaz, ikinci kez yazılır şiir.

"(...) Ölçü yeniden yaratılabilir. Duygu denen şey eksiksiz çevrilebilir. Ama o çok özel şiirsel coşku kaybolur. Fitzgerald'ın Rubailer*'i ya da Pope'un* İlyada*'sı gibi çeviriler iyi şiir iseler gerçekte yeniden yaratmadır da ondan. Onların yeniden yarattıkları şiirsel coşkunun, şiirin aslının uyandırdığına çok benzerlik taşıdığı durumlar pek enderdir."*(13)

Mayakovski'nin "Pantolonlu Bulut" şiirini iki ayrı çeviriden okuyalım:

"(...) / Tek bir ak saç yok ruhumda. / Yaşlılığın mızmızlığı yok onda! / Dünyayı bozguna uğratarak sesimin gücüyle / yürüyorum-yakışıklı, / yirmi iki yaşında / / Mızmızlar! / Kemana yatırırsınız aşkı siz, / Kabalar, onu trampete yükler. / Fakat, tersyüz edebilir misiniz kendinizi benim gibi, / Öyle ki, dudaklar kalsın ortada, salt dudaklar / /"(14)

Öbür çeviri:

"(...) / Moruk sayrılığı aramayın bende, ölümcül / boy vermez tek bir ak saç ruhumda / Bozguna uğratıp dünyayı bir sesle gücül / geliyorum-kıyak bir genç yirmi ikilik yaşında /... / Çıtkırıldımlar! / kemanlara âşık olmak niyetiniz! / Aşk istiyor kabalar dümbelek gibi. / Ama tersyüz olabilir misiniz / dudak kesilinceye benim gibi / .../ "(15)

Ataol Behramoğlu'nun çevirisinde dil canlılığını koruyor. Şiir çevrilirken yeniden yazılmış. Türkçeye kazandırılmış... A. Rıza Ergüven'in çevirisindeyse, şiir şiirselliğini yitirmiş, hatta anlam kaymaları olmuştur. Bu örneklerden de gördüğümüz gibi; şiir bir dilden öbür dile çevrilirken yeniden yazılır.

Bizim Dilimiz Bizim Şiirimiz

Mücadele yaşamın her alanındadır. Biz de güzel bir dünyanın mücadelesini verirken, kendi şiir dilimizi yaratacağız. Dilimizi, sistemin varolan dilini par-

çalayarak oluşturacağız. Bu dil, gerçekliği çarpıtan değil, tümüyle açığa çıkaran bir dil olacak.

Nalan Çelik'in "Sistemin Yol Ayakkabıları" şiirinde kullandığı dil böyle bir arayışın ürünüdür. "*(...) / Ayakkabı rahat olmalı / Rahat... düz / Sağlam basmalı yola / Yollar ışık / Yollar sanat / Uyumak yok / Yollar insan... / Görmeli ve seçmeli / Yollar kırıtmadan yürünmeli.*"(16)

Mustafa Tabak ise, hayallerimizi yok etmeye çalışanlara karşı şöyle haykırır: "*Dünya koca bir hayvanat bahçesi olmuşken / Şiir yazmak gelmiyor içimden / Ama ilan da vermedim daha / Kafeslerden içeri atılan gazeteler /İmgelerimi kaybetmedim hükümlüdür diye*"(17)

Şiirin boş bir tıngırtıya dönüştürülmek istendiği bu çağda Mustafa Özmen de, inatla insanın şiirini yazıyor:

"*Yazarsam bir şiir, / İçinde insan olmalı / Dokumalı yaşamı / İlmek ilmek / Apak elleriyle*"

Evet, apak ellerimizle sokakları tutuşturarak, yangınlardan ve fırtınalardan, yaratacağız geleceğin şiirini.

Dipnotlar

1. G. Thomson, *İnsanın Özü*, çev.: Celal Üster, Payel Yayınları, İstanbul, 1991, s. 81.
2 V. G. Belinski, *Seçme Felsefi Yapıtlar*.
3. Metin Altıok, *Şiir Sanatı*, Hazırlayanlar: Yaşar Nabi Nayır, Salih Bolat, Varlık Yayınları, İstanbul, 2003, s. 229.
4. Cengiz Gündoğdu, *Taşkıran*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2004, s. 200-201.
5. Kemal Özer, *Bütün Şiirleri 2*, Yordam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 129
6. Murathan Mungan, *Oda, Poster ve Şeylerin Kederi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.
7 İvan Goncharov, *Hep O Eski Öykü*, çev.: Türker Aykul, Us Yayınları, İzmir, 1995.
8. Hilmi Yavuz, *Yahya Kemal'den Günümüze Tematik Türk Şiiri Antolojisi*, Papirüs Yayınları, 1. Basım, Kasım, 2000, s. 611.
9. Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33-34.
10. Kaysın Kuliev, *Yaralı Taş*, çev.: Kanşaubiy Miziev, Ahmet Yesevi Vakfı Yayınları-5, Ankara, 1997, s.29.
11. İlhan Berk, *Yazko Edebiyat*, Sayı: 33.
12. İlhan Berk, *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum*, Adam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 77.
13. Christopher Caudwell, *Yanılsama ve Gerçeklik*, çev.: M. H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 153-154.
14. S. Viladimirov / D. Moldavski, *Mayakovski*, Çeviren ve derleyen: Ataol Behramoğlu, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 64.
15. Vladimir Mayakovski, *Majakovski Ben*, Çeviri ve inceleme: Abdullah Rıza Ergüven, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 1989, s. 31.
16. Nalan Çelik, *Gelincik*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005, s. 53.
17. Mustafa Tabak, *İmgelerimizi Kaybetmedik Daha*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005, s. 54.

BERDEL*

bekliyorsun
sessizce iliştin yatağın ucuna
kucağında ellerin
kelepçeli
kelepçeler altın burma
göğsünde boranlar patlıyor
yaprak kımıldamıyor yüzünde

biliyordun
günün birinde
bir yatağın ucuna oturup
öylece bekleyecektin
başın önünde
kınalı ellerini seyrederken
bir adam girecekti içeri
yüzünü hiç görmediğin

biliyordun
kimse sana sormayacaktı
ağabeyinin sevdiği mi
yoksa
anacığının kuması mı olacaktı
yerine verileceğin
onu bilmiyordun yalnız

ilmek ilmek dokunur
aşiret düzeni
sen onun o senin yerine
ağalar bağdaş kurmuş
otururlar üstünde

Burcu KORUCU

* Berdel: Kürtçe'de "onun yerine" anlamında kullanılıyor.

KUŞBAKIŞI ORTAÇAĞ

Barış ACAR

Sevgili hocam Pelin Şahin Tekinalp'e...

BİTMEYEN ORTAÇAĞ

Bir şeyi anlamak için önceden oluşturduğumuz kategorileri bir yana bırakmak, yeni bir bakış oluşturmak söz konusu olabilir mi? Anlamayı bilgisel bir içeriğin farkında olma olarak tanımlarsak, ontolojik olarak değil ama epistemolojik düzeyde böyle bir yeni bakıştan söz etmek olanaklı görünmektedir. En azından tarihselliği içinde bir kavramın ortaya çıkma süreci, bize yeni kavramları oluşturma ya da olaylara/olgulara yeni kavramlarla bakma şansını tanıyacaktır.(1)

Günümüzde ortaçağ üzerine sürdürülen çalışmaların yoğunlaşmasını da bu yeniden bakma perspektifi içinde değerlendirebiliriz. Ortaçağ yeniden ve farklı bir bakışla ele alınıyor. Artık Rönesans'ın değil, ortaçağın aydınlığından söz ediliyor. Çalışmamızın amacı işte bu yönelimin nedenini ortaya koymak olacaktır. Ancak yöntem olarak bugünün sosyopolitik çözümlenmesi yerine, ortaçağın kendi dinamiklerinin incelenmesi, Frankfurt Okulu'nun eleştiri yöntemi dikkate alınarak, içeriden bir eleştiri tercih edilmiştir. Bu da, başta sözünü ettiğimiz kavramsal yeniden kurmanın tarihselliği içinde ele alınması ilkesine uygun düşecektir.

"Bitmeyen Ortaçağ" adlandırması, günümüze bakılarak, yaygın anlamıyla alındığında, kesinti değil, sürekliliğe yaptığı vurguyla bize yerinde bir adlandırma olarak görülmüştür. Ancak, bu, insanlık tarihinin içinde ancak bir yönelimi açıklaması bakımından isabetli olacak, genel anlamda, yani dönemin tamamını doğru ifade etmek için yetersiz kalacak, hatta yersiz kaçacaktır. Böyle bir başlık bizi, yapmak istediğimiz gibi, ortaçağ kültür-sanat ve toplumsal yapısı üzerine düşünmeye değil de, daha çok günümüzün analizini yapmaya götüreceğinden tehlikelidir. Bu sakıncadan dolayı söz konusu ad yalnızca bir alt başlık olarak tercih edilmiş, fakat bu başlığın içinde bir öneri olarak taşıdığı yöntem çalışmamız boyunca izlenmeye çalışılmıştır.

Bu yöntem, bir dönemi anlamak için o dönemin kırılma noktalarında hareket etmenin, bu noktalardaki sürekliliği ortak bir payda olarak değerlendirmenin getirdiği avantajlardan faydalanmaktır. Bir sanat tarihçisi, nasıl ki üsluplar tarihini, bir üslubun bitip bir diğerinin başladığı yerde yürüttüğü arkeolojik bir kazıyla ayrımlaştırarak ortaya koyuyorsa, tarih içinde, kültürel alana dair bir çalışmanın da aynı yolu izlemesinde faydalar vardır. Aksi, zamanı dondurmak, olguları ilk anda görünenlerle sınırlamak ve bu nedenlerle yorumda yanlışa sapmak gibi sonuçlara neden olacaktır.

XXI. yüzyılın içinde bitmeyen bir ortaçağdan söz etmek olanaklıdır. Nasıl ki; antik Yunan'ın güzel duyusu modernizmin bütün saldırılarına karşın hâlâ yaşıyorsa, Roma'nın imparatorluk fikrini Amerika'nın uluslararası hegemonyasında hâlâ hissedebiliyorsak, aynen öyle, ortaçağın düşünüş yapısını, öznenin ancak toplumun içinde anlamlı olabildiği kültürel sistemini günümüzde de bulabiliriz.(2) Bununla birlikte, ortaçağdan söz ederken sanki ortaçağ tek parça, tek düşünce ve tek bir ifade biçimiymiş gibi bir genellemeden hareket edilmektedir. Oysa bu dönemin içine giren bir araştırmacının ilk fark edeceği şey onun girift ve çok katmanlı yapısıdır. Bu yapı antikçağa uzanan düşünsel temellerden her aşamasında faydalanmış ve 20. yüzyıla kadar her çağı etkilemiştir.(3) Bugün Rönesans patlamasının, ortaçağ olmaksızın açıklanamayacağı, Descartes'çılığın köklerinin ise skolastikte bulunduğu bilinmektedir.(4)

Kaba bir tarifle, V. yüzyıldan XV. yüzyılın sonlarına değin götürdüğümüz ortaçağın bitişi olarak genellikle Rönesans gösterilir. Sanki dogmatik düşünceden aydınlanmaya geçiş bir anda ve sorunsuz gerçekleşmiştir. Karanlık tam karanlık, aydınlıksa apaydınlık olarak tanımlanır. Ne var ki Rönesans, hiçbir zaman, olguların üzerine dokunan ve onları birdenbire tüm içerikleriyle apaçık ortaya çıkaran sihirli bir değnek olmamıştır. Her şeyden önce o, ortaçağın içinden çıkmış, gelişme dinamiklerini onda bulmuş ve yeniçağa aktaracağı kavramları onun içinde yaratmış bir süreç olarak algılanmalıdır.

Burke, geçmişten kopuk bir Rönesans'a atfedilen bu yüksek değerlerin, kökenleri Petrarca'ya ka-

dar uzanan, sonra Michelet'e ve Bruckhart'a ulaşan bir mitleştirmenin (Aydınlanma mitinin) sonucu olduğunu belirtmekte, Huzinga gibi tarihçilerinse bunu onaylamayarak, söz konusu çağı ortaçağla birlikte ele almanın gereklerine vurgu yaptığını söylemektedir.(5)

Genellikle Rönesans'a atfedilen bilimsel sıçrama, nüvelerini bu yüzyıllarda barındırmakla birlikte, gerçek anlamda XVI.-XVII. yüzyılların ürünü olacaktır. Çünkü antikçağdan Descartes'a kadar sürekli tekrar edilmesine karşın, bir türlü uygulama alanı bulamayan dünyanın sayılarla çözümlenmesi fikri, ancak matematiksel fizikle, dünya üzerinde, ne salt kuramsal, ne de salt pratiğe yönelik olan, bu iki unsuru aynı anda içinde taşıyan bilimsel süreci başlatacaktır. Sayı, oran ve uyum, dünyayı dönüştürmek için fizik ilkelerine uygulanacaklardır.(6)

Ortaçağ kapsamından tümüyle ayrıymış gibi ele alınan XVI. yüzyıl Rönesans'ı, aslında, XVII. yüzyılın bilimselliğinden yoksun, ilkel topluluklara yönelen, animist bir doğa tasarımı sunmuştur. Campenella, *Doğa Tarihi*'nde mevsimleri kendi yaşamı olan, düşünen varlıklar olarak tasarlamıştır. Kepler de buna benzer düşünceler öne sürmüş ve yerkürenin gökyüzünde yolunu bulmasını, onun bir zekâya sahip olmasının göstergesi olarak yorumlamıştır. Hatta Galilei kütle çekim kuramını ortaya koyup, hareketin fiziksel kuramını oluşturduğunda bu gerçeklik, yani dünyanın bir yıldızın çevresinde dönmesi gerçekliği insanlara "gülünç" gelmiştir. Çünkü ortak sağduyu henüz bunu kabul etmekten uzaktır.(7)

XVII. yüzyıl felsefesinin en önemli belirleyicisi olan ve modernliğin başlangıcı olarak kabul edilen Descartes'ın sistemi bile, bütün bilimselliğine karşın, ortaçağ düşünüşüne tam anlamıyla sırtını dönebilmiş değildir. 1628 yılında Descartes çalışmalarının sonuçlarını yayımlamakta tereddüt etmiş, ancak düalist bir ontoloji kurarak buna girişmiştir. Bu ontolojide doğadan her türlü erekselliği çıkarılıp atarken, ruhu bununla ilgilenmeyen ayrı bir alan olarak tanımlamıştır. Hatta maddenin mekanik yapısına ilişkin elde edilen sonuçların ahlak ve politikaya taşınmasına karşı çıkmış ve Hobbes'un insan etkinliğinin bir devamı olarak devlet fikrini savunduğu *Leviathan* çalışmasını "*zararlı ve sansür edilmeye uygun*" olarak nitelemiştir. Descartes, kendi metafiziği içinde, doğayı, tanrı tarafından verilmiş kocaman bir oyuncak olarak tasarımlamaktadır.(8)

Bu yüzyıllar, matematiğin dünya üzerine uygulanması, dolayısıyla da teknolojik gelişmelerle birlikte insanın doğa üzerindeki egemenliğinin sağlanması için ayırt edici zamanlardır. Ancak bunlar bile Descartes'ın "*tanrıtanımaz bir geometrici olamaz*" önermesine gitmesini engelleyememektedirler. Bu ise Descartes'ı, ne kadar aynılaştırılamayacak olsa da, matematiği soyut oluşuyla tanrıya götüren bir yol olarak gören M S V. yüzyıl teologu Augustinus'a yaklaştırmaktadır.(9)

Ayrıca Rönesans'ın antikiteye dönüş olarak algılanması temelde yanlıştır. Tülin Bumin'in Descartes ve Spinoza üzerine çalışmasında ortaya koyduğu gibi, her ne kadar Rönesans insanı, "*ortaçağın yasakladığı ya da küçümsediği bütün etkinliklere*" karşı bir ilgi duyuyorsa da, ortaçağ kültürü "*antikiteye göre derinleşmiş ve zenginleşmiş bir Özne ve Tarih kavramını*" kazandırmıştır. Antikitenin bireyi doğanın içinde eriten, silik ve önemsiz olarak konumlayan anlayışına karşılık, Hıristiyanlıkta "*özne, bütün etkinliğini evreni bilme sürecinde tüketmeyen, özerk, kendine özgü bir hayatı olan öznedir.*" Tarih ise, Aristoteles'te olduğu gibi döngüsel bir modelden türemiş bir anlayış olarak değil, daha sonra modernitenin kullanacağı şekliyle; başı ve sonuyla bir anlamı olan çizgisel bir anlayış haline gelmiştir.(10)

Bu bilgiler ışığında, genel atmosferini yansıtmaya çalışacağımız, bununla birlikte asıl işlev olarak okuyucuyu sözü edilen kaynaklara yöneltmeyi benimseyen, "Kuşbakışı Ortaçağ"a eğilebiliriz. Ortaçağ insanının yaşayışını belirleyenler nelerdi? Bu yaşantı hangi nedenlerle ve hangi yollardan geçerek, XII.-XV. yüzyıllar arasında rastladığımız ve içinde modernite dediğimiz süreci tetikleyen olguları yarattı? Bu yüzyıllar arasında kültürel durum, onun sanattaki ve toplumsal değerler sistemindeki yansımaları neydi?

TARİHSEL KURGU

Doğu-Batı mı, Saban-Süvari mi?

Ortaçağda Batı toplumunun kökeninde iki ana unsur yer almaktadır: Romalılar ve Germenler. Batı ortaçağı, Roma uygarlığının (elbette batıda kalanının) Germen kabileleri tarafından parçalanması ve uzun yüzyıllar süren çatışmalar sonucu yeni bir bireşimin ortaya çıkmasının ürünüdür.(11)

Ortaçağ için dönüm noktası olarak genellikle Roma'nın doğu ve batı olarak ikiye ayrılması gösterilir. Uygar dünyanın simgesi olan Roma İmparatorluğu'nun dörtlü yönetimle başlayan parçalanma süreci, doğuda ikinci bir Roma'nın, Constantinapolis'in kurulması ve bir merkez olmasıyla bölünme şeklini alır. Bunu izleyen yıllar Batı Roma için kâbus yılları olur. Gotlar ve Vandallar Roma'yı ele geçirerek Avrupa'nın güneyine ve Kuzey Afrika'ya egemen olurlar.

Ancak tarihçiler bunu dönüşümün asıl büyük işareti olarak değerlendirmezler. Çünkü bu bölünme ilk başta ne kentlerin kaderi, ne de genel atmosferde değişiklik yaratmıştır.(12) Ortaçağ için asıl belirleyici olan VII. yüzyılda Akdeniz'in "*mare nostrum*" (bizim denizimiz) olmaktan çıkarak, büyük oranda

İslamlığın eline geçişidir. Bu gelişmeyle birlikte Avrupa ortaçağının temellerini atan Karolenjler tarih sahnesine çıkacaklardır.(13) İslamlığın gelişmesiyle güç kaybeden Marovenj uygarlığından Karolenj dönemine geçiş antikçağla son bağların da koparılması anlamına gelmektedir. Özellikle Marovenjlerin "Tembel Krallar" döneminde, büyük toprak sahiplerinin elinde merkezi yönetimler o derece zayıflamıştır ki, VII. ve VIII. yüzyıllarda para basımı merkezin elinden çıkmış ve güçlü ordular besleyen senyörlerin eline geçmiştir.(14)

IX. yüzyılla birlikte ortaçağ bugün sözünü ettiğimiz anlamda klasik görünümüne kavuşmaya başlamıştır. Feodal beylerin egemenliğindeki bu dönemi iktisadi anlamda belirleyen iki önemli gelişme vardır: Üretim teknolojisine ağır sabanın ve savaş teknolojisine ağır süvarinin girişi. Ağır sabanın kullanılmaya başlanmasıyla, atın buna koşularak Kuzey Avrupa'nın ağır, ıslak topraklarının işlenmesi, böylece de geniş arazilerin tarıma açılması söz konusu olmuştur. Ağır süvarinin ortaya çıkışı ise başka bir teknik gelişmeye, üzenginin bulunmasına bağlıdır. Böylece zırhlı şövalyelerin ortaya çıkması için gerekli şartlar oluşmuştur.(15)

Kentleşme

Bu gelişmelerle birlikte, Karolenj hanedanından Frank kralı Şarlman Doğuyla tüm bağlantılarını koparak kendini Augustus ilan etmiş, artık İslam egemenliğinde olan Akdeniz'e de sırtını dönerek kuzey Avrupa'ya doğru Germen egemenliğini geliştirmeye başlamıştır. Ekonomi alanında bu gelişmeler keskin dönüşümleri beraberinde getirmiştir.(16)

Karolenjler zamanında çok sınırlı olan ticaret daha çok Yahudilerin elindedir.(17) Yeni bir canlanma için barbar akınlarının son bulduğu X. yüzyılı beklemek gerekecektir. 989 yılındaki "Tanrısal Barış"ın ardından XI. yüzyılda Venedik ve Flaman kıyıları iki önemli merkez haline gelmişlerdir.(18) XII. yüzyıla gelindiğinde ticaret grupları öyle büyümüştür ki, şehrin kale duvarlarının dışına taşmışlar ve onlar için yeni kiliseler inşa edilmeye başlanmıştır. O güne kadar görünen pazar yerlerinden farklı olarak "*portus*" denen sürekli ticaret alanları ortaya çıkmıştır. Buysa kent olgusunun doğuşu demektir.(19) Bu dönemde ortaya çıkmış komünler işte bu ticaret dokusunun yarattığı yapılardır. Kırsal yerleşimle benzerliği olmayan, otonom, feodal beylerden bağımsız kentlerdir buraları.(20)

X. yüzyılın hantal devletlerinin yerini küçük, canlı devletlerin alması, tüccarlaşmaya bağlı olarak bir orta sınıfın doğması ve kentleşme, sanayi için belirleyici olan demirin yaygın kullanımı, keten ekimi gibi olgular toplumsal yapıda birçok değişime yol açmıştır. Kilisenin bütün karşı çıkmalarına karşın para ticareti, büyük bir sermaye hareketine neden olmuştur. XII. yüzyılda İngiltere kralına borç veren kentli bir sermayedardan söz edilmektedir.(21) Ekonomik anlamda yaşanan bu değişimler elbette siyasal yaşama da yansımıştır.

Yeni Toplumsal Sınıflar

İlkin ticaretin daha eski tarihlere dayandığı Kuzey İtalya'da başlayan siyasal hareketlilik, kilise, imparator ve prensleri karşı karşıya getirirken, yükselen orta sınıfın istekleri doğrultusunda da halkın bu eskimiş kurumlara karşı bağımsız karar verme istekleri doğmuştur. 1057'de Lombardiya kentlerinde papa ve imparator arasındaki çatışmadan yararlanılarak "konsül" unvanı taşıyan, kasabaların yönetiminden sorumlu yüksek görevliler atanır. Böylece belediye kurumunun da temeli atılmış olur. Hızla yayılan konsüllük sistemi, seçimle denetim ilkesiyle de demokratik bir nitelik kazanmıştır.(22)

Kilise ve imparatorluk arasındaki çekişmede, XI. yüzyılın sonlarına gelindiğinde yeni bir sürecin geliştiği görülür. Bu tarihlerde kilise eski gücünü yeniden kazanabilmek için, doğuya Haçlı Seferleri düzenlemeye girişir. Bu girişimin iktisadi alanda yarattığı sonuçlarsa hareketin oluşum nedenlerini düşündürtecek niteliktedir. Haçlı Seferleri, Doğu-Batı ticaret yollarını açmış, Cenova, Venedik gibi kentleri zenginleştirmiştir.(23)

XII. ve XIII. yüzyıllara gelindiğinde toplumsal sınıflar; rahipler, soylular ve orta sınıf olarak üç belirleyici unsur içermektedir. Ancak kentleşme olgusuyla paralel olarak yaşanan bu gelişme kırsal alanda da önemli sonuçlar doğurmuştur. Eskisinden çok farklı bir köylü tipi ortaya çıkmıştır. Toprağa bağlılığın azaldığı, sermaye dolaşımının meta değişimi üzerinden sağlandığı bu dönemde köylüler artık köle değil, özgürdüler. Zaten bir süredir derebeylerinin topraklarını onlar adına işleyerek değil, kiralayarak yaşayan köylüler, o topraklarda bağımsız olarak yaşayan kimseler haline gelmişlerdir.(24)

Nüfusları on binleri bulan çok sayıda kentin içinde gitgide gelişen zanaatlar yeni yapılanmalar doğurmaya başlamıştır. Meslek örgütleri olarak çalışan bu yeni kurumlar XII. yüzyılda öyle çoğalmıştır ki, Paris'te çıkarları birbirine karşıt 150 kadar lonca oluşmuştur.(25)

XII. yüzyılın ortalarından itibaren kilisenin aşırı büyümüş yapısı tepkilerin merkezine yerleşmeye başlamıştır. Kilise uzman kurulları sayıca çoğalmış ve çok fazla çeşitlenmiştir. Kilisedeki bu merkezileşme ve dolayısıyla zenginleşme, beraberinde tepkileri de getirir. Bu tepkileri üç başlık altında toplamak olasıdır: Dünya zevklerine artan bağlılık, ki kendini şövalyelik kurumu ve dünyevi aşk temasının yaygınlık kazanmasında gösterir, başını diyalektiğin

çektiği akılcı düşünce süreçleri ve mistiklerin temsilcisi oldukları, kilisenin dinsel tavır ve uygulamalarına karşı olan tutum.(26) İlerleyen süreçte dilenci tarikatlarının düşünsel bir başkaldırıdan koparak sistemin içine çekilmesi ve resmen görevlendirilip engizisyonlar kurmaları, yeni oluşan toplumsal sınıfların ideolojik ve siyasal anlamda nasıl geliştiğinin çarpıcı örnekleridir.

XII. yüzyıl sonuyla birlikte, Avrupa bu dağınık yapısının sorunlarını fazlaca yaşamaya başlamış ve sermayenin de gereksinim duyduğu merkezi istikrarı gereksinen bütünleşmelere doğru gidilmeye başlanmıştır. Bunun ilk örneği Fransa'dadır. Düklüklere ve kontluklara bölünmüş ülke, İngiltere'yle olan savaşları sonucunda kendi içinde parçalı bir yapı sergilerken, kuzey ve güney olarak da ikiye bölünmüştür. Kuzeydeki İngiliz işgali, bu dönemde, ulus bilincini kışkırtan bir etken olarak değerlendirilmektedir.(27) IX. Louis'nin başlattığı birlik girişimi XI. Louis ile beraber senyörlere karşı orduyla savaşa girmeye kadar varacaktır.(28)

Ancak bu çekişmeler birer cümlenin içinde aktarılacak kadar basit ve dolaysız değildirler. XVIII. yüzyıl Batı düşünürlerini pek çok yönden etkilemiş feodal sözleşmeler ve Magna Carta (Büyük Ant) bunun örneği olarak alınabilir. Magna Carta, feodal beylerin 1215 yılında İngiliz kralına zorla kabul ettirdikleri bir belgedir. Bu belge, onu imzalatan 25 barona ayrıcalıklar tanırken, özgür kişiler olarak tanımlanan halktan kimselerin mahkeme kararı olmaksızın tutuklanmasını yasaklamıştır.(29)

XII. yüzyılda bu çatışmalara senyörlere karşı ayaklanan köylüler de dahil olmuştur. Denkleme eklenen yeni parametre, serf olarak kalmak istemeyen, özgürlük isteyen köylülerdir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de kurulan parlamento, XIV. yüzyılın ikinci yarısındaki toplu azatlar ve maliyeyi denetlemek üzere kralı denetleyen bir "*Etats Generaux*"nün kuruluşu, orta sınıfın, köylülüğün de desteğiyle toplumsal yapıyı harekete geçirişinin sonucudur.(30)

Tüm bunların yanında kilisedeki çalkalanma da durulmak bilmemektedir. Politikaya bulaşmış ve gözünü para hırsı bürümüş bir papalıktır söz konusu olan. Sonucunda da bütün önlemlere karşı kiliseye tepki had safhaya ulaşmıştır. XIV. yüzyılın başında papa Roma'dan kaçmak zorunda kalmıştır.(31)

Büyük salgınların ve savaşların yaşandığı bu yüzyıllarda, yurt ve ulus sözcükleri bütün dillerde tutkuyla kullanılan sözcükler olacaktır.(32)

Jean D'arc, ortaçağ insanın, temsil ettiği yüzyıldaki düşünüşünü ele vermesi bakımından önemlidir. Bu düşünüş bir yandan ulusalcı bir karakter kazanıp çözülmekteyken, bir yandan da din motifinin ne kadar baskın olduğunun bir kanıtı olarak düşünülmelidir. Ne ki, dönemin entrikaları hâlâ ulusal kimlikten kat kat üstün yer tutmaktadır. Fransız feodallerinin baskısı sonucu, Charles'ın yüzüstü bırakmasıyla Jean D'arc 1431'de diri diri yakılır.(33)

Çürüyen Toplum: Veba

XIV. yüzyılın önemli teknik gelişmeleri olaraksa, enlem ve boylam hesaplamalarının sağlıklılaşması, pusulanın yaygın kullanımı sayılabilir ki, bu gelişmeler XV. yüzyılın sonunda coğrafi keşiflere yol açacaktır. (34)

İngiltere ve Fransa arasındaki "Yüzyıl Savaşları" (1337-1453), İngiltere'nin kıta Avrupa'sında söz sahibi olmak istemesini bir sonucudur.(35) 14. yüzyıl Fransa-İtalya savaşlarının da etkisiyle "meslekten savaşçı" denebilecek yeni bir asker tipi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum, Fransa Krallığı'nın 1455 yılında, bir reformla, savaşçılığı kendi altında örgütlemesiyle yeni bir çehreye bürünür. Böylece, yeni bir icat olan topun da dahil edilmesiyle, feodal olmayan bir krallık ordusu kurulmuş olur.(36)

XIV. yüzyılın önemli olayları arasında salgınlara da özel bir yer vermek gerekmektedir. Çünkü, veba, dizanteri ve çiçek hastalığı gibi hastalıklar toplu ölümlere yol açmaktadır.(37)

Özellikle 1347 veba salgını korkunç sonuçlar doğurmuştur. Yetersiz beslenme, hijyen koşullarının uygun olmaması ve tıbbi bilginin yetersizliği salgının önlenememesinin başlıca nedenleridir. Kentler de bile evler ışık almamakta, ucuz olduğu için pencereler yağlı kâğıtlarla örtülmektedir. Ahşap evler, insanlarla birlikte, vebanın yayıcısı olan farelerin de barınaklarıdır. Kaşığın kullanılmaması ve yemekte herkese ayrı tabak kullanma alışkanlığının olmaması hastalığın sosyal tabanını açıklamaktadır. Ancak bu büyük salgından sonra, 1356 yılında hastalıklardan korunmak için ilk lağım kanalları yapılmıştır.(38)

"Kara Veba" olarak isimlendirilen 1347-1351 salgını, toplum yapısı üzerinde belirgin bir iz bırakmıştır. Özellikle İngiltere için bu bir dönüm noktası olacaktır. Hastalık iki yüzyıl içinde, küçük çiftçilerin güçlenmesi, senyörlüğün tasfiye olması gibi sonuçlar doğuracaktır. Söz konusu salgın için köylerde ölüleri gömecek kimsenin kalmadığı söylenmektedir.(39) Bu yıkım tarıma bağımlı bir toplum yerine, hayvancılığın ve dokumacılığın gelişmesine dönük, canlı bir iktisadi yapıya dayalı bir toplumsal yapı ortaya koymuştur.(40)

İktisadi durumsa gitgide kötülemektedir. Bir türlü bitmeyen savaşlar ekonomilere büyük yükler getirirken, nüfus-üretim arasındaki dengesizlik ve paranın hızla değer kaybetmesi bu sürecin dinamikleridir. Büyük veba emek pazarını alt üst ederek, geleneksel malikâne sisteminin çöküşünü de beraberinde getirmiştir.(41)

XIV. ve XV. yüzyıllarda prensliklerin hâlâ güçlü oldukları görülmektedir. Coğrafyaların, tarihi geçmişlerine bakılarak, aralarındaki kimi farklılıklar ortaya çıkarılabilse de bu böyledir. Ancak burjuvazinin parlamentolar aracılığıyla yönetime girişi pek çok şeyi değiştirecektir. Fransa'da 1484 yılında toplanan "*Etats Generaux*", İngiltere'de avam ve lortlar kamarasından oluşmuş parlamento gelenekleri vardır. Yine de bu yıllarda parlamento düzenli bir toplanma geleneğine ve özgürlüğe kavuşmuş değildir. Prenslerin yönetiminde ve sorun odaklı merkezlerdir.(42)

Kilise ve Yönetim

Ortaçağın en büyük çatışmaları yönetsel düzeyde imparatorlarla papalar arasında yaşanmıştır. Üstünlük, zaman içinde birinden diğerine geçerken, kilisenin zenginliklerine karşı tepkiler XIV. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz din ve bilim adamı Wycliffe'le doruk noktasına ulaşmıştır.(43)

XV. yüzyılda papalığın saygınlığını iyice yitirmesiyle Oxford Üniversitesi'nden Wycliffe, Katolikliğe karşı sert eleştiriler getirir ve kendine Prag Üniversitesi gibi yerlerde yandaşlar bulur. Papalığın bölünmüşlüğüne çözüm getirmek isteyen Constans Konsili yozlaşmanın önünü almaya çalışırken, Prag Üniversitesi'nde, Wycliffe'in yandaşlarından Jan Hus'u da ölüme mahkûm eder. Bu mahkûmiyet Çeklerle Almanları karşı karşıya getirecek ve 1419-1436 yılları arasında Hus Savaşları'na yol açacaktır.(44) Ayrıca konsülle papalık arasında beliren yeni çatışma da uzun yıllar sürecektir.(45)

XVI. yüzyılda Kuzey Avrupa'da Luther'in öncülüğünü yaptığı Reformasyon hareketi de tüm bu çatışmalar zincirinde bağımsız düşünülemez. Protestanlık burjuvazinin desteklediği siyasal bir hareket olarak gündeme gelmiştir.(46)

Bu bilgiler ışığında düşünsel boyutta yaşanan gelişmelere girmeden önce, Gimpel'in ortaçağ üzerine dile getirdiği şu sözleri tartışmakta fayda var gibi görünmektedir: "*Ortaçağ önceki çağlarda görülmedik derecede bir makineleşmeye tanık olmuştur.*" "*Ortaçağ insanının makinelerle bu kadar içli dışlı olmasını günümüz insanı yadırgayacaktır.*"47

Gimpel'in çalışması incelendiğinde, gerek dişli çarkların kullanımı ve saat kuleleri, gerekse değirmenler ve maden ocaklarının işletilmesinin ciddi bir teknik gelişmeyi gerektirdiği görülmektedir. Bacon'un mercek tasarımlarıyla mikroskop ve teleskop gibi araçların ön modellerine ulaşması, 1280 yılında İtalya'da ilk miyop gözlüğün yapılmış olması gibi gelişmeler oldukça çarpıcıdır. Bununla birlikte teknik gelişmeler bu dönemde,XVI. yüzyıla özgü karakteriyle, yani salt işleve yönelik kaygılarla değil de, matematiğin fiziğin içinde uygulanmasıyla bir teori-pratik bütünlüğü içerisinde ele alınmamıştır. Yoksa kitabın başında Gimpel'in de belirttiği gibi, Roma'nın ulaştığı teknik gelişmeler de, hem de yüzyıllar öncesinden, çok ileri düzeydedir. Günümüzdeki anlamıyla teknolojiden söz edebilmek için Descartes'ı beklemek gerekecektir.

godot_gelmeyecek@yahoo.com

Dipnotlar:

1 RICKMAN, H. P.. *Anlama ve İnsan Bilimleri*, çev.: Mehmet Dağ, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992, s. 49-52. "Anlamanın Epistemolojik Koşulları" üst başlığını taşıyan ve Wilhelm Dilthey'in görüşlerinin geliştirilmiş halini içeren bölüm bize konunun tartışılması için temel kavramları sağlamaktadır.

2 Moda felsefesi olarak anılan alan bu konuda çok ilginç örneklerle doludur. Bkz. SIMMEL, George. *Modern Kültürde Çatışma*, çev.: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 103-134.

3 ÇOTUKSÖKEN, Betül. *Ortaçağ Yazıları*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 56.

4 JEAUNEAU, Eduard. *Ortaçağ Felsefesi*, çev.: Betül Çotuksöken, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 11.

5 BURKE, Peter. *Rönesans*, çev.: Özkan Akpınar, Babil Yayınları, İstanbul, 2000, s. 7-8.

6 BUMİN, Tülin. *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 26-27.

7 BUMİN, Tülin. a.g.e., s. 17-19.

8 BUMİN, Tülin. a.g.e., s. 35-36.

9 BUMİN, Tülin. a.g.e., s. 40-43.

10 BUMİN, Tülin. a.g.e., s. 11.

11 ŞENEL, Alaeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2001, s. 208.

12 PIRENNE, Henri. *Ortaçağ Kentleri*, çev.: Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 15.

13 PIRENNE, Henri. a.g.e., s. 27.

14 TİMUÇİN, Afşar. *Düşünce Tarihi I*, Bulut Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 382.

15 ŞENEL, Alaeddin. a.g.e., s. 213.

16 PIRENNE, Henri. a.g.e., s. 28-29.

17 PIRENNE, Henri. a.g.e., s. 33.

18 PIRENNE, Henri. a.g.e., s. 66.

19 PIRENNE, Henri. a.g.e., s. 108-109.

20 TİMUÇİN, Afşar. a.g.e., s. 385.

21 PIRENNE, Henri. a.g.e., s. 164.

22 PIRENNE, Henri. a.g.e., s. 130.

23 ŞENEL, Alaeddin. a.g.e., s. 226-227.

24 PIRENNE, Henri. a.g.e., s. 160.

25 TİMUÇİN, Afşar. a.g.e., s. 386.

26 TANİLLİ, Server. *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası-İnsanlık Tarihine Giriş*, Cilt II, Ortaçağ, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 442-444.

27 TİMUÇİN, Afşar. a.g.e., s. 389.

28 TİMUÇİN, Afşar. a.g.e., s. 399.

29 ŞENEL, Alaeddin. a.g.e., s. 217.

30 TİMUÇİN, Afşar. a.g.e., s. 390.

31 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 452.

32 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 475.

33 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 504.

34 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 473.

35 TİMUÇİN, Afşar. a.g.e., s. 391.

36 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 490.

37 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 491.

38 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 492.

BÜYÜYEN BİR ÜLKE

Büyüyor bir ülke asma kilitlerde
Bahçe kapılarında göremezsiniz onu
Garap kapılarında da
Şalterlerin kollarına bakın
Sesini yutmuş makinalara
Dumanlara yol veren bacalara bakın
Görürsünüz onu
Gözlere inen kepenklerde

Büyüyor bir ülke sokaklarda
Bir gidip bir gelen arabalara bakmayın
Gökdelenlere de bakmayın
Saatler işteyken
Binlerce gidip binlerce gelen insanlara bakın
Paslanmıştı eller
Sisliydi bakışlar çöküyordu yarınlara
Sığındılar köşebaşlarındaki büfelere
Umutlardı kazınan çöp sepetlerine

Büyüyor bir ülke üniversitelerde
Bakmayın kentlerdeki varlıklarına
Açım işsizim diyen belgeleri görün
Çerçevelerde kuruyan alın terini
Küflenmiş bilgileri görün
Beyinlerin arşivinde
Yükünü taşıyamayan sokakları

Varlığınız varlığımıza aykırıdır
Çürüyün topraklarda

Bir fermandı bu
okundu mahsüllere
tohumlara traktörlere insanlara
köylünün şapkası düştü çukura

Nerde fabrikalar
Toprak iş
ekmek bilim
Büyüyen ülke nerde

İrfan SEZER

39 1347-1351 yılları arasındaki büyük veba salgını için bkz. HÜR, Ayşe. "Avrupa'nın Çehresini Değiştiren Felaket", *Toplumsal Tarih*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Sayı: 113, Mayıs 2003, s. 42-47.
40 TİMUÇİN, Afşar. a.g.e., s. 395.
41 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 493-494.
42 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 511.
43 ŞENEL, Alaeddin. a.g.e., s. 229.
44 Hus Savaşları ve bunun süreğeni olarak değerlendirilen Alman Köylü Ayaklanmaları için bkz. ENGELS, Friedrich. *Köylüler Savaşı*, çev.: Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1999.
45 TANİLLİ, Server. a.g.e., s. 478-480.
46 Bu konu Luther'in kişiliği ve dönemin aydınları üzerinden ayrı bir başlık altında sonraki yazılarda ele alınacaktır. Ancak özellikle bkz. WEBER, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev.: Zeynep Gürata, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.
47 GIMPEL, Jean. *Ortaçağ'da Endüstri Devrimi*, çev.. Nazım Özüaydın, Tübıtak Yayınları, Ankara, 1996, s. 1.

ARAPÇANIN UÇ ŞAİRİ: EBU NUVAS

Müslüm KABADAYI

Son yıllarda Arap edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların, Türkiye'de yoğunlaşmaya başladığını görüyoruz. Bunun nedenleri arasında birçok şey sayılabilir, Arapça çevirmenlerin hem sayılarının çoğalması hem de oldukça zor bir alan olan Arap edebiyatına daha çok nüfuz etmelerinden tutun da yayınevlerinin bu alana duyulan ilgiyi karşılamaya yönelik politikalarına kadar... Benim doğduğum coğrafyanın bu edebiyatla iç içe olmasından etkilenmemle birlikte, son yıllarda emperyalist ülkelerin, ABD'nin başını çektiği BOP çerçevesinde Ortadoğu'ya yönelik saldırgan politikalarına karşı Arap aydınlarının, şair ve yazarlarının neler düşündüklerinin de merak edilmesinin bu yoğunlaşmada etkili olduğunu düşünüyorum. Örneğin, kısmen katkımın bulunduğu ve Yenihayat Kütüphanesi Yayınları'ndan çıkan Abdurrahman Munif'in *İhtiyara Suikast* romanının, böyle bir ilgiyle yayınlandığını biliyorum. Özellikle Irak'ın işgaliyle başlayan yurtsever direniş, hem genel olarak Ortadoğu halklarında hem de yoğun olarak Araplarda önemli sorgulamaların gündeme gelmesini sağladı. Bu çerçevede Arap Yazarlar Birliği ile Türkiyeli yazarların son yıllarda daha yoğun ilişkiye girmeleri, çevirileri daha da artırdı.

1960'lı ve 1970'li yıllarda Arap edebiyatıyla ilgili olmak, Türkiye'deki solcu aydınlar ve gençler arasında öne çıkmıştı ve daha çok Filistinli şairlerle sınırlıydı. 1980'li yıllarda batıda yaşayan Arap yazarların romanlarından, özellikle de Adonis'in şiirlerinden çevirilerle genişleyen bu ilgi, Necip Mahfuz'un Nobel Edebiyat Ödülü almasıyla inceleme ve araştırmacıların da gündemine girdi. 2000'li yıllarda ise Kuzey Afrika ülkelerinden Arap yazarlardan yapılan çeviriler ve özellikle Abdelwahab Meddeb'in *İslam'ın Hastalığı* (Metis, 2005) adıyla çevrilen incelemesinden sonra Arap edebiyatının sosyopolitik boyutlarına yönelik çalışmaları ve bir bakıma tartışmaları da hızlandırdı. Bu noktada öne çıkan Arap şairlerden biri de VIII. yüzyılda Abbasiler döneminde yaşadığı bilinen Ebu Nuvas'tır. Özellikle Abdelwahab Meddeb'in belirttiği üzere "*yaşam sevgisi üzerine kurulu hazcı bir gelenek*"in başlatıcıları arasında sayılan Ebu Nuvas'ın, "*Araftu'şerra la li'şerri lakin li-tevaqqihi / Şerri kötülük için değil ondan sakınmak için öğrendim*" dizesinde anlamını bulan yaşamı bütün yönleriyle tanıma felsefesinin, Arap edebiyatındaki yansımaları bakımından önemli bir isim olduğunu vurgulamak gerekir.

Bu güçlü şairin, Baudlaire'vari bir belagatinin, Arap şiirinde yeni bir çığır açtığını, sözcüklerle çok ustaca dizeler kurduğunu, çağrışım gücü yüksek deyim ve imgeler oluşturduğunu teslim eden edebiyat eleştirmenlerinin, onun yetiştiği dönemin sosyoekonomik, hatta politik özellikleriyle bir bütünlük içinde değerlendirme yaptıklarına pek tanık olunmamaktadır. Oysa ki, VIII. yüzyılın ikinci yarısından başlayan ve IX. yüzyıla damgasını vuran Abbasi İmparatorluğu'nda, özellikle Harun Reşit ve oğlu Memun döneminde, bu coğrafyada edebiyat-sanat ve sonra da bilimde önemli gelişmelerin gerçekleştiği bilinmektedir. Yunancadan çevirilerle genişleyen felsefe ve bilim alanlarında, Abbasiler'in ve XI. yüzyılın sonuna kadar Ortadoğu coğrafyasındaki toplulukların önemli kişiler yetiştirdikleri de aşikârdır. Bu süreçte özellikle Mutezile hareketinin, İslam inanışları bakımından aklı öne çıkaran bir sorgulama ve yaşayış biçimi geliştirdiği de dikkate alındığında, o büyük değişimlerin yaşandığı bu coğrafyada Ebu Nuvas gibi birçok bakımdan aykırı özellikler taşıyan, çarpıcı yaşantılarını açıkça şiirlerine aktaran bir şairin çıkmasını doğal karşılamak gerekmez mi?

Ali El-Asil'in kaleme aldığı ve 1997'de Beyrut'ta El-Alami Yayınevi'nce yayımlanan *Divan-ı Ebu Nuvas* adlı 626 sayfadan oluşan kitabın girişinde şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır

"*Ebu Nuvvas bin Hasan bin Hani Abd El-Evvel bin Sabbah El-Hikmi Balua, başarılı Abbasi şairlerindendir. Edebiyat denizinde çalkalandı ve en derinine indi. Şiirlerinde özü vermeye çalışmış ve bunda 'delilik derecesi'ne, en üst düzeye ulaşmıştır.*

Ahlaka aykırı olan şeyleri araştıran ve kendini eleştirmen diye adlandıranların yüzünden haksızlığa uğramış olan şairin "Divan"*ını okuduktan sonra dehşete kapılmamam imkânsızdı.*

Onun "Divan"*ının dizilişinden, şiirinin Bedevi ve çağdaş olmak üzere iki kısımdan oluştuğu anlaşılır. Daha çok Bedevi şiiriyle kendini ifade etmiştir. Şiirlerinin çoğunun üslubunda ve anlamlarında bir ga-*

riplik vardır. Hayata bakışında zaaflar vardır, fakat herkes hata yapabilir ki Ebu Nuvas bundan sonra tövbe etmiştir.

Şair, Havz El-Ahvaz'da doğmuştur, fakat yaklaşık olarak Hicri 136, 145, 148, 149'da doğduğu konusunda çeşitli söylentiler vardır. Aynı zamanda H. 197'de ve 195'te öldüğü konusunda değişik fikirler vardır. Mâ'mun'un Bağdat'a girişinden 8 yıl önce 59 yaşındayken vefat ettiği söylenir.

Babası, Beni Umeyye'nin son halifelerinden Mervan bin Muhammed'in askerlerindendi. Babası öldükten sonra annesi düşkün bir hayat sürdü. Çocuğunu da Basra'da çalışsın diye Attar'a teslim etti. Bundan sonra Valiba bin El-Habbab El-Esedi ile irtibat kurdu. El-Esedi, onu Ahvaz'a çağırdı. Hint çubuklarını sivrileştirme gibi basit işlerde çalıştırdı. Sonra da Kufe'ye gönderdi. Şair, oradan ayrılıp Basra'ya taşındı, oradan da Bağdat'a döndü ve çölde (badiyede) bir yıl yaşadı. Daha sonra Bağdat'ta Beramike ve Al-Rabiğ ile irtibat kurdu. Çok geçmeden, sarayın cariyeleriyle günah işlediğini fark ettiği için eleştirdiği ve bu nedenle kendisini hapse mahkûm eden Harun Reşit'i öven şiirler yazdı daha sonra. (s.340)"

Şair Mısır'a gitti ve onu bir kaside ile övdü. Bundan sonra bir daha ayrılmamak üzere Bağdat'a döndü.

Bütün bu olanlardan sonra şairden ne beklersiniz. Abbasi halifesinin sarayında zenciler, siyah köleler ve cariyeler arasında fuhuş içinde yaşamış. Çoğu meclislere katılmış ve bu hayatın içinde kendini kaybedene kadar içmiştir. Bu hayat yüzünden eleştirmenlerin oklarına hedef olmuştur.

El-Emin dönemi başlamış ve Ebu Nuvas onun şairi olmuştur. Emin ve Memun arasındaki hilafet yüzünden El-Emin onu hapsetmiştir. Hayatının son senesinde ucuz hayatı terk etmiş ve tövbe etmiştir. Bu tövbe ile birçok insandan daha önce doğru hayata yönelmiştir.

O bir şarap şairidir. Ebu Nuvas içki içmiş, fuhuş hayatı yaşamış ve din adamları da onu kabul etmemiş olabilir. Ama Arap edebiyatına katkılarından dolayı edebiyatçılar arasında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca sanatçılar da onu sevmiştir.

Arap edebiyatı üzerine araştırma ve incelemeleriyle tanınan Ahmed Hasan El-Ziyad'ın (1885-1968) kaleme aldığı *Arap Edebiyatı Tarihi* adlı kitabın Dar El-Mağrafa Yayınevi'nce Beyrut'ta 2002'de yayımlanan 7 baskısının 407. sayfasında Ebu Nuvas'la ilgili şu bilgiler verilmektedir:

"O, dil alanında da bilgiliydi. Abbasi dönemi şairlerinden Cahiz, ne dilde ne lehçede Ebu Nuvas'tan daha bilgili, daha nükteli kimsenin olmadığını ifade eder. Şiirin bütün kapılarını araladı. Arsızlıkta onun kadar aşırıya giden, doğru söz söyleyen, mizacını ve tabiatını onun gibi dürüst tasvir eden yoktu. Ya şarabı niteleyişi...

Ebu Nuvas, şiiri demlendirmekle meşhurdu. Kasideyi yazardı ve bir gün bırakırdı. Sonra bir göz atardı, bir kısmını silerdi. Böylece büyük ölçüde kısaltmış olurdu. Bu kısalık, çoğu kasidelerinde belirgindi. Açık ve düzgün sözcükler kullanırdı. Onun arsızlığı, sevimliliği ve muhteşem bir üslubu vardı. Gariplik çoktu, şiirinde yarattığı şeyleri akıllılar reddetti ve şairler ondan aldılar. Ona aldırmayıp küçümsediler, arsızlık içinde bıraktılar. Gazeli kadın sıfatından erkek sıfatına taşıdı. Şüphesiz ki alaycı şairin bu üslubu suçtu ve edebi şiir tarihinde bir leke idi."

Harun Reşit'ten af dilemek üzere yazdığı bilinen aşağıdaki şiir, onun tarih, coğrafya ve halk kültürü bilgisinin ne denli zengin olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

"Zenginliktir senden güçle istenilen şey ey komşu ve kıskanılıyor babanın evi / Evli olmasan ve sahipsiz olsan da daima korudum ben seni / Bir kavme komşuluk ettim aralarında ziyaret olmayan ancak kıyamet getirir onları bir araya / Ne ben yanıp tutuşmuşum ne de herhangi bir sultanın gücü yeter bana / Gözümden bile kıskanırım ve neredeyse değilim hiçbir kalpten habersiz / İki elin bileğindeki kartalın nadir gördüğü gibi rüzgâr onun için sessiz / İki gece aç kaldı daha tüylenmemiş bir yavru zorunluluktan / Yükseğe kanatlandı kar hızlı hızlı yağarken ve şafak söktüğü zaman / Girmeyince gözüne hiçbir ilaç, gözleri ters döndü başından / Evini bırakıp gittiği kadın diyor ki: Görmek bize mutluluk veriyor senin uçtuğunu / Ama Mısır'sız bir zenginliğe talip, evet sebepsizdir zenginliğin birçoğu / Ona söylediğimde gözleri doldu ve onunla hoş kokular aktı / Saltanatındaki ülkeye davet et, bir seferle parçalayayım seni kıskananları / Süvarilerimiz verimli toprağı ziyaret etmezse, hangi yiğit ziyaret edecek / Methiyeyi malıyla satın alan genç, biliyor ki dünya dönmeye devam edecek / Cömertlik ne mümkün oldu ne halloldu onsuz, ama oldu vaat edilen cömert / Ebu Nasrin onunla çözülüp yürüyor, gözlerim görmedi böylesi bir cesaret / Ülkenin her yanı, özellikle bereketli şehir kuşatıldığı zaman / Mağrur zalimleri yendin, esirindi hepsi ve sana kurban / Üzerlerine gitmeyi sürdürseydin, bir adım kalmıştı kıyamet gününe / Haberdardır Emir El-Müminin ondan, her kim kulağını tıkadıysa dünkü sözlerime / Saçına ilk ak düşünceye kadar gençlik öğüdü onunladır / Başına bir şey gelince yalnız aldığı dersler dayanağıdır / Onun kaderiymiş gibi sana bıraktığı ahmaklık, olur alnında bir mezar / Gakrakufe'den göç ettirdiklerinde bizi, sabahtan depreşti bildik yaralar / Kaynağı daha görünmeden güneşle gördüm gözümün kuyusunu / Sabah horozun ötme vaktiydi ve taştı bir yu-

BİR GÜN

Bir gün
kalabilirsin bir başına
üstünde yalnızca mavi gök
önünde yeşil bir deniz
altında sarı toprak
ufuk çizgisine bakarak
köklerin ilerleyecek
kayaların arasından
ak bulutlardan isteyeceksin
kaç damlaysa hakkını
yıkanacaksın yaprak yaprak
havayı emeceksin

Bir gün
yalnızlıktan bunalabilirsin
dönebilirsin kendi üstüne
katman katman
kendindeki doğayı bul
tanı kendini
kendini bilmek, insanı bilmektir
göreceksin ki sen
topraktan, gökyüzünden
denizden, yıldızlardan geldin
oraya gideceksin
er ya da geç
geldiğin yere döneceksin

Bir gün
yaralı olabilirsin
yaran açık
ya da gizli olabilir
yaralı olduğunu
senden başka kimse bilmeyebilir
o zaman
anımsayacaksın Nazım'ı
sevineceksin yaşadığına
varsayalım boyun fıtığısın
C 7'ye bası da var
ağrılar içinde sağ yanın
inanacaksın bilime, kendine
sen böyleyken
sevdiğin biri de ölebilir üstelik
dimdik duracaksın
yangınlar büyürken göğsünde

Bir gün
zayıf düşebilir bedenin
seni taşımakta zorlanabilir
seyirse de kasların
içten içe inlesen bile
anımsayacaksın
doğanın çocuğu olduğunu
madem soluk alıyorsun daha
madem düşünüyorsun
toprak kokusunu çekip içine
yürüyeceksin
yaşıyorum, yaşıyorum diyerek

Bir gün
son soluğunu dirençle vereceksin ki
rüzgara karışsın
bilmediğin bir ülkede
tanımadığın biri
dirençle verdiğin soluğu
yudum yudum
içine çeksin

Servet ÇOLAK

dum dere suyu / Tedmur kilisesinin önündeydi güneş doğarken ve çok istedi surun üzerine çıkmayı / Sanki ona inanıyordu intikam yüklü El-Gutatin halkı / Kırdılar kayalarını onun Golan'da ve bir çizik bile kalmadı yaralarında / Merhametsizdi akşam Bisare'siz, bekleyenleri aydınlatacak bir ışık doğmadı sabahına / Özlediği kutsal evden yana Futus nehrinden çıktılar yola / Atlıların isteğiydi Hisam'ın Gazze'si ve arzuladıklarıydı sarışın El-Ferama / Onu her zaman koruyan süvarileri korudu Fustata'sına gelince Mısır'ın / Alın yazısıdır sanki şafak ışığı gibi yanan ve aydınlatan tebessümü kavmin / Barışta bir ışık ve mutlulukla parlayan mızrak ve keskin kılıcıyla övündü savaşta / Cömertlikte üstüne yoktur kıskandığı kadınların müstehcen yerlerinden başka / Ataları El-Acemler'dendir, isterlerse dolunaydır barış günü / Hakkedenim senden beklediğim şeyi ve sana söyleyeceğim arzumu / Ben özür dileyen ve şükredenim, göster beni affederek lutfunu"

İNSAN SICAĞI

H. Tuğrul ATASOY

Arabanın camından dışarıya bakarken içim üşüdü. Dalları ara sıra arabanın sağına soluna sürtünen ağaçlara rağmen ilk defa etrafımızı saran ormanın uzakta olduğu hissine kapıldım. Yol kış şartlarına uymuş yolcularına soğuk ve sert davranıyordu. Bazı yerlerde yağış nedeniyle öyle yarılmıştı ki inip yürüsek köye daha çabuk varırız diye düşünmeden edemiyordu insan. Bu yolu hep yaz aylarında gittiğim için şimdi camın ötesinde uzanan görüntü yabancı geliyordu. Gökyüzünde güneşin üstü koyu bulutlar ile örtülüydü. Ara ara bazı sırtlardaki karaçam ve köknarların koyu yeşilini saymazsak meşe ve gürgenler yapraksız olduklarından etrafa kirli sarı, kahverengi ve gri hâkimdi. Köyden önceki son tepeyi aşıp dağınık evleri görünce içim daha bir sıkıldı. Yaz vakti ağaçların koyu gölgelerinde gizlenen tüm evler şimdi açık seçik görülebiliyordu. Önünden geçilecek her ev yolu uzatacak gibi geldi birden. Araba evin önünde durduğunda anneme ve bana inat, sanki gözyaşımız bitmiş gibi tek tük iri damlalar ile yağmur başladı. Evin sol yanını yasladığı dut ağacı rüzgârla inliyordu. Kapıda yengem karşıladı bizi. Elini öpmememize izin vermeden, önce anneme sonra bana sarıldı. "*Başımız sağ olsun,*" dedi, metanet dolu bir sesle. Annem bir şeyler söyledi ama ne dedi anlayamadım, yarı fısıltı ile karışık "Başın sağ olsun," dedim. Sedire maşinganın yanına oturdum. Sadece ağladım bir süre. Bu arada yengem anneme yolculuğun nasıl geçtiğini, evdekilerin ahvalini, sağlığını sıhhatini sordu. Annem herkesin iyi olduğunu ve hepsinin baş sağlığı dilediğini söyledi. Yengem yiyecek bir şeyler hazırlamak için kalktı. Ayağa kalkıp maşinganın yanındaki odanın öbür kapısından hayata çıktım. Yağmur durmuştu. Köyde her ev kendi büyük bahçesinin içinde yer alıyordu. Kapıdan çıkınca evi yan komşunun bahçesinden ayıran çit boyunca uzanan ve yüz metre kadar ötede bahçenin köşesinde yer alan derme çatma tahta tuvaletin orada son bulan taş döşeli yola ilişti gözüm. Çocukken gece tuvalete gitmek için elimde fener ile üstünde koştururken bu yol gözüme hiç bitmeyecekmiş gibi gelirdi. Sonra bahçeye baktım. İlk kez kışın burada olduğum için bahçe gözüme çok çıplak göründü. Yazın oysa hep boyumca mısır ve fasulye yeşili olurdu. Karşıda bahçe bitiminde tuvaletin olduğu üst köşeden, taşlı küçük sokak ile sınırlanan yüz elli metre kadar aşağıdaki alt köşeye kadar sıralanan meyve ağaçlarını da ilk kez yeşil örtülerinden yoksun gördüm. Yavaş adımlarla hayattan inip karşı aşağıya taşlı sokağa doğru bahçeyi çapraz olarak kat ettim. Bahçenin eve en uzak olan bu köşesinden karşıdaki Bal Dağı'na baktım. O yeşilini pek kaybetmemişti. Çamlara, köknarlara ait koyu yeşili gri gökyüzünün altında ufuk çizgisini oluşturuyordu. Çitin alt yanındaki taşlı sokak benim hizamdan on metre sonra ikiye ayrılıyordu. Birisi sola yukarıya dönüp dik bir yokuşla eve en yakın çeşmenin olduğu düzlükte sonlanırken, diğeri hafifçe sağa eğim kazanıp aşağıya dayımın değirmeninin olduğu dereye doğru kıvrıla kıvrıla iniyordu. O yoldan gözümü kaçırdım hemen. Değil o yoldan aşağıya değirmene doğru gitmeyi düşünmek, o yöne bakmak bile içimdeki acıyı artırmıştı. Gözüm sola yukarı doğru dönen sokağın taşlarına takıldı. Acaba o taşların kaçını sokağın daha üst kesiminden ceviz düşürmek için ben fırlatmışımdır? Sokağın keskin dönüşünün durduğum tarafına yakın olan köşesinde köyün en yaşlı ceviz ağacı vardı. Benden bir yaş büyüktü o ceviz. Annemin anlattığına göre düğün için dedem doğuya, babamların köye gittiğinde ceviz ağaçlarını görüp ilk kez köye birkaç dal getirmiş. Anneannem de ilk o cevizi dikmiş. Bu hikâyeyi dinledikten sonra o cevizle aramda tuhaf bir bağ oluşmuştu. O sırada hayattan yengemin beni sofraya çağıran sesini duydum. Sokak tarafındaki çit boyunca eve doğru giden küçük su arkının yanındaki patikadan kapıya doğru yürüdüm. Yer sofrasına oturduk. Su yerine süt ile yapılan tarhana çorbasının içine esmer ekmeği doğrayıp üzerine ekşimik denilen yöreye has çökeleği döküp yemeye başladık. Tarhanadan sonra pek bir şey yemedim. Kalkıp yine maşinganın yanına sedire oturdum. Yengem ile annem konuşurken evin içinin sıcağına rağmen tuhaf bir soğukluk olduğunu hissettim. Burası çocukluğumda hep kalabalık olurdu. Kuzenlerim, diğer akrabalar, komşular ve en önemlisi artık olmayan o güzel insan. Biraz dolaşacağımı söyleyip sokağa çıktım. Sağa, köy meydanına doğru yürüdüm. Gözüme çarpan her çit, her ağaç, her su arkı bir anıyı çağrıştırıyordu. Sokağın bitiminde, bir zamanlar pek çok insanın vakit öldürdüğü, şimdilerde terk edilmiş olan eski kahveye ve hemen yanında yer alan eski

bakkala baktım. O kahvenin bahçesinde dayımın ve diğer büyüklerin nice sohbetlerine kulak misafiri olduğumu anımsadım. O yöne gitmek istemedim. Sağa dönüp yukarı yürüdüm. Caminin yanından sola dönüp köyün en eski mezarlığının olduğu tepenin ve halkevinin yanından geçip iki derenin olduğu eğimli sokağa saptım. Yan yana akan iki küçük dere vardı aşağıda. Üstleri koyu ağaçlarla kaplı zeminlerine yazın güneş ışığı değmeyen iki küçük derecik. İlk dere daha büyüktü. İki yakasını, düzeltilip yan yatırılmış bir yaşlı ağaç kütüğü birbirine bağlıyordu. Dere tabanından yüksekliği iki metre kadar olan bu ağaç köprü yaklaşık dört metre uzunluğundaydı, ama genişliği ancak 45-50 santimetre kadardı. Daha küçük olan diğer dere ise on metre kadar ötede akıyordu. Onun üzerindeki ağaç köprü ise tabandan bir metre yükseklikte ve iki metre uzunluğundaydı ve diğerinden daha genişti. İki köprü arasında çok eskiden dedemin işlettiği metruk ahşap mandıra vardı. Öyle koyu ve büyük ağaçlar örtüyordu ki üstünü, gündüz dahi bir damla güneş ışığı aydınlatmıyordu burasını. Ayrıca anneannemin diktiği ceviz kardeşlerimin en yoğun olduğu bir diğer yer de burasıydı. İkinci dereyi geçer geçmez, on beş adım sonra küçük dayımların ve dedemlerin oturduğu iki küçük evin olduğu büyük bahçeye ulaşıyordunuz. Mandıranın önüne gelince durdum. Çocukluğumda akşam geç saatlere kadar vaktimizi köy meydanında, değirmenin çevresinde ve bu iki küçük derenin çok aşağılarında orman içinde balık peşinde geçirirdik. Burada dedemlerin evinde kaldığımız için genelde güneş batmadan mandıranın önünden geçmek amacıyla erken dönmeye çalışırdım. Ama çocukluk işte, zamanı unuturduk. İşte o zamanlar buradan geçmek ödümü patlatırdı. Yukarıdan koşup hızla dedemlerin çitine ulaşmak en kolay çözümdü, ama dar tahta köprüler nedeni ile zorunlu olarak koşuya tam mandıranın önünde ara vermek zorunda kalıyordum. Geceleri ortaya çıkan engerek yılanlarının en sık görüldüğü yerlerden birisi yine bu iki dere civarıydı. Mandıranın önünden geri döndüm. Küçük dayımlara annem ve bizimle gelirse yengemle birlikte gitmeye karar verdim. Çünkü konuşacak halde değildim, hep boğazıma bir şeyler düğümleniyordu. Aynı yolu gerisin geri tekrar yürüyüp evin kapısının önüne geldim. İçeriye girmeden devam ettim. Birkaç adım sonra yaşlı bir amca ile karşılaştım. Çakır gözlerini bana dikti, "*Hoş gelmişsin genç,*" dedi, "*Hoş bulduk amca,*" dedim, çıkaramamıştı kimlerden olduğumu. "*Kimlerdensin kızanım?*" diye sordu elini omzuma koyarak, "*Jandarma İsmail'in torunuyum, Fatma'nın oğlu,*" dedim. "*Bildim bildim, başın sağ olsun,*" dedi gözlerini kaçırıp yere doğru bakarak, "*Sağ olasın sizler sağ olun,*" dedim, "*Hadi sağlıcakla,*" deyip yoluna devam etti.

BİR MAYIS GÜNÜ

Aynı geleceğe savrulan
Milyarlarca kar tanesiyiz
Farklı farklı milyarlar

Her Mayısın ilk günü
Eriyip su oluruz
Bulanık değil
Duru bir akarsu

Biraz durgun bu su çağımızda
Yatağını kaybetmiştir belki
Yosun da tutmuştur yer yer
Ama
İnanırsak
Kar taneleri
Emeğin
Tipisine

Güneşin şavkının vurduğu
Bir çavlana dönüşeceğiz
Bir Mayıs günü

Mustafa TABAK

Bende "*Sen de sağlıcakla kal amca,*" deyip tekrar yürümeye başladım. En yaşlı cevizin oraya kadar gittim. Durdum, eve baktım, sonra döndüm, değirmene giden yola ilişti gözüm. Yine içim burkuldu, ama bu kez bir kaybın acısından çok belki bu en sevdiğim yerin böylesine gözüme boş ve ıssız görünmesi içimi burktu. Buna neden kışın örtüsü değildi. Düşündüm. İnsan bir yeri neden sever? Anladım ki, orada yaşayan değer verdiği insanlar olduğu için, oraya dair anıları sıcak olduğu için sever. Ne denizin mavisi, ne çamın, gürgenin yeşili bir yeri güzel kılar.

İKİ "UYGARLIĞIN" İNSANLARI

İlhan YÜCE

Birbirinden Habersiz Yaşayan İki "Uygarlık"

XV. yüzyılın sonları. Beş kıtanın beşinde de insanlar yaşamakta, ancak insanoğlunun kurduğu, şu bildiğimiz "uygarlık", Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları üstünde ve Avrupa merkezli olarak gelişmektedir. Avrupa merkezli gelişen bu "uygarlığın" insanları; en küçük kıta, ama en büyük ada olan Avustralya'dan da, Amerika kıtasından da ve buralarda yaşayan insanlarla, onların kurdukları "uygarlıklar"dan da habersiz, binlerce yıldır yaşayagelmektedir. Bu "uygarlığın" insanı, bilimsel, teknolojik buluşlarla aynı hızda (yoksa daha mı hızlı!) silahlarını da geliştirmektedir. Çünkü insanın insanı sömürüsü çoktan başlamıştır ve oldukça da uzun bir yol kat etmiştir. Adına savaş denen kanlı kargaşa çoktan icat edilmiş, küçük topluluklardan devletlere ve imparatorluklara değin insanoğlu bu "uygarlıkta", birbirinin ülkesini yakıp yıkmakta, talan etmekte, insanlarını çoluk çocuk öldürüp yok etmektedir. İnsanoğlu, hep daha çok öldürebilmek için oklar, mızraklar, gürzler ve mahmuzlar icat etmekte, ölmemek için de zırhlar ve miğferlerle donanmaktadır.

Gelişmekte olan "uygarlık"ta sık sık bilimsel ve teknolojik buluşlar gerçekleştirilirken, yelkenli gemilerin boyutları da günden güne büyümektedir. XIV. yüzyılda pusula da bulunmuştur ve uçsuz bucaksız dünya, artık küçülecektir. Daha önceki yüzyıllarda bulunmakla birlikte, XIV. yüzyılda geliştirilen barut da silahlarda kullanılmaya başlanarak insanoğlunun "hizmetine" sunulur! İnsanoğlu; önceleri taştan, sonra da demirden gülleler atan toplar dökmeye başlar. Bu gülleler; insanların üstüne atmak ve insanın yaptığı kaleleri, evleri, kentleri yıkmak içindir. Daha sonra bu toplar, gemilere de yerleştirilir. İnsan zekâsının sınırı yoktur!XV. yüzyılın ortalarında, önce fitilli, sonra da çakmaklı "ilkel" tüfekler icat edilir ve hızla geliştirilir. Bunlar, insan "uygarlığımızın" bilimsel ve teknolojik "ilerlemeleri"dir(!) ve ne yazık ki, gerçekten de öyledir. İnsanoğlu; insanın insanı sömürüsü; canlıların en gelişmişi olan insan ve onun zekâsıyla birleşince, ne korkunç, ne amansız, ne acımasız bir dünya yaratılabileceğinin sınırsız örneklerini vermeye soyunmuştur sanki. Milyonlarca yıllık evrim sürecinde, öteki canlıların arasından başarıyla çıkıp gelen insan, her alanda fersah fersah aştığı öteki canlıların belki de şaşkın bakışları altında, beş on bin yıldan bu yana birbirini, işte böyle kırıp geçirmektedir.

XV. yüzyılın sonuna doğru "uygarlığımız" kabına sığamaz olur. Boyutları günden güne büyüyen yelkenli gemiler, pusulanın da yardımıyla, daha önce cesaret edilemeyen okyanuslara açılırlar. Ümit Burnu ilk kez 1486'da geçilir. Vasco de Gama ise, yine Ümit Burnu'ndan dolaşarak Hindistan'a 1498'de ulaşacaktır. Ancak Avrupalı denizciler, batı yanlarını tümden kaplayan uçsuz bucaksız okyanusa, doğrudan yelken açmamışlardır daha ve karşılarına ne çıkacağını da bilmemektedirler. Dünya üstüne söylenen "söylentilere" göre, okyanusta batıya doğru sürekli gidildiğinde Hindistan'a varılabilecektir.

Kristof Kolomb (1450-1506) adındaki Cenovalı bir "denizci", bir "fatih", İspanya kralı adına, 3 Ağustos 1492'de üç gemi ile okyanusa doğru dik karşı yelken açar. Uzun süren yolculukta umutlarını yitiren tayfaların dönme isteğine inatla karşı koyan Kristof Kolomb, iki buçuk aya yaklaşan bir yolculuktan sonra, 12 Ekim 1492'de, Bahama Adaları'ndan San Salvador adını verdiği adaya ulaşır. Oradan Küba ve Haiti'ye geçen Kolomb, 1493'ün ilk aylarında İspanya'ya döner. 1493'te ikinci seferine, 17 gemi ve 1200-1500 tayfa ile çıkan Kolomb böylece 1492-1504 yılları arasında 4 sefer yapacak, Güney Amerika'nın kuzey kıyıları ile Orta Amerika kıyılarını dolaşacaktır.(1) Ancak Hindistan'a çıktığını sanan Kristof Kolomb, buranın yeni bir kıta olduğunu bilmeden 1506'da ölecektir. Buranın yeni bir kıta, bir "Yeni Dünya" olduğunu anlamak, bir başka denizciye, kıtaya adı verilen Amerigo Vespucci'ye (1454-1512) düşecektir.

Aynı dünyada bulunmalarına karşın, binlerce yıldır birbirinden habersiz yaşayan iki "uygarlık" ve onların insanları, 12 Ekim 1492'de ilk kez işte böyle karşılaşırlar. Bu iki "uygarlık"tan hangisinin insanları, ötekinden daha "uygardır?" Elbette ki Avrupa merkezli "uygarlığın" temsilcileri, Yeni Dünya'da yaşayanlardan daha "uygardırlar"! Bunun tersini, ne yazık ki, kimse söyleyemez. Peki, bu tarihi karşılaşmadan sonra ne olmuştur? Daha "uygar" olan insan, daha az "uygar" olanın dünyasını başına yıkmış, insanlarını işkencelerle yok edip, ülkesine çöreklenmiştir. Hatta diyebiliriz ki; Yeni Dünya'nın insanlarının, eski dünyanın "uygarlığı" karşısında hiç

şansları yoktur. Böylesine yalın bu "gerçek", bugünkü "uygar" insan için, böylesine sıradan bir gerçek mi olmalıdır?

Yeni Dünya'da Yoksul ve Aç Yoktur

Bilinen eski dünya karşısında, Yeni Dünya'da yaşayanların nüfusu nedir? Amerikalı biyolog Jared Diamond, Tüfek Mikrop ve Çelik(2) adlı kitabında, Kristof Kolomb Amerika'ya çıktığında, burada yaşayanların nüfusu üzerine; çocukluğunda ABD okullarında bu sayının bir milyon olarak okutulduğunu, şimdi ise 20 milyon olarak değerlendirildiğini yazar. Bunun yanında, Yeni Dünya'nın o zamanki nüfusunun, Avrasya'daki toplam nüfustan hiç de az olmadığını savunan görüşlerin de bulunduğunu belirtir. Nüfusu bir milyon olduğu söylenen Aztek başkenti Tenochtitlan (Meksiko), o dönem dünyasının belki de en büyük kentidir. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'ne göre; Maya, Aztek ve İnka imparatorluklarında 20 milyonu aşkın insan yaşamaktadır. Yine bu ansiklopedinin "Kızılderililer" maddesine göre ise, işgalin başladığı dönemde Orta Amerika'da 20 milyon, Güney Amerika'da ise 15 milyon Kızılderili yaşamaktadır. Kuzey Amerika Kızılderilileri için bir sayı verilmemektedir. *Barbarlığın En Yüksek Aşaması ABD* adlı kitabında Suat Parlar, Kuzey ve Güney Amerika'da 80 milyon yerlinin yaşadığını yazar. Yerli nüfusun 100 milyon olduğunu söyleyen kaynaklar da vardır.

XV. yüzyıl başlarında İngiltere'de yaşayanların sayısı ise 2 milyon 100 bin dolayındadır. XVI. yüzyıl başında Alman nüfusu 12 milyon, Rusya'nınki 10 milyondur. Yine XVI. yüzyılda Venedik ve Napoli'nin nüfusu 100 bini biraz aşarken, Roma'nın nüfusu1526'da 50 bine ancak yaklaşıyordur. Bu durumda, yeni bulunan kıtada yaşayan insan sayısının, o dönem Avrupası'nda yaşayanlardan hiç de az olmadığı söylenebilir. Bu sayıların önemsenmesi, "Batı uygarlığınca" yok edilen Amerikalı "yerli uygarlığı"nın büyüklüğünü göstermek içindir. Kendisinin daha "uygar" olduğunu söyleyen –ne yazık ki, öyle de olan!– bir "uygarlık", kendisinden daha az "uygar" olan bir uygarlığı yok etmiştir.

Bilimsel teknolojik ilerlemelerle feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde hızla yol almakta olan Avrupa "uygarlığı" karşısında Yeni Dünya'nın yerlileri, henüz ilkel komünal düzenle kölecilik arasında, kendilerine özgü toplumsal bir yapı içindedirler. Üç büyük site devletinin oluşturduğu Aztek İmparatorluğu, bugünkü Meksika topraklarında kurulmuştur ve başkenti Tenochtitlan'dır. En üstte imparatorun bulunduğu devlette, bağımsız yargı organlarının büyük yetkileri vardır. Mayalar Orta Amerika'da, ilkel komünal aşamadaki İnkalar ise Güney Amerika topraklarında yaşamaktadırlar. Bu imparatorluklarda yaşayan insanlar, kendilerine özgü bir yazı ve rakam yazma sistemi geliştirmişlerdir. Altın, gümüş, bakır yanında, değerli taşlar da işlenmekte, heykeller yapılmakta, tarımsal üretim, hayvancılık ve zanaatlar gelişmektedir. (3)

İnsanın insanı sömürüsü burada da başlamış olmakla birlikte, özellikle İnkalarda, insanlar henüz aç ve işsiz değildir. Yaşlılar, düşkünler, dullar, öksüzler ve hastalar bile aç değildir. Belli bir imece yöntemi içinde insanlar, en son kendi tarlasını sürmektedir. Elde edilen üründen, ortak fona pay ayrılmaktadır. Boş oturmak yoktur. İşten kaçan cezalandırılır. Çalışma erdemdir, ödüllendirilir. Avrupa'dakinden daha "geri" olan bu "uygarlıkta", yoksul ve aç insan yoktur.

İnsanın insanı sömürüsü, Avrupa'dakine göre daha geç bir tarihte de olsa, burada da başladığından, zamanla buradaki "uygarlığın" da Avrupa'dakinin yolunu tutacağı açıktır. Ancak onlar hakkında böyle bir kestirimde bulunmak da, 20-100 milyon arasındaki bu insanları tam bir soykırımdan geçiren "Batı uygarlığı"nın suçunu hafifletmez. Öyleyse, bu yolu yaşayamayan yerliler hakkında böyle bir kestirimde bulunmanın yararı nedir? Birincisi; insanoğlunun, birbirinin varlığından tamamen habersiz gelişen iki ayrı "uygarlığı"nın da aynı çizgide çakışmasının ilginçliğidir. Bu durum, yüz milyar galaksinin bulunduğu söylenen evrenin başka dünyalarında yaşaması olası gelişmiş canlılarının kuracağı "uygarlıkların" da, ne yazık ki, aynı yolu yaşayacaklarını gösterir(mi?). İkincisi; konumuz insandır ve gerçek de gerçektir.

İki "Uygarlığın" İnsanları

İspanya, Portekiz, İngiltere, Fransa ve Hollanda, o dönem Avrupası'nın ilk sömürgeci ülkeleridir. Afrika'yı, Asya'yı ve Okyanusya'daki önlerine gelen adaları sömürgeleştirmekte olan bu ülkeler, Yeni Dünya diye tanımlanan Amerika'nın bulunuşundan sonra, akbabalar gibi, leş kargaları gibi, tüm güçleriyle buraya üşüşür. Yeni Dünya onlar için; yeni topraklar, yeni olanaklar ve yeni kârlar demektir. Kristof Kolomb, ayak bastığı toprakları, İspanya kralının mülkü ilan eder. Sömürgeci devletlerinin donanmaları koruyuculuğunda, Avrupa'nın sivil halkından kimler, nasıl insanlar gitmiştir Yeni Dünya'ya? Bunlar, Avrupa'da işleri tıkırında olanlar olabilir mi? Yoksa bunlar öncelikle; tüccarlar, korsanlar, işsiz ve yoksullar, her türden maceraperestler midir?

Kan Tadı, Belgelerle ABD'nin Kara Kitabı'nı yazan Haluk Gerger, ilk göçmenleri şöyle sıralar: "Borçlarını ödeyemedikleri için rehin alınıp buralara çalıştırılmaya getirilenler, topraktan koparılmış, mülksüzleştirilmiş, yeni kurulan kentlerde açlığa ve sefalete mahkûm edilmiş yoksullar, dinsel ve siya-

sal baskılardan bunalıp kaçanlar, maceracılar, kolay yoldan köşeyi dönmek isteyenler, hapishane kaçkınları, cezalarını çekmek için gönderilen mahkûmlar ve benzeri insanlar oluşturuyordu göçmenleri."(4)

Yeni Dünya'nın "ilkel" sayılabilecek insanlarının nasıl insanlar olduğunu da, en yetkili kişinin gözlemlerinden, Kristof Kolomb'un, buradaki yerliler hakkında İspanya kral ve kraliçesine yazdığı mektuptan öğrenelim: "*Bize havuç, pamuk topları, mızrak ve daha bir sürü şey getirdiler. Bunları cam boncuklar ve atmaca çıngıraklarıyla değiş tokuş yaptılar. Sahip oldukları her şeyi sunuyor, değiştirmek istiyorlardı. Sağlam yapılı, güzel vücutlu ve yakışıklı yaratıklardı. Silah taşımıyor ve bilmiyorlardı. Bir kılıç gösterdiğimde, keskin kenarından tutmaya kalkışıp ellerini kestiler. İyi hizmetkâr olurlardı. Sadece elli kişiyle onları kontrol altına aldık ve her istediğimizi yaptırdık. Yerliler mülkleri konusunda öylesine saf ve özgür ki, gözleriyle görmeyen inanamaz. Sahip oldukları bir şeyi istediğinizde, hiçbir zaman hayır demezler. Tam tersine, biriyle paylaşmak isterler.*"(4)

Silah taşımayan, sahip oldukları her şeyi konuklarına sunan, sağlam yapılı, güzel vücutlu, yakışıklı ve konuksever bu insanlar için Kolomb'un aklına ilk gelen şey, bu insanların iyi birer "*hizmetkâr*" yapılabileceğidir. Kolomb ve adamları, bu düşüncelerini, yerlilerle daha ilk karşılaşmalarında uygulamaktan çekinmezler ve "*onları kontrol altına alıp, her istediklerini yaptırırlar.*"

Kalbimi Vatanıma Gömün kitabının yazarı Dee Brown da, Kristof Kolomb'un ilk çıktığı topraklardaki yerliler olan Taino'ların, yabancıları karşılama geleneklerine uygun olarak, Kolomb ve adamlarını, ellerinde armağanlarla, cömetçe karşıladıklarını yazar: "(...) 'Bu insanlar öyle uysal, öyle barışsever ki' *diye yazıyordu Kolomb İspanya kral ve kraliçesine,* 'yeryüzünde bunlardan daha iyi bir ulus bulunmadığına Majestelerinizin önünde ant içebilirim. Komşularını kendileri kadar seviyorlar, konuşmaları son derece tatlı ve kibar, konuşurken hep gülümsüyorlar; gerçi çırılçıplak dolaşıyorlar, ama davranışları terbiyeli ve övgüye değer.' (...)" (5)

Komşularını kendileri denli seven, konuşurken hep gülümseyen bu barışsever insanlar, "uygar" dünyanın insanlarını şaşırtır. Aradan dört yüzyıl geçmesine karşın yaşam biçimlerini pek değiştirmeyen Kızılderililerin şaşırttığı kişilerden biri de, ABD'li Senatör Henri Dawes'tir. 1880 yılında, Kızılderililere ait son toprakların da "özelleştirilmesi" için ABD Kongresi'ne bir yasa önerisi veren Senatör Henri Dawes, gezip gördüğü Cheroke Kızılderililerinin yaşam anlayışıyla, kendi üstün "uygarlıklarını" kıyaslayarak şunları söyler: "*Bu milletin içinde kendi evi olmayan kişi yoktu. Bütün kabile, tek bir dolara bile sahip değil; ama yine de aralarında hiç yoksul bulunmuyordu. Kabile kendi okul ve hastanelerini kendisi inşa ediyordu. Ama sistemin kusuru da gözler önündeydi. Varabilecekleri yere kadar ulaşmışlardı; çünkü üzerinde yaşadıkları topraklar hepsinin ortak malıydı. Kendi evini komşununkinden daha iyi ve daha güzel yapamıyorsan, ortada girişim ve atılım yok demektir. Böyle bir yaşam düzeninde uygarlığın temel dürtüsü olan bencillik öğesini bulamazsınız.*"(6)

Erdemlilik, Erdemsizliğe Yenilmektedir

Amerika'nın bulunuşundan sonraki ilk yüzyılda yaşayan Montaigne, "Amerika'nın Bulunuşu" başlıklı denemesinde, Yeni Dünya'da yaşayan ilkel yerlilerle, kendi "uygarlığının" insanlarını karşılaştırır. Yerlilerin, kendi dünyasının insanlarından; iyilik, cömertlik, dürüstlük, içtenlik gibi erdemler açısından daha üstün olduklarını belirtir ve "*bu üstünlükleri yüzünden mahvoldukları*" yorumunu yapar. Yeni Dünya ve insanları ile kendi "uygarlığının" insanları üstüne güzel bir düşü vardır Montaigne'in. Şöyle yazar: "*Bizim oraya götürdüğümüz ilk örnekler, davranışlar, o halkları erdeme hayran etse ve özendirse, onlarla bizim aramızda kardeşçe bir toplaşma ve anlaşma kurabilse, bütün o yeni ülkede ne yaman bir evrim, bir ilerleme sağlanabilirdi!*"(7)

Ancak bu insanca düşün gerçekleşme olasılığı sıfırdır. Bunu o yüzyılda Montaigne'den başka kimse, belki de düşünmez bile. Montaigne yazmayı sürdürür: "*Biz tam tersine, bilgisizliklerinden, görgüsüzlüklerinden yararlanıp, onları, bizdeki kötü örnekleriyle kalleşliğe, sefihliğe, cimriliğe, her türlü insanlıkdışı davranışlara alıştırdık... Bunca şehir dibinden yıkılıyor, bunca milletin kökü kurutuluyor, milyonlarca insan kılıçtan geçiriliyor, dünyanın en zengin ,en güzel ülkesinin altı üstüne getiriliyor... Hiçbir zaman kazanç tutkusu, hiçbir zaman haksız sömürü, insanları böylesi korkunç bir kinle birbirine düşürmemiş, bu kadar yürekler acısı kıyımlara yol açmamıştır... Yaşadığımız çağ, bizim iklimde hiç değilse, öylesine bozulmuş ki, erdemin yaşanması şöyle dursun, tasarlanması bile bir hayli zor. Yalnız okul sözlüğünde kalmışa benziyor erdem.*"

İnsanın insanı sömürüsüne dayalı "uygarlık"ta erdemlilik, erdemsizliğe yenilmektedir. İyi, kötüye yenilmektedir. Güzel, çirkine yenilmektedir.

Tarihler, 20 milyon yerlinin yok edildiğini yazar. Bu 20 milyon, 1492'den 1900'lü yıllara değin süren soykırım için biçilen rakamdır. Oysa Yeni Dünya'nın 1492'deki nüfusu üzerine ileri sürülen sayılar 20 milyon ile 100 milyon arasında değişmektedir ve hiç de "Batı kültürü" karşıtı olmayan Amerikalı Biyolog Jared Diamond bile, işgalin daha ilk dönemlerinde

Amerika'daki yerlilerin % 95'inin yok edildiğini kabul eder. Haluk Gerger, *Kan Tadı*'nda, işgalin ilk yüzyılı içinde Meksika'da yaşayan yerli nüfusun 25 milyondan 1,5 milyona indiğini, Küba'da yaşayan 3 milyondan fazla yerlinin, işgalin daha ilk yıllarında hemen tamamen yok edildiğini yazar.

1620'de Plymouth'a çıkan İngilizler için; "*Yeni Dünya'nın dost yerlilerinden yardım görmeselerdi, açlıktan ölürlerdi,*" diyen Dee Brown'a göre yerliler, İngilizlere ambarlarından buğday verip onların kışı geçirmesini sağlamışlar, sonra da tohumluk buğday vermiştir.

Ancak gelenler, iyiliğe kötülükle karşılık vermekten çekinmeyen "uygar Batı"nın beyazlarıdır! Dee Brown şunları yazar: "*Kolomb'un 12 Ekim 1492'de San Salvador sahiline ayak basmasının üzerinden daha on yıl bile geçmeden bütün kabileler, yüz binlerce insan yok edildi... Kısa bir süre sonra, sekiz bin Powhatan'dan yalnızca bin kadarı kaldı.*"

Barbarlığın En Yüksek Aşaması ABD adlı kitabında Suat Parlar da şu bilgileri verir: "*Fransa'nın 12 milyon, İspanya ve İtalya'nın 9 milyon, İngiltere'nin 4 milyon nüfusa sahip olduğu bir dönemde; 1500 yılında Meksika'nın 25 milyon olan yerlilerinin sayısını 1 milyona, kıtanın tamamının 80 milyonluk nüfusunu, yine aynı sürede 10 milyona indiren bir 'uygarlık' söz konusuydu.*"(6)

S. M. Barret ve Frederick Turner, Apache'lerin ünlü şefi Geronimo'nun yaşamını anlattıkları ortak kitapta, Lakota'lara ve Sioux'lara karşı yapılan soykırımlardaki acımasızlığıyla tanınan William Tecumseh Sherman'ın şöyle dediğini yazarlar: "*Sioux'lara karşı bütün inancımızla kindar davranmalıyız, erkekleri ve hatta kadınlar ile çocukları da imha etmeliyiz.*"(8)

Yeni Dünya'nın "fatihi" Kristof Kolomb, Dee Brown'un yazdığına göre, kendisini evlerine buyur edip ağırlayan San Salvador adası yerlilerinden on kadarını kaçırıp Avrupa'ya götürür. Onların ilk götürülüş amacı, "seyirlik" olsa gerektir. Daha sonra ise yerliler Avrupa'ya köle olarak satılmak üzere götürülecektir. Suat Parlar, yerlilere karşı ilk kırımın, daha Kristof Kolomb'la başladığını ve onun Avrupa'ya ikinci dönüşünde, köle pazarlarında satılmak üzere 500 dolayında Arawak yerlisi götürdüğünü yazar.

Beyazların Köpekleri Bile Yerlileri Av Hayvanı Gibi Görmeye Alıştırılmışlardır

"İlkel" olarak kabul edilen ve gerçekten öyle de olan yerliler; insana saygılıdır, toprağa saygılıdır, tüm canlılara saygılıdır. Onlar, içinde yaşadıkları ve bir dönüşüm halinde kendini sürekli yenileyen doğanın bir parçasıdır. Bir filin, bir aslanın, kaplanın, leoparın ya da bir kaplumbağanın, bir karıncanın, bir solucanın,bir kelebeğin, doğadan gönlünce yararlanıp, onu hiç mi hiç bozmaması gibi, yerliler de doğadan gönüllerince yararlanırken, ona zarar vermemekte, onu yok edecek davranışlarda bulunmamaktadır.

Ancak Avrupa'nın "uygarlaşmış" beyazları, bu özelliklerini çoktan yitirmiştir. İnsanın insanı sömürüsü koşullarında, hep daha çok kâr dürtüsüyle, daha çok çıkar dürtüsüyle yola çıkan Avrupa'nın sözde "uygar" insanı, Yeni Dünya'nın yerlilerini insan olarak görmez. "Uygar" beyaza göre yerliler; çoluk çocuk öldürülüp, tüm değerlerine el konacak birer hayvandır. Sömürgecilerin barbarlığı, Yeni Dünya'daki yerliler üzerinde yalnızca egemenlik kurma ereği ile sınırlı değildir. Onlar, savunmasız bu insanlara karşı elezer (sadist) duygularını da doyuma ulaştırırlar. Yalnızca güvenlikleri gerekçesiyle değil, sırf zevk için öldürürler. Bebeklerini ayaklarından tutup kayalara çarparlar. Kimilerinin üstüne köpeklerini salıp, parçalatırlar. Sömürgeci "uygarların" köpekleri bile, uygulamaları göre göre, yerlilerin "insan olmadığını!", avlanacak birer av hayvanı olduğunu öğrenmişlerdir! "*Köpekler, insan avlamak üzere öylesine eğitilmişlerdir ki, efendilerinden emir almadıkları zaman bile, özel bir savaş verir gibi, yerlilere saldırmaktan geri kalmazlar.*"(6)

"Uygar" beyazlar, bir yandan Yeni Dünya'nın insanlarını yok ederken, bir yandan da, ülkenin tropik ormanlarını, bitki örtüsünü, hayvanlarını, kuşlarını, balıklarını yok ederler. Bu yok ediş daha sonra, toprağı, suyu ve havayı da kapsayacaktır. *Kalbimi Vatanıma Gömün*'de Dee Brown şunları yazar: "*Bir zamanlar içinden tatlı sular akan, Kızılderili adları taşıyan ırmaklar, çamur ve çöplere bulandı. Topraklar ise bozuluyor, altüst ediliyordu. Kızılderililerin gözünde Avrupalılar, doğadaki her şeyden... nefret ediyordu.*"

Amerikalıların Navaho topraklarında inşa ettikleri iki kale, Bonito Geçidi'nin ağzındaki çayırlık bir vadidedir. Beyazlar atlarını, Navaho yerlilerinin çayırlarına salarlar. Kale komutanı, Navaholara, hayvanlarını bu çayıra sokmamaları buyruğunu verir. Oysa binlerce yıldır bu çayırlar Navaholarındır. Bir sabah, bir grup süvari kaleden çıkar ve Navahoların çayırda otlayan tüm hayvanlarını vurup öldürürler. Sonra da buğday ve mısır tarlaları ateşe verilir.

Navaholar, geniş otlaklarda, koyun, keçi besliyor, mısır, buğday, meyve, kavun, karpuz yetiştiriyorlardır. Dee Brown'un yazdığına göre, İspanyollar zamanından bu yana özenle bakıp yetiştirdikleri şeftali bahçeleriyle pek övünmektedirler. Beyazlar karşısında, var olma ile yok olma arasında ölüm kalım savaşımı verirken, şeftali bahçelerinin güzelliğiyle övünmenin ne demek olduğunu, belki de Kızılderililerden bu yana bilen kalmamıştır!

Kement Atıcı Kit Carson'ın askerleri Navaholara sık sık baskınlar düzenleyip, onları av hayvanı gibi öldürmektedir. Tükenmekte olan Navaholar bezmişlerdir ve çoğu teslim olup Kızılderili kamplarına gönderilince, Kement Atıcı Kit Carson, onlardan kalan ne varsa, tümünün ortadan kaldırılması emrini verir. Navahoların övünç duyduğu beş altı bin ağaçlık o güzelim şeftali ağaçları da kesilir. *Kalbimi Vatanıma Gömün*'de Dee Brown şunları yazar: "*Navaholar, bir asker olarak, kendilerine karşı savaştığı için, kendilerini tutsak düşürdüğü için, hatta yiyecek depolarını yakıp yıktığı için bağışlayabilirlerdi Kement Atıcı'yı; ama sevgili şeftali ağaçlarını kestirdiği için onu hiçbir zaman bağışlamadılar.*"

"Uygar" beyazlar, yerlilere karşı tam bir soykırım uygulamaktadır. Kızılderili köylerine sık sık baskınlar düzenlenmekte, çoluk çocuk hepsi öldürülmekte, sağ kalabilenler dağlara doğru kaçmaktadır. Beyazlar, yerlilerden hiçbir iz kalmasını istemezler. Kızılderililerin bıraktıkları çadırları, eşyaları, yatakları, battaniyeleri, giysileri, kap kacakları, eyerleri ve yiyecekleri yakılır, hayvanları öldürülür. Dee Brown, beyazların, bir baskında, Kızılderililerin otuz ton kışlık pastırmasını yaktıklarını yazar. Yine bir baskında Comanche'lerin yaklaşık bin atı öldürülür. Bir başka baskında 251 çadırı yakılır, 962 yaban sığırı öldürülür, postlar imha edilir, yüzlerce at kurşunlanır. Milyonlarca bizon öldürülüp, nerede ise nesli tüketilir.

Dee Brown, 1872-1874 yılları arasında öldürülen 3 milyon 700 bin yaban sığırından yalnızca 150 bininin Kızılderililer tarafından vurulduğunu yazar. Geri kalan 3 milyon 550 bin yaban sığırı, beyaz avcılar tarafından vurulmuştur. Bu durum beyazları bile endişelendirdiğinden, General Sheridan'a çıkıp, beyaz avcıların bu kıyımını durduracak bir şey yapılıp yapılamayacağını sorduklarında şu yanıtı alırlar: "Bırakınız, yaban sığırları tükeninceye kadar öldürsünler, postunu yüzsünler, satsınlar; çünkü kalıcı barışa ve uygarlığın ilerlemesini sağlayacak tek yol budur."

"Ölmek Zorundayız!"

Kristof Kolomb tarafından daha 1492'de başlatılan Kızılderili soykırımı, dört yüzyıl boyunca aralıksız sürer. Suat Parlar, *Barbarlığın En Yüksek Aşaması ABD* kitabının "Emperyalist Barbarlığın Firavunu ABD" başlıkla bölümünde, Kolomb'un; "*14 yaşın üzerindeki tüm Arawak erkeklerinin üç ayda bir, bir şahin kursağı dolusu altın haraç ödemesi*" buyruğu çıkardığını yazar.

"Uygar" beyazlar Kızılderililere sık sık "antlaşmalar" dayatırlar. Her antlaşma, Kızılderililerin yaşam alanlarını biraz daha daraltmaktadır ve buna karşın yine de her antlaşmayı çiğneyen; aldıklarıyla yetinmeyen ve hiçbir zaman yetinmeyecek olan, beyazlardır. Dağ Kızılderililerinden Ute'lerin reisi Ouray, bu antlaşmaları, tüm umutlarını yitirmiş olarak şöyle yorumlar: "*Bir Kızılderilinin ABD ile yaptığı antlaşma, oklarla yaralanmış bir yaban sığırının, kendisini avlayanlarla yaptığı antlaşmaya benzer. Yapabileceği tek şey, yere uzanıp teslim olmaktır.*"

Cherokee'ler, Creek'ler, Choctaw'lar, Chickasaw'lar, Seminol'ler, Kuzey Amerika'da Mississippi Irmağının doğusunda yaşamaktadır. Cherokee'ler, tarıma yönelmiştir. ABD Hükümeti 1834'te çıkardığı bir yasayla, bölgede yaşayan Kızılderililerin topraklarını ellerinden alıp, onları, Mississippi'nin batısına, Oklahoma Çölü'ne doğru sürer. Çöl ile Mississippi arasında kalan dar bir bölge, Kızılderili Koruma Bölgesi (!) olarak belirlenir. Silahlarını teslim eden Kızılderililer, "rezervasyon" adı verilen toplama kamplarına tıkılmaktadır. Açlık ve hastalıktan kırılmaları için yeterince doyurulmadıkları bu kamplarda, bir ağıla kapatılmış hayvanlar gibi yaşamaya zorlanırlar.

Yüzlerce Kızılderili kabilesi, başlarında şefleri; amansız bir ikilemle karşı karşıya bırakılmıştır. Ya teslim olup kamplarda onursuzca tükenişlerini bekleyecekler ya da direnip, "uygar" beyazlarca yok edileceklerdir. Kimileri teslim olur. Kimileri direnme kararı alır. Teslim olanlar, direnenlerce suçlanır. Direnenler, acımasızca yok edilir. Şef Rda-in-yanka'nın söylediği sözler, bu toprakların ilk sahibi, gerçek sahibi yerlilerin açmazını çok güzel yansıtmaktadır: "*Ölmek zorundayız! Öyleyse olası olduğu denli çok beyaz öldürelim.*" Şef Rda-in-yan-ka böyle söyler ama, Dee Brown'un yazdığına göre, aslında hiçbir beyazı da öldürmemiştir.

Halkları açlıktan kırılan Kızılderili şeflerden bir bölümü, yiyecek istemek için beyazlara gider. Tacir Andrew Myrick, çevirmen aracılığıyla onlara şu karşılığı verir: "*Madem o denli açlar, ya ot yesinler ya da kendi boklarını.*"

"Uygar" dünyanın bu sıradan insanının içindeki bu kinin, nefretin, öfkenin, tiksinti ve acımasızlığın kaynağını, insanın insanı sömürüsünün dışında bir nedenle açıklamak olası mıdır?

"İyi Bir Kızılderili, Ölü Bir Kızılderilidir"

Yaşam alanları bir bir elerinden alınan Kızılderililer; açlığa, çetin kış koşullarına ve beyazların saldırılarına dayanamayıp teslim olmaktadır. Comanche şeflerinden Tosawai, halkıyla Cobb Kalesi'ne gelip General Sheridan'a teslim olur. Tosawai, öğrenebildiği kırık dökük İngilizcesiyle kendini komutana şöyle tanıtır: "*Tosawai; iyi Kızılderili.*" İşte o zaman General Sheridan, Kızılderililere karşı beyaz adamın tutumunu yansıtan şu ünlü sözü söyler: "*Gördüğüm tek iyi Kızılderili, ölü bir Kızılderilidir.*" Dee Brown şu değerlendirmeyi yapar: "*O sırada orada bulunan Teğmen Charles Nordstrom bu sözleri*

unutmayacak, geniş bir çevreye yayacak ve sonunda ünlü bir Amerikan özdeyişi çıkacaktı ortaya: İyi bir Kızılderili, ölü bir Kızılderilidir."

Ünlü Kızılderili kabilesi Cheyenne'lerin yok ediliş öyküsünü, yine Dee Brown'un kitabından özetleyelim.

28 Kasım 1864 akşamı, 700 kişiyi aşkın bir ABD askeri birliği, Cheyenne'lerin kamplarına doğru ilerlemektedir. Yanlarında dört büyük topları da vardır. ABD askerleri, o sıralar barış içinde olsalar da, Cheyenne'lerin kökünü kazımak için yürümektedir. Birliğin komutanı Albay Chivington, kılavuz olarak, yaşamının elli yılını Kızılderililerin yanında geçirmiş olan altmış dokuz yaşındaki James Beckwourth'u seçmiştir.

Beckwourth yalvarıp yakarmış, komutan ise onu asmakla tehdit etmiştir. Ama Kızılderili dostu bu yaşlı adamın romatizmaları ve bulanık gözleri, bu "görevi" yapmasına engel olunca birlik komutanı bu görev için, bir çiftlik evindeki Robert Bent'i alır. Robert Bent, bir "*squaw*" (Kızılderili kadınla evli beyaz erkek) olan George Bent'in büyük oğludur.

Askerler şimdi Cheyenne'lerin kampının önündedir. Kızılderili erkekler, kadınlar, çocuklar, çadırlarından yarı giyinik fırlarlar. Ortalık birden ana baba gününe dönmüştür. Şef Kara Kazan, büyük bir Amerikan bayrağını çadırının direğine asmış, önünde güvenle dikilmekte, herkes onun çevresinde toplanmaktadır. Bir başka Cheyenne şefi, yetmiş beş yaşındaki Beyaz Antilop, ellerini kaldırıp, İngilizce "*Durun!.. Durun!..*" diye bağırarak, askerlere doğru yürümektedir. Ama karşılarında ABD askerleri vardır ve ateş başlar. Beyaz Antilop vurulup ölür.

Görgü tanığı ve kılavuz Robert Bent şöyle anlatır: "*Kampın iyice yakınına geldiğimizde Amerikan bayrağının dalgalandığını gördüm. Kara Kazan'ın Kızılderililere, bayrağın çevresinde durmalarını söylediğini işittim; gerçekten de, erkeği, kadını, çocuğu,bayrağın çevresinde toplanmışlardı...Aynı zamanda bir de beyaz bayrağın yükseldiğini gördüm... Askerler ateş açınca Kızılderililer sağa sola koşuşmaya başladılar... Kanımca, hepsi hepsi altı yüz Kızılderili vardı. Ama bunların içinde otuz beş kadar savaşçı, bir o kadar da ihtiyar bulunuyordu... Kızılderili savaşçılar* squaw*'ları ve çocukları bir araya toplayıp korumak üzere çevrelerini aldılar. Bir sıranın altına sığınan beş* squaw *gördüm. Askerler iyice yanlarına gelince ortaya fırladılar,* squaw *olduklarını kanıtlamak için yalvardılar, ama askerler hepsini vurdu. Bacağından aldığı yarayla yerde yatan bir kadına takıldı gözüm, askerlerden biri kılıcını çekerek kadının yanına geldi, kadın kendini korumak için kolunu kaldırdı, ama asker kılıcıyla vurarak kolunu kırdı kadının, bu kez öbür kolunu kaldırdı, asker kılıcıyla onu da kırdı, sonra öldürmeden öyle bıraktı gitti. Erkekler, kadınlar ve çocuklar hiçbir ayrım yapılmaksızın, tüyler ürpertici bir soğukkanlılıkla boğazlanıyordu. Otuz kırk kadar* squaw*, korunmak için bir çukura sığınmışlardı, altı yaşlarında küçük bir kızın eline bir sopaya bağlanmış bir beyaz bayrak vererek ortaya saldılar; kızcağız daha birkaç adım atmıştı ki, vurulup düştü. Daha sonra o çukurdaki bütün* squaw*'lar ve dışarda kalan daha birkaçı hep öldürüldüler.* Squaw*'lar en ufak bir direnme göstermiyorlardı. Gördüğüm bütün ölülerin kafa derileri yüzülmüştü. Karnı ortadan yarılmış bir* squaw *kadını, yanı başında henüz doğmamış bir çocuğuyla yerde yatıyordu... Beyaz Antilop'un ölüsü gözüme iliştiğinde, husyelerinin kesilmiş olduğunu fark ettim. Askerlerden birinin Beyaz Antilop'un husyelerinden tütün kesesi yapmak istediği çalındı kulağıma... Kumların içine gizlenmiş beş yaşlarında küçük bir kız gözüme çarptı; az sonra iki asker onu gördüler, hemen tabancalarını çekip vurdular kızcağızı, sonra kolundan çekerek kumların içinden çıkardılar. Analarıyla birlikte öldürülen bir sürü küçük çocuk gördüm..."*

Bu ABD birliğinde görevli Teğmen James Connor da, Robert Bent'in anlattıklarını doğrularken, soykırım sonrasındaki görüntüyü şöyle anlatır: "*Ertesi gün savaş meydanında dolaştığımda, kafa derileri yüzülmemiş bir tek kadın, erkek ya da çocuk ölüsüne rastlamadım... Erkeklerin, kadınların ve çocukların cinsel organları kesilmişti... Çok iyi biliyorum ve inanıyorum ki, işlenen bütün bu gaddarlıklar ve vahşetten J. M. Chivington haberdardı... Gene, askerlerin, kadınların mahrem yerlerini kestiklerini, bunları yüzüp eyerlerinin üzerine, ya da keplerine taktıklarını işittim..."*

Tarlalarına dadanan domuzlar, porsuklar, kargalar için insanlarımız sürek avı düzenleyip ya da bolca avlayıp, bu hayvanları yok etme yolunu tutarlar. Bu işleme kimi zaman devlet de katılır ve getirilecek her hayvan başı, ayağı ya da kuyruğu için para ödülü ile fişek verir. "Uygar" Avrupalıların işgal ettikleri Amerika kıtasında oluşturdukları İngiliz Sömürgeler Topluluğu New England (Yeni İngiltere) ise, hayvanlara uygulanan bu yöntemi, Amerika'nın yerlileri Kızılderililere uygulamıştır. Hem de meclis kararıyla resmileştirerek.

Karl Marx, ünlü *Kapital*inde şunları yazar: "*New England'lı Puritenler, 1703 yılında meclislerinin bir kararı ile, her Kızılderili başı ve tutsak edilen her Kızılderili için 40 sterlin ödül koydu.1720'de kelle başına ödül 100 sterline yükseldi. 1744'te Massachusetts-Bay, belli bir kabileyi isyancı ilan edince, şu fiyatlar uygulandı: 12 yaş ve daha yukarısı erkek kafası için 100 sterlin (yeni para), erkek tutsak 105 sterlin, kadın ve çocuk tutsak 50 sterlin, kadın ve çocuk kafası 50 sterlin..."*(9)

Sömürü düzeninin "uygar" devleti, yurttaşlarını, insan avına sürmektedir.

"Uygar" devletin "kutsal aile"sinden, acaba kaç yüz bin ya da kaç milyon "baba"; can sıkıntısını gidermek, ya da para kazanmak için tüfeğini omzuna vurup Kızılderili avına çıktı?

O gün ergin bir Kızılderili erkek mi, yoksa üzüm karası siyah ve düz saçlı alımlı bir Kızılderili kadın mı, yoksa kayadan kayaya bir çekirge gibi seken genç bir kız mı, yoksa çocuk mu kıstırdı?

Keskin bir bıçağı ya da kısa saplı bir baltası mı vardı "uygar" insanın?

Başlarını bedenlerinden nasıl ayırdı? Neresinden tuttu, nasıl taşıdı onları? Omzunda torbası mı vardı?

Bir horoz ya da bir koyun kesmiş miydi yaşamı boyunca beyaz adam!

Yorgun ama mutlu bir gülümseyişle mi dönüyordu evine, ağır yüküyle? Nasıl karşılıyordu onu eşi ve çocukları? Sevinç çığlıklarıyla mı? Yoksa yazıklanarak mı birazcık!

Bunlar, daha yazılmadı!

İnsanoğlu, tarihini daha yazmadı!

1492'den bu yana -gerçekte, insanın insanı sömürüsünün başlamasından bu yana-, bu acımasız insan kıyımını gerçekleştiren bu sıradan insanlar, bugünkü "uygarlığımızın" temsilcileri, vatandaşları, yurttaşları değil midir? Bu "uygarlık" onları nasıl eğitmiştir, kafalarını ne gibi değerlerle doldurmuştur da, onlar, tam bir ortak anlayışla, bu insan kırımını gerçekleştirmektedir? Yoksa bu kıyıcıları, ırkçı Hitler'in Nazi Partisi mi eğitip, 1492'de Amerika'ya göndermiştir?

Sömürü koşullarındaki düzmece "uygarlık", insan değil, insandan canavarlar yaratmaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

(1) *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet gazetesi, 1986.

(2) Jared Diamond. *Tüfek Mikrop ve Çelik. İnsan Topluluklarının Yazgıları*, çev.: Ülker İnce, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 9. baskı, Mayıs 2004.

(3) *Devrimler ve Karşıdevrimler Tarihi Ansiklopedisi*, Cilt 4, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1975.

(4) Haluk Gerger. *Kan Tadı. Belgelerle ABD'nin Kara Kitabı*, Ceylan Yayınları, 1. baskı, İstanbul, Kasım 2003.

(5) Dee Brown. *Kalbimi Vatanıma Gömün*, çev.: Celal Üster, E Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 1998.

(6) Suat Parlar. *Barbarlığın En Yüksek Aşaması ABD*, Anka Yayınları, 1. baskı, İstanbul, Nisan 2004.

(7) Montaigne. *Denemeler*, çev.: Sabahattin Eyuboğlu, Cem Yayınevi, 20. baskı, İstanbul, 1991.

(8) S. M. Barret, Frederick Turner. *Geronimo. Büyük Bir Vatansever Savaşçının Kendi Ağzından Yaşam Öyküsü*, çev.: Gökçer Özgür, E Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 2001.

(9) Karl Marx. *Kapital*, 1. Cilt, çev.: Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, 1. baskı, İstanbul, Temmuz 1975.

MAYIS'IN İLK GÜNÜ

gece, karanlık
üstümde
John'un, Clara'nın kanının boyadığı
dokuma makinelerden çıkan
beyaz çarşafların ağırlığı
saçlarını fabrikanın dişlilerine teslim etmiş
on bir yaşında Safinaz
bana bakıyor köşeden
solgun, bitik.
gece vardiyasında
alevler ortasında kalmış ölü kadınların
çığlıkları geliyor kulağıma
uzaklardan
terliyorum
karabasan, kabus
gerçek mi bütün bunlar?

uyuyamıyorum
120 yıllık acı peşimde
saatler geçiyor
"hesabını sor, hesabını sor!"

gece
bitmez üzere
sabah
ufukta güneş
mayıs'ın ilk günü doğuyor

yarın safinaz'ın çocukları
baharı getirecek

İlke BEREKETLİ

Öykü

CACIĞIN İÇİNDEKİ SALATALIKLAR

Emine Elif AKSU

Sofradaki peynir çeşitlerine, salamlara, jambonlara, zeytin ezmesine bir an daldı gitti Ferhat. Modern ve sevimli döşenmiş mutfakta, masanın kenarında ayakta duruyor, sandalyelerden birinin arkalığını tutmuş, sıkıyordu. İçeriden Nazlı'yla Esra'nın gülme sesleri geliyordu. Kendi evinde kurulan kahvaltı sofralarını düşündü, zeytin, biraz beyaz peynir, ekmek, kırk yılda bir, memleketten gönderildiyse pekmez veya bal ve hiçbiri gülmeyen annesi, babası, kardeşi, ablaları.

Dayısı yirmi bir yaşında girdiği hapisten, geçenlerde, otuz yedi yaşında, beyaz saçlı ve tek ciğerli olarak çıkmıştı. O akşam bütün akrabalar Ferhat'larda toplanmıştı. Öğüt üstüne öğüt, soru üstüne soru, sözü biri bırakıp öbürü alıyordu.

Şimdi ne yapacaksın?

- Zaman değişti aslanım. İçeriden takip edebildin mi bilmem, Türkiye çok kalkındı.

- Herkes paranın peşinde, devrimcilik mevrimcilik kalmadı.

Üniversiteler durmadan af çıkarıyor, belki okula dönersin oğlum, ne dersin?

Yok, yok, en iyisi bir iş bulup çalışması.

Aman abi, sabıkalı adamın iş bulması kolay mı?

- Kolay değil, ama olur, olur, her şey sırayla düzene girer.

Tabii canım, bir de münasip bir kız bulundu mu...

"*Yeter ya!*" diye bağırmıştı sonunda dayısı aile büyükleri filan demeden, "*Yeter, daha yeni çıktık, hemen başladınız, bırakın bir nefes alayım.*"

Ferhat aptal buluyordu dayısını. Ne olmuştu yani devrim için çalışmıştı da? Temizlikçilik yapan annesine, okumaya uğraşan kız kardeşine, bir avukatlık bürosunda ayak işlerine bakarak iki çocuk büyütmeye çalışan abisine şuncacık faydası dokunmuş muydu? Ne kimseye bir yararı olmuştu, ne de kendinden başkasına zararı. Kendine etmişti ne ettiyse. İtilmiş kakılmış, otuz yedisinde ciğerinin biri yok, peşinde gölgesi gibi sabıkası, hayatı bitik bir adam olup çıkmıştı. Küçükken araları çok iyiydi. Dayısının bu duruma gelmesinin arkasında da şu her şeye gücü yeten adamlar vardı, nefret ediyordu bu insanlardan Ferhat, onların arabalarından, evlerinden, gittikleri barlardan, havalı yürüyüşlerinden, kıkırdayan kızlarından, sofralarındaki peynirlerden, salamlarından nefret ediyordu. Onlardan intikam öyle devrimle filan değil, onlar gibi güçlü, onlar gibi acımasız olarak alınmalıydı.

Nazlı'yla Esra mutfağa daldılar.

- İyi ki geldiniz kahvaltıya, benim de yalnız başıma hiç canım çekmiyordu, hadi oturalım, çay da hazır, dedi Esra.

Nazlı arkadan Ferhat'ın beline sarıldı.

- Sen deminden beri burada mıydın canım? Ben de tuvalettesin sanmıştım.

Ferhat içini doldurmuş öfkeyi bastırmaya çalışarak Nazlı'ya baktı, dişlerini sıkarak, zorla gülümsedi.

Karnım acıktı, masayı görünce de yanından ayrılamadım, malum, biz pek alışık değiliz böyle sofralara.

Ekmek kızartma makinesine ekmekleri dizen Esra bir an arkasını dönüp, Ferhat'la Nazlı'ya baktı. Ferhat'ın konuşmalarında böyle şaka yollu takılmalarla, önemsizmişçesine söylenen laflarla açığa vurduğu öfkeyi, düşmanlığı ne zamandır seziyordu. Geçenlerde Nazlı'yla birlikte Esra'nın okuduğu üniversiteye gelmişlerdi. Esra'nın okuldan arkadaşları da onlara katılmış, hep birlikte kantinde oturmuşlardı. Ferhat bira içip, cigaralık sarmaktan başka bir halt bilmeyen öğrencilerin böyle bir üniversitede okumaya aslında haklarının olmadığını, babalarının parası olmasa o boş kafalarıyla nah okuyabileceklerini söylemişti pat diye. Esra'nın arkadaşlarından bir ikisiyle atışmıştı. Nazlı ortamı yumuşatmak isteyince onu da terslemişti. Bunları söylerken gözleri öfkeden yanıyor, Esra'yı, Nazlı'yı, hepsini suçlar gibi konuşuyordu. Evet, söylediklerinde doğru yanlar vardı, ama bunlar Nazlı'nın ya da Esra'nın suçu değildi ki, onlar yalnızca ekonomik durumu iyi olan ailelerde doğmuşlardı. Üstelik ikisi de paralarıyla övünmeyi sevmezdi. Esra da Nazlı da okumayı seven, toplum sorunlarına duyarlı kızlardı. Bu, Ferhat'ı daha çok sinirlendiriyordu. Nazlı bir kere okuldaki

makyajdan, alışverişten başka şey düşünmeyen zengin kızlarına Ferhat'ın tatlı tatlı takıldığını, onlarla şakalaşarak söyleştiğini anlatmıştı. Oysa böyle şeylere ilgi duymayan Nazlı ne zaman toplumsal bir sorunla ilgili bir cümle etse ya da kantine bir sabah elinde bir kitapla girse, ne burjuvalığı kalıyordu, ne özentiliği, ne gösteriş meraklılığı. Arkadaşı için endişeleniyordu Esra. Bu endişesini ona açtığında:

Ben onu anlıyorum, diye yineleyip durmuştu Nazlı. Kim bilir ne zorluklar çekerek büyüdü. Haksızlık yaşadıkları, o yüzden öfkeli olması doğal, ben onu anlıyorum.

Sofraya oturdular. Ferhat ağzına atacağı her lokmadan önce, elindeki çatalla işaret ederek, alaycı bir gülüşle:

- Bu ne, söyleyin de öğrenelim, diyordu.

- Hindi salamı.

- Hindi ha, vay vay vay. E cahiliz, kusurumuza bakmayın artık.

Salamı kıvırıp ağzına sokarken, gülümsemesi iyice pis bir durum alıyordu.

Nazlı'nın iştahı yerindeydi. Küçük ekmek parçalarına tereyağı sürüp sürüp ağzına atıyordu. Bir ara tereyağı sürdüğü ekmeğe tuz döktüğünü gören Ferhat:

- Ne yapıyorsun? diye sordu.

- Dedem göstermişti, köy usulü, çok güzel oluyor, dedi Nazlı gülerek.

- Her şeyin olduğu gibi, köylülüğün de en zevkli alışkanlıklarını öğrenmişsiniz, kullanıyorsunuz bakıyorum. Zorluğu, cefası nerede? Yok. İşinizi bilirsiniz tabii siz.

Nazlı bir elinde tereyağlı ekmek parçası, bir elinde tuzluk, dondu kaldı. Gözleri doldu. Ekmeği hızlıca ağzına sokarak, çay doldurma bahanesiyle ayağa kalktı, tezgâha yürüyerek sofraya arkasını döndü, gözyaşlarını tutmaya çalıştı. Ferhat gülmesini bastırmaya çalışarak, büyük bir zevkle bir salam daha kıvırdı. Ferhat'la aylardır birlikteydi Nazlı, ama bu süre boyunca hiçbir zaman, âşıklara özgü en özel anlarda bile hiçbir zaman, Ferhat'ın gözünde tek bir kişi, tek bir kadın olamamıştı, hep "*siz*"di o, "*siz böylesiniz işte*", onlar böylelerdi işte. Ferhat'ın başına gelen her şeyden sorumlu, babasının kapıcılığında, dayısının hapisliğinde, kardeşinin hastalığında, annesinin yorgun yüzünde parmağı olan, Ferhat'ın bir kaşık suda boğmak istediği insanlarla bir bütündü Nazlı, ayrı bir Nazlı yoktu.

Çoğu zaman nasıl davranması gerektiğini bilemiyordu. Onu anlıyordu. Zengin bir ailenin kızıydı, zorluk çekmeden büyümüş, özel okullarda okumuştu. Ama ne bu okullardaki, ne oturduğu semtteki yaşıtlarıyla kafası uyuşuyordu, yaşamın güzel giylnip, hızlı arabalara binerek eğlenmeye gitmekten daha fazla bir anlamı olması gerekiyordu ona göre. Aile içinde durmadan konuşulan para, çevresinde gördüğü çekemezlikler, ikiyüzlülükler tiksindiriyordu onu. Bunlardan uzak sandığı hayatlara müthiş bir merak duyuyordu. Ferhat ailesinden, oturduğu mahalleden, komşularından, köyden söz ettikçe, içer gibi dinlerdi. Ona yabancı dünyalardı bunlar. Parasızlıktan tedavi ettiremediği çocukları için alyanslarını satan, bunca zorluk, yokluk içinde birbirlerine tutunarak yürümeye çalışan ana baba müthiş duygulandırıyordu onu, "*Tıpkı Fantine gibi*" diye geçiriyordu içinden, gözleri doluyordu.

Gelgelelim Nazlı'nın bu dirençli, emekçi, gözleri tok, gönülleri bol insanlara yakıştıramadığı hırsları vardı Ferhat'ın. Zengin, çok zengin olmak istiyordu. Nazlı'yı üniversiteye bırakan erkek kardeşinin arabası hakkında ileri geri konuştuğu bir gün kavga etmişlerdi. Okul çıkışı bir lokantadaydılar. Ferhat gözleri öfkeden çakmak çakmak, masadaki cacığı göstererek:

- Şu cacağın içindeki salatalığı görüyor musun, demişti, ne kadar küçük, zavallı, fark edilmiyor bile. Oysa aslında heybetli bir sebzeydi bu hale getirilmedin önce. İşte, ben hayatta cacağın içindeki bu salatalık durumuna düşmeyeceğim.

O gün Ferhat'ın hırsı korkutmuştu Nazlı'yı.

Kahvaltı bitince Ferhat televizyonun karşısına oturdu. Esra'yla Nazlı sofrayı toplamaya başladılar. Nazlı Esra'ya alçak sesle:

Eve kimse gelmeyecek şimdi, değil mi? diye sordu.

- Hayır, annemler Sapanca'ya yazlığa gittiler, yarın akşamdan önce gelmezler. Niye?

Nazlı'yla Esra ilkokuldan beri arkadaştılar. Nazlı arkadaşlıklarının samimiyetine güvenerek:

- Esra, bizi biraz evde yalnız bırakır mısın? dedi.

Ferhat'la hep sokaklarda, parklarda, deniz kenarlarında öpüşüp sevişiyorlardı. İkisi de aileleriyle birlikte yaşıyordu. Ferhat'ın yakın arkadaşları, kuzenleri de hep küçücük evlerde yaşayan kalabalık ailelerin çocuklarıydı. Nazlı bir keresinde bedenini saran arzunun etkisiyle, kimsenin bakmasından, görmesinden çekinmeden, ona serbestçe dokunabilmeyi çok özlediğini söylediğinde, Ferhat beceriksizlikle suçlanmışçasına öfkeye kapılmıştı, "*Senin kolejli arkadaşların öyle yapıyor olabilirler, ama benim seni tatillere, otellere götürecek param yok,*" diye saldırarak yine kırmıştı Nazlı'yı.

Esra Nazlı'ya baktı. Ferhat'tan hoşlanmıyordu. Arkadaşının onunla yalnız kalmasını istemiyor, incinmesinden korkuyordu, ama hayır demesi üzecekti Nazlı'yı. Sessizce başını salladı. Mutfak toplandıktan sonra, bir arkadaşına uğraması gerektiği-

ni, onların istedikleri kadar evde kalıp televizyon izleyebileceklerini söyleyerek çıktı evden. Ferhat bu baş başa kalışı Nazlı'nın ayarladığını anlamıştı, bir an içinden eksikliği yüzüne vuruluşçasına bir hınç yükseldi, ama sonra zevklenip gevşedi. Nazlı Esra'yı geçirdikten sonra salona gelip, Ferhat'ın oturduğu kanepeye oturdu, televizyon izlemeye başladı. Ferhat yandan inceledi Nazlı'yı. Çok güzeldi, beyaz teni, ince kemikli burnu, kıvırcık açık kumral saçları, dudağının kenarındaki belli belirsiz dikiş izi bile güzeldi. Ferhat elini saçlarının arasından geçirerek boynundan tuttu, kucağına doğru çekti kızı. Öpüştüler. Nazlı'nın ağzındaki tada, kokusuna bayılıyordu Ferhat, içi erir gibi oldu. Nazlı Ferhat'ın yüzünü ağır ağır okşuyordu. Ferhat bu eli avucunun içine alıp öptü, sonra baktı. Bembeyaz, çok narindi. Beyaz, narin olacaktı tabii, anasının çamaşırdan, bulaşıktan çıkmayan eli böyle olacak değildi ya, elbet Nazlı'nınki olacaktı. Eli bırakarak sertçe göğüsleri avuçladı. Nazlı'nın canı yandı, ama sesini çıkarmadı. Ferhat'ın eli giderek artan bir hoyratlıkla Nazlı'nın bedenini yoğurarak pantolonunun fermuarına indi. Pantolonu sıyırdı. Yuvarlak kalçalara, ince beyaz bacaklara, düzgün baldırlara baktı, içinde bir kin yükseldi. Kızı yere yatırarak üstüne çıktı. Nazlı dayanamadı,

Yavaş, diye fısıldadı.

Ferhat duymuyordu. Bütün ağırlığıyla üzerine abanmıştı, ara sıra gürültüyle soluk alıp veriyordu. Nazlı sarılmak için kollarını yukarı doğru uzattı, omuzlarından tutarak Ferhat'ı kendine doğru çekti, öpülmek istiyordu. Ferhat bir elini yere dayayarak dikeldi, öbür eliyle Nazlı'nın yüzünü kavradı ve yana çevirerek bastırdı. Göz göze gelmelerine olanak yoktu artık. Artık Ferhat bir kadınla sevişmiyordu; paraları, kolejleri, arabaları, salamları, peynirleriyle bir sınıftı altında ezdiği. Bedenindeki zevk ve ruhundaki hınç birbirine karışmıştı ve hiç olmadığı kadar güçlü hissediyordu kendini. Birkaç dakika sonra Nazlı'nın yanına ter içinde devrildi. Bir zafer coşkusu içindeydi.

Tek kelime etmeden giyindiler ve çıktılar, ağaçlı patikadan caddeye doğru yürüdüler. Nazlı kendini kirlenmiş duyuyordu, hıçkırıklar boğazında düğümlüydü. Ferhat'tan ayrılıp eve dönene kadar tuttu kendini. O gün akşama kadar odasından çıkmadı. Ağladı, ağladı. Bir yandan kırılmış kadınlık gururuyla boğuşuyor, öte yandan anlamaya çalışıyordu. Çocuklar büyümeleri gerektiğini ve bu yolda karşılaşacakları zorlukları bilmeden, hep neşe içindedir. Nazlı ise bir anda büyümesi gerektiğini anlamış bir çocuğun korkusunu duyuyordu içinde. Ferhat'a gelince, onun yengi coşkusu bütün gün sürdü. Ancak akşam çökerken aklına ayrıldıkları sırada, başını kaldırıp yüzüne bakamayan Nazlı'nın görüntüsü geldi. Bu görüntü coşkusunu, öfkesini, hırsını, bütün bu güçlü duygularını söndürdü. İçine tanınmaz kapkara bir boşluk geldi, oturdu. Bu duygu yabancıydı, ne yapacağını bilemediğinden korkuya kapıldı. Esra'nın kapının önüne dizdiği sıra sıra, süslü ayakkabılarıyla ablalarının delik çoraplarını düşünmeye çalıştı nefretini yeniden körüklemek için.

GÜNEŞE ÖVGÜ

Her sessiz ışıyışında dünyanın
Aynı derin acı boğar içimi
Yaşamın açgözlü ve iğrenç deliklerinden sızan
Senin saf ve güçlenmiş ışığının seliyle
Temizlerim yüreğimi
Kurumuş çiçeklerini sularım yüreğimin
Coşkun ırmağında aydınlık erdemin
Dönerim yüzümü umudun ve cesaretin
direngen bilgeliğine
Evrenin sonsuz gücü adına
Teslim olmayacağım
Çürümüş yargısına satılmış ruhların
Teslim olmayacağım
Karanlığın bilinemezliğine
Sen doğdukça güneş, doğanın gücü
Bir olanak taşırsın bana
Cömertçe paylaştığın ışığınla

Işıl ÇAĞDAŞ

Güngör Gençay; *"Halktan beslendiğini hiçbir zaman unutmayan sanatçılar ve aydınlar da kendilerini var edenlere ihanet edemezler."*

Yılmaz UÇAR

— Okurlarımıza özgeçmişinizi açıklar mısınız Güngör Gençay?

— 24. 7 1934 tarihinde İstanbul'da doğdum. Lise ve matbaacılık okulu mezunuyum. Bugüne kadar işportacılıktan banka ikinci müdürlüğüne kadar çeşitli işlerde çalıştım.

İlk şiirim 1952 yılında *Türkeli* adlı bir Anadolu dergisinde; çocuklara ilişkin bir şiirim ise *Küçük Galatasaraylı* adlı dergide 1953 yılında yayımlandı.

Bugüne kadar birçok dergi çıkardım. Bir bölümünde yazı işleri müdürlüğü yaptım. On yıl *Evrensel* gazetesinde köşe yazarlığını sürdürdüm. 1960 sonrası Gürkal Yayınları'nı kurarak, ağırlıklı çocuk kitabı yayını yaptım. Halen üç yüzü aşkın yayımlanmış kitabı bulunan Gerçek Sanat Yayınları'nın sahip ve yönetmenliğini yapıyorum.

Bugüne kadar edebiyatın çeşitli türlerinde yayımlanmış otuz bir tane kitabım var. Bir o kadar da çocuklara ilişkin kitabımın olduğunu sanıyorum.

Türkiye Yazarlar Sendikası, Edebiyatçılar Derneği, Dil Derneği üyesi, Galata Derneği, Özgürder (kapatıldı) ve Emek Partisi'nin kurucu üyesiyim. Gazete ve dergilerde yayın çalışmalarımı sürdürüyorum.

— *Yaşam Çavlanında* isimli şiir kitabınızı zevkle okudum. Birbirinden değerli, kaliteli, realist, özgün ürünler. Hele "Kilitlenen Sesler" bölümü beni daha çok etkiledi. Bu bağlamda günümüzün toplumcu gerçekçi şiirini nasıl yorumluyorsunuz?

— Hayatın sanata dökülmesinden itibaren, sanatta "gerçeklik" anlayışı da gündeme gelmiştir. Uzun bir zaman içinde kuramcılar gerçekçilik üzerine tartışmalar yapmışlar öznel ve nesnel değerlendirme ve katkılarını dile getirmişlerdir.

Bilindiği gibi Marksist-Leninist dünya görüşü gereği toplumların sınıfsal karakteri sanata da yansımış ve sanatçıların da taraf tutmasını zorunlu kılmıştır. Böylece ilk kez Sovyetlerde yaşama geçen sosyalist gerçekçilik, dünyanın birçok ülkesindeki sanatçılar tarafından benimsenmiştir.

Fazla ayrıntılara girmeden diyebilirim ki, toplumsal yapı içindeki emek-sermaye çelişkisi son bulmadan, sosyalist gerçekçi sanat da varlığını ve mücadelesini sürdürecektir. Kuşkusuz sanatın geneli için söylediklerim şiir için de geçerlidir. Günümüzde de aynı dünya görüşüyle şiir yazan şairler, bu damarın kurumadığını kanıtlamaktadırlar.

— *Üç Kapıdan* yola çıkarak, edebiyat, resim, politikayı sürdürecek misiniz? Sinema, tiyatro, müzik gibi sanat dallarındaki sanatçılarla söyleşiler planlıyor musunuz?

— Bildiğiniz gibi hazırlamış olduğum *Üç Kapıdan* adlı kitap 1971 yılından başlayarak, çeşitli tarihlerde yapmış olduğum söyleşilerin seçkilerinden oluşuyor. Kitapta yer alan kişilerle gerçekleştirdiğim bu söyleşiler, bir rastlantı ürünü değil. Hepsi, bir ihtiyacın karşılığı olduğu için gün yüzüne çıktı. Örneğin yıldönümünde darbeleri irdelemek gereksiniminden Talat Turhan'la yapmış olduğumuz söyleşi doğdu.

Ayrı biçemleri olsa da Balaban ve İrfan Ertel'in toplumcu gerçekçi anlayışla ortaya koydukları eserlerinin irdelenip, çözümlenmesi, ressamları daha yakından tanımamızı sağlayacaktı. Bu yolda elde edilip izleyiciye sunulmak istenen anahtarlar, onlarla yapılan söyleşileri zorunlu kıldı. Kitapta yer alan diğer sanatçı ya da başka meslek erbabı kişilerle yapılan söyleşilerde de, benzeri koşulların baskın olduğunu söyleyebilirim.

— Belirttiğiniz sinema, tiyatro ve müzik dalları, ayrıca uzmanlık isteyen konular.

Benim bu dallarda uzmanlığım yok. Ama onlarla söyleşi yapmak gibi bir ihtiyaç doğarsa, dersimi çalışır ve söyleşileri kotarmaya uğraşırım.

— *Evrensel* gazetesindeki köşe yazılarınızı zevkle okuduk. Yayınevinizde yayımladığınız kitaplarınızı, hele *Gerçek Sanat* dergisini sevinçle yıllarca okuduk. Benim ilk şiirim "Barış Çocuğu", *Gerçek Sanat* dergisinde yayımlanmıştı ayrıca. Şimdiki zamanda yayıncılık neden tıkandı sizce Güngör Bey?

Ne yapmalıyız? Dergiyi yeniden yayımlamayı düşünüyor musunuz?

— 1987 yılının başında çıkarmakta olduğum *Gerçek Sanat* dergisinin yayını durduruldu. Ayrıca toplatma kararı verilerek çeşitli davalar açıldı. Bunun üzerine kitap yayımına başladım. 1995 yılında ikinci kez aynı adla dergiyi çıkartma girişimimizin ömrü ise iki yılı geçemedi.

Bunun da çeşitli nedenleri var. Ama en başta geleni ekonomik nedenler. Bunun ötesinde dağıtım da başlı başına bir sorun.

Kendilerini aynı çizgide gören dergiler dayanışmadıkça, kurumsal bir kimlik kazanmadıkça, bastıkları bin adet dergiyi tüketmeleri zor.

En azından dergi yöneticileri arada bir toplanıp, memleket sorunları üzerinde vardıkları ortak kararları dergilerinde bir ağızdan sesleyebilseler, bu bile bir ön adım olabilirdi.

Koşullar dayatırsa, elbet zorunlu gördüğümüz şeyler hayata geçer. Ama benim içinde bulunduğum koşullar, yeni bir dergi girişimine yeşil ışık yakmıyor. Çünkü benim en büyük derdim, zaman yetmezliği. Zaten *Evrensel* gazetesinde köşe yazılarıma da, yarım yarım olan çalışmalarımı kitaplaştırma düzeyine getirebilmek amacıyla nokta koydum.

Günümüzde dergi ve kitap yayıncılığı kendine özgü bir biçimde sürüyor. Her yıl, azımsanmayacak sayıda kitap ve dergi yayımlanıyor ve özel ilişkilerle tüketiliyor. İhtiyaç başka damarların açılmasını dayatırsa, o kanallar da açılacaktır sanıyorum.

— Yaklaşık elli yıldır yayın dünyasındasınız ve bu süre içinde üç darbenin de tanığı oldunuz. Bu dönemler nasıl geçti yaşamınızdan.

— Bilindiği gibi sınıflı toplumlar, halk ile halkı ezip sömürenleri içinde barındırıyor. Halkın içinden yetişen kalem sahipleri ya da aydınlar da mutlaka bir yanı tutmak zorundadırlar. Halkın yanında yer alanlar, doğal olarak ezip sömürenlere muhalif olacaklardır. Güç, sömürenlerin elinde olduğu için de muhalefetleri bitmediği sürece başları beladan kurtulmayacaktır. Bu bir bilinç işidir. Halktan beslendiğini hiçbir zaman unutmayan sanatçılar ve aydınlar da kendilerini var edenlere ihanet edemezler. Halkın safında yer tutarlar. Ben de böyle bir yolu seçtim. O nedenle bu yolu seçenlerde olduğu gibi benim de başım beladan kurtulamıyor. 1960 darbesinden şimdiye dek açılan davalar ve mahkemelerle uğraşıp duruyorum. Ama siz sormadan söyleyebilirim ki, bu konuda hiçbir pişmanlık duymadım.

— TÜYAP Kitap Fuarı okur-yazar buluşmalarını, kitap satış ortamını hazırlıyor mu sizce? Televizyon ve internet kitap okuma alışkanlığını kırıyor mu?

— TÜYAP, kitap satış ortamını hazırlıyor elbette. Ama, nasıl bir kitap satış ortamı? Çok yüzeyden bakan bir çift göz bile, bu ortamın çok eşitsiz bir biçimde hazırlandığını söyleyebilir.

Bir yanda konak yavrusu, diğer yanda da gecekondu benzeri stand'lar. Yani çarpık düşünce ve çarpık bir yerleşim var TÜYAP'ta. Doğal olarak diğer ilişkiler de çarpık olacaktır. Örneğin, çok az bir kesim bilinçli kitap alıyor. Büyük çoğunluk serseri mayın gibi. Ya kapağı hoşuna giden kitabı ya da satış elemanının salt satmak için önerdiği kitabı alıyor.

Öğrencilerin durumu daha da içler acısı. Hiçbir düşünsel yönlendirmeleri olmadan dalıyorlar TÜYAP'ın sokaklarına. Bazı ilkokul öğrencileri; "*Öğretmenimiz kalın kitap alın dedi*" diyor da, isteğinden bir türlü dönmüyor. Aldığı kalın kitap, kendisine hitap etmediği için bir süre sonra elinden atıyor. Bu durum bile çocuğu kitaptan soğutmak için yeterli bir neden.

Televizyon ve internet de kitap okumayı itici kılıyor. Çünkü aile içindeki çocuk ya da genç, büyüklerinin kitap okuduğunu görmemiş. Böyle bir ortamda onları cicili bicili resimlerden koparmak ve kitap okumayı benimsetmek neredeyse olanaksız gibi bir şey.

Ama ben umutsuz değilim. Çünkü toplumdaki hastalıklar da insanlardaki hastalıklara benzer. Nasıl grip olan bir kişinin tüm organları ağrır, vücudu dökülürse; toplumda da aynı durum yaşanıyor bugün. İyileştirme durumunda da tüm organlardaki ağrılar gider, yaşam yerli yerine oturur. Toplumda uç veren bu tür hastalıklar da zaman içinde iyiliğe dönüşür. Çünkü, sürekli olan kötü halin adı ölümdür.

— AB ve küreselleşme üstüne görüşlerinizi özce öğrenebilir miyim?

— Annesini küçümseyip ondan utanan çocuklar gibi, biz de doğulu olduğumuz halde bunu kabullenmekten korkuyor ve kendimizi batılı sayıyoruz. Oysaki, Batı bizi hep sömürdü. Batı ülkelerinin bir ya da birkaç ülkesiyle yapılan her ittifaktan zararlı çıktık. Buna rağmen II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Avrupa ülkeleri kendi ekonomilerini doğrultuncaya kadar yalnızca toprak ürünleri yetiştirerek Avrupa'nın ambarı olma, dolayısıyla sanayiye yatırım yapmama cezası aldık.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasında parmağı olan Avrupa, günümüzde de ıslahat yapmayı vaat ederek girdiği her ülkenin kanını emiyor. Bana göre AB bir iğneli fıçı.

Yanlış anlaşılmasın, dile getirdiklerimle Türkün Türkten başka dostu yoktur, demiyorum. Kendi durumumuzu bilerek ilişkilerimizi ona göre kuralım. Hiçbir devlet tarafından ezilip sömürülmeye olanak vermeyecek bir oluşumu sağlayalım diyorum. Yoksa kültür evrenseldir, elbette bundan dünyanın tüm ülkeleri yararlanacaktır. Ancak onların ileri teknolojilerinden de, köleleri olmadan yararlanalım.

Küreselleşmeye gelince: Evet, sermaye küreselleşiyor. Hem de çekim alanına aldıklarının yapısını bozarak, kendi kullanımlarının aracı, hatta robotu durumuna getirerek küreselleşiyor. İnsanlığı ayakta tutan değerler, erozyona uğramış çam ağaçları gibi yavaş yavaş devriliyor. Yozluk, pislik ve çürümüşlük de, ana caddelerden ara sokaklara doğru yürümeye hazırlanıyor.

Bu azgın yürüyüşe dur diyecek olanlar, emekçilerdir. Bu bağlamda, ancak emeğin küreselleşmesi etkinleştikçe, sermayenin geri adım atma zorunda kalacağı kanısındayım.

— Genç yazarlara, ozanlara ne gibi önerileriniz olabilir Güngör Gençay?

— Genç yazar ve ozanların önünde, yararlanabilecekleri koskoca bir kültür mirası var. Bu miras, okyanuslar gibi uçsuz bucaksız. Yüzyıllar boyunca gelip geçen sanatçılar, bu mirasa alınterleriyle katkı sunmuşlar. Onların bu alınterlerinin ürünü olan eserleri, insanların yararına sunulmuş. Ve bu ustaların hepsi gizli ya da açık önerilerde bulunmuş. Örneğin Paul Valery, "*Rüyasını bilmek, yazmak isteyen şair, uyanık bulunmak zorundadır,*" demiş.

Goethe, "*Deha yüzde bir doğuştansa, yüzde doksan dokuz çalışmaktır,*" diyerek insanlara aydınlanmanın yolunu göstermiş.

Bir hanım halk ozanımız olan Rabia Zorlu ise; "*Fikirden kör olanın sağlam gözü işe yaramaz,*" buyurmuş. Bu söylenenlerin hepsi birer özlü söz olduğu kadar, aynı zamanda da öneri. Kitaplar dolusu çoğaltılabilecek bu önerilerin gençlik için gerekli olan yol göstericilik işlevini yerine getireceğine inanıyorum.

Benim söyleyeceklerim, söylenmişlerin benim biçemimle söylenmiş olmasından başka bir özellik taşımamış olacak.

Yani geçmişe bakan, bakmayı bilen gençler, edebiyata yeni soyunanlar yürüyecekleri yoldaki aydınlığı da edinmiş olacaklar. Bunun için de inatla yapılacak bir tek şey var: Çalışmak... çalışmak... çalışmak.

— Yeni yazdığınız bir şiirinizi, sıcağı sıcağına okurlarımızla paylaşır mısınız acaba?

— BAKMAK; "*Oturt kendini aynanın karşısına / Dışından içine bak / Baharda kiraz değmeyen ellerine / Çocukların utanç teğetinde / duran gözlerine bak. / Görmek istiyorsan isyanını / Dingin görünen derin suların / Tersine oku tarihin sayfalarını / Dipte zaman mekân tanımaz / Fırtınalı coğrafyaya bak / Yaşamak kök salmaktır hayata / Yine de kendinde düğümleme kendini / Kibritin fitile değdiği yerde duran / Dermansız mevsimlerin ağlamasından / Dikelmiş halklara bak.*"

— Geleceğe dönük ereklerinizi nelerdir?

1 MAYIS

Yağmur bile kirleniyor 1 mayıs
Düşüne düşleye
Toprağa güneşe
1 mayıs

Devrimler bile sönüyor 1 mayıs
İnsana emeğe
Gerçeğe tarihe
1 mayıs

Sömürüye savaşa
Nükleere kansere inat
Yaşanılası
Daha güzel dünya kurulacak elbet
1 mayıs
1 mayıs

Halka halka halk olarak
Kaynağı kendinde isyan 1 mayıs

Mustafa GÖKSOY

— Elbette geleceğe dönük birçok tasarımım var. Öncelikle yarım kalmış dosyalarımı tamamlamak ve kitaplaştırmak istiyorum. Yirmi yıldır Gerçek Sanat Yayınları'ndan 350 kadar kitap çıktı. Bunların her birinden depoda üç yüz kitap olsa, bilmem şu kadar kitap eder. Bu kitapların okuyucuya ulaşabilecek bir biçimde tasfiyesi de önemli bir gündem maddesi oluşturuyor benim için. Ayrıca göçmeden önce gerek kitaplığımı gerekse belgelerimi hakkını verecek bir kuruma bağışlamak istiyorum. Okuyucuya kitap ve belgelerin sunumunu yapabilecek, aynı zamanda koruyabilecek bir kuruma. Geleceğe dönük erekler biter mi Yılmaz? Ben ölmeyecek gibi isteklerimi sıralıyorum işte. Ama isteklerinin tamamını gerçekleştirip gitmiş hiç kimseyi de tanımıyorum.

— Çok teşekkür ederim Güngör Gençay. Umutlu, dirençli, aydınlık, gerçekçi, dürüst düşüncelerinizden yararlandık. Sağlıcakla kalın, hoşça kalın...

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

4 Nisan Salı

Pazar günü, Özgür Üniversite'de Yazarlık Semineri başladı. Kısaca kendimi tanıttım. Daha sonra, katılımcılara, niçin bu seminere katıldıklarını sordum. Bir ara katılımcılardan biri, "*Demek bu kadar yıldır yazıyorsunuz. Ben sizi bilmiyorum*," dedi. Bunun üstüne gerçekçi yazarların adlarını söyleyerek "*Bunları biliyor musunuz*," dedim. Bilmiyormuş. "*Peki, kimleri biliyorsunuz*," dedim. Star sistemi yazarlarının adlarını saydı.

Bütün bunlardan sonra üretken emekçi çerçevesinde bilinme-tanınma sorununu anlattım.

Yayınevi patronuna para kazandıran yazar üretken emekçidir. Bu yüzden o yazarın tanınması-bilinmesi gerekir. Bunun için eserin meta durumuna düşürülmesi zorunludur. Üretken emekçi olan yazar, iradesine göre eser yazamaz. Çoğunluğun iradesine göre meta üretir o.

Durum budur.

Şimdi kendi adıma konuşursam, ben, tanınmayı, bilinmeyi isteyen, bunu özleyen biri değilim. Böyle bir durum beni rahatsız eder.

Peki, ama şöyle bir soru nasıl yanıtlanabilir. Ben düşüncelerimin yüz binlerce insanın bilmesini, benim düşüncelerime yüz binlerce insanın katılmasını istemiyor muyum.

Hayır. İstemiyorum.

Benim istediğim şu. İnsanın düşünmesini sağlamak. O düşünsün, doğruyu kendi bulsun. Benim ya da bir başkasının doğrusuna takılmasın. Kendi düşünce etkinliğiyle doğruyu bulur, o doğru benim doğrumla özdeş olursa, bu başka. Ama ezber doğruyu istemem.

Eğreti ilgiyi de sevmem ben. Picasso'nun resimlerini getirdiler İstanbul'a. İki yüz bin kişi gitmiş sergiye. Çoğu kişi sevindi buna. Sevinilecek nesi var bunun. O sergiye gidenlerin kaçı, gerçekten sanatla, resim sanatıyla ilgili. Öyle olsa, resim sergileri dolar taşar Türkiye'de.

İki yüz bin kişi gitmişmiş Picasso'nun sergisine. Eğreti, göstermelik bir ilgi bu. İstemem böyle göstermelik eğreti ilgiyi.

Ünlenmek, herkesçe bilinmek isteyene, bu uğurda uğraş verene bir sözüm yok. Yaşama bakış biçimi bu. Bunun kötü olduğunu, yanlış olduğunu söylemiyorum. Ben yüz binlerin tanıdığı biri olamam.

TÜYAP'ta görüyorum kimi yazarları. Kitap imzalatmak için uzun bir kuyruk oluşuyor. Düşünüyorum, kitap imzalarken ne yazıyorlar.

Yaygınlaşmayla ilgili bir sorun daha var. Düşünceni ne kadar açık anlatırsan anlat, yaygınlaşan düşünce biçimsizleşir. Tanımazsın düşünceni. İstediğin kadar, "Bu değil benim düşüncem değil" de, biçimsizleşmiş düşünce alır başını gider.

Marks'la Engels'in altyapı-üstyapı konusunda yanlış anlaşıldıkları için yakındıkları bilinir. Nadir Nadi, "*Ben Atatürkçü değilim*," dedi bu yüzden.

Düşüncelerimin yaygınlaşması için uğraşmam. Korkarım bir gün başka bir biçimde karşıma çıkmasından.

6 Nisan Perşembe

İnsancıl'ın bu sayısının arka kapağında bir fotoğraf var. Fotoğrafın altında da kara renkli bir kuşak. Özenli okurlar soruyor, "*O kara kuşak neyi kapatıyor orda. Bir yanlışlık mı yapıldı, değilse...*"

Anlatayım.

Berrin Taş, yıllardır Kültürde Kadın Seminerlerini yönetiyor. Bu seminerlerde tarih boyunca kadını anlatan eserler irdeleniyor. İnsanlık tarihinde kadının yeri nedir, araştırılan bu.

İlk yıllarda kadınlar bu seminere ilgi göstermedi. İnat etti Berrin Taş. Bugün belli bir noktaya geldi.

Şunu söylemeliyim. Berrin Taş, Kültürde Kadın Seminerlerini Selimiye'deki Kültür Dostları Derneği'ne taşıdı. Orda da katılımcı azmış.

Erkek egemenliği, sokaklarda bağırmakla, erkeği suçlamakla, erkeği aşağılamakla yıkılmaz.

Kadın her alanda donatımlı olmalı. Dikey değil, yatay bir donatım olmalı bu. Berrin Taş'ın seminerlerde yaptığı da bu.

Her neyse...

Emekçi Kadınlar Günü için her yıl etkinlik yapılır İnsancıl'da. Bu yıl etkinliği düzenleme görevi arkadaşımız Neşe Baştürk'e verildi.

Neşe Baştürk'ün yönetimde etkinliği hazırlayan arkadaşların fotoğrafını arka kapağa basalım dedik.

Arka kapaktaki fotoğraf o kümenin fotoğrafı. Kimilerinin fotoğrafa yüz buruşturacağını biliyorum, işin içinde iki erkek olduğu için. Etkinliklere erkekleri sokmayanları anlıyorum. Ama doğru bulmuyorum. *Akköy* dergisinde yayımlanan yazımda da söyle-

dim. İki cinsin insan ortak paydasında kurulacak özgürlükçü, sömürüsüz dünya.

Şimdi geliyorum, fotoğrafın altındaki kara kuşağa. Dergiyi hazırlayan arkadaşımız son derece iyi niyetle, "*Önderimiz Berrin Taş*" demiş. Filmi değiştirirsek dergi gecikirdi. "*Önder*"li filmi basımevine gönderdik.

Ertesi gün Berrin Taş, şöyle dedi bana, "*Önder kavramı beni rahatsız etti. İki açıdan. Önder kavramı benim konumumu karşılamıyor. Ayrıca benim böyle bir savım yok.*"

Onca işimin arasında bu işle uğraşmak canımı sıktı. "*Dergi çıksın arkadaşlarla konuşuruz,*" dedim, başımdan savmak istedim bu işi. "*Hayır,*" dedi Berrin Taş, "*İnsancıl bütün Türkiye'de okunuyor. Onca okurumuz var, ne diyeceğiz onlara.*"

Basımevi arandı bunun üstüne. Önderliği kapsayan tümce kapatıldı.

Ne dünya değil mi. Önder olmak için didinip duranların karşısında Berrin Taş, önderliği elinin tersiyle itiverdi. Burda yabansı bir durum ortaya çıkıyor. Önderliği elinin tersiyle itmek, değilleme açısından önderlik... hadi Berrin Taş'ı kızdırmamak, üzmemek için söyleyeyim, en azından öncülük değil mi.

10 Nisan Pazartesi

Söylemiştim, televizyon çalışıyorum kimileyin. Cumartesi gecesi CNN'de "Söz Siz"deyi izliyorum. Konuşmacılar şöyle konuşuyorlar. "*Ali'nin dediği gibi... Tülin söylemişti... Etyen söyledi onu...*

Biri daha vardı, onun adını unuttum. Ali dedikleri Ali Bayramoğlu, Tülin dedikleri Tülin Bumin, Etyen dedikleri Etyen Mahçupyan.

Ali Bayramoğlu bir araştırma yapmış. *Yeni Şafak*'taki köşesinde uzun uzun anlattı onu. O gece televizyonda da onu konuşuyorlar. Hepsi de kendine son derece güvenli. "*Şunun da altını çizmeli ki...*"yle süren bir izlence.

Ali Bayramoğlu, katı laiklerle, katı dincilerin ortak noktaları olduğunu söyledi. Tülin Bumin ise "*Laiklik, sekülarizmin önündeki blokaj,*" dedi.

Öbür iki konuşmacı da bu düşünceleri açımladılar. Ben, sekülarizmle laikliğin tanımını bekledim, yapmadılar. Belki daha önce ya da daha sonra yaptılar.

Sekülarizmde dinle devlet birbirine karışmıyor. Din, devlet karşısında özerk, bağımsız bir durumda. O zaman Türkiye'de Diyanet Başkanlığı kalkıyor.

Laiklik ise devletin dini denetlemesi.

Bunu mu söylediler, bilmiyorum. Ama bütün konuşmacılar şunda anlaşmışlardı. Laiklik demokrasi için sakıncalıdır.

Bu, bir görüş.

Ama bakın. Betül Çotuksöken, *Kavramlara Felsefe ile Bakmak* adlı eserindeki (İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998) "Modernliğin Vazgeçilmez Koşulu Olarak Laiklik" yazısında ne diyor, "*Konuya özellikle, insan hakları ve demokrasiyi hesaba katarak yaklaştığımızda, her iki kavramında anlam kazanmasının önkoşulunun laiklik olduğu görülür. Laikliğin bu biçimde kavranabilmesi de düşünenden, aklın modern kullanımını öne çıkarmasını ister. Böylece insan, birey giderek kişi aşamasına ulaşır.*"

Betül Çotuksöken'in bu saptaması son derece önemli. Kavramları havada uçurtan konuşmacılar, Betül Çotuksöken'i okusalardı, belki kendilerine gelirlerdi.

Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmasına Betül Çotuksöken, "*Türk modeli laiklik*" der.

Burda önemli bir saptamada kalın, modern kullanımıdır. Akıl, modern bir biçimde kullanılmıyorsa Betül Çotuksöken'in deyişiyle, akıl mutlak özneye teslim edilir, akıl özgürce kullanılmaz.

O gece konuşmacıların sekülarizmi mutlak özne yaptıklarını gördüm. Felsefeci sayılan Tülin Bumin'in soruna azıcık da olsa kuşkucu bakmasını beklerdim.

Betül Çotuksöken sözünü ettiğim yazısında Mohammed Arkoun'un Metis Yayınları'ndan çıkan *Avrupa'da Etik, Din ve Laiklik* adlı eserinden bir bölüm alır. Mohammed Arkoun şöyle der, *akla ilişkin olacak, bir yanda dinsel, tarih-dışı, eleştiri-dışı, inanan aklı, diğer yandan tarihsel, filolojik, eleştirel, felsefi aklı kısaca moderniteyi doğuran iki ayrı tavır söz konusudur. Bu anlamda modernite 18. yüzyılda Avrupa'da doğmaz; ona filozoflarla birlikte Klasik Yunan'da, Savaşan Devletler dönemi Çini'nde 9-10. yüzyıl Irak ve İran'ında rastlarız. Ama kuşkusuz akıl-modernite'nin 16. yüzyıldan itibaren kesintisiz bir genişleme ve sağlamlaşma hareketini izlediği yer Avrupa olmuştur.*"

Betül Çotuksöken'in de belirttiği gibi, "*yeni bir insan, yeni bir toplum yaratma*" ülküsünün öne çıkışı, bu konudaki düşünceler çok eskidir.

Kökü üç bin yıl ötesine dayanan bu savaşımın amacı şudur. Aklını özgürce kullanan, kendine özsaygısı olan kişilikli birey.

Bu yüce ülküyü, sekülarizm tartışmalarında boğmak son derece tatsız bir durum.

Cumartesi gecesi bunu gördüm. Canım sıkıldı. Belirli bilgilerden uzak binlerce insanın bu konuşmaları dinlediğini düşündüm.Canım sıkıldı.

Cumartesi gecesi CNN'de "Söz Siz"de de konuşan bayanlar, baylar, sizin bu yaptığınıza, bilgisizliğini bildiğiniz kişilerle oynama denir.

Sekülarizm, bilgisizlik, blokaj, şahıslaşma, klasik özne... Bilgisiz bu kavramlar karşısında siner.

Bilgisiz sesini çıkarsa, *argümentum* (kanıtlama), *CUNUS* (eğri, bükülmüş), *phasma* (hayalet), *philyr* (ıhlamur ağacının iç kabuğu), *stimuleus* (kölelerin üvendire ile cezalandırılması) benzeri Latince kavramlar kullanır, sesini çıkarmaya kalkanı korkutursunuz.

Yarım saat kadar, birinin çıkıp şöyle demesini bekledim. "*Biz birbirimizi onaylıyoruz. Ama şöyle diyen de var.*"

Hayır. Durmaksızın "*Tülin'in dediği gibi*", "*Ali çok doğru söylüyor*", "*Etyen güzel konuştu*" deyip birbirlerini onayladılar.

Kahve dövücünün hınk değişikliğinden ne tat aldılar anlamadım.

12 Nisan Çarşamba

Güngör Uras, *Milliyet*'te kendisine gönderilen bir mektubu yayımladı. Mektup şöyle başlıyor, "*Son zamanlarda satılan/sahip değiştiren müesseselerden birinde üst yönetici olarak çalışıyorum. Patronumuzun bizim şirketi sattığını biz çalışanlar gazetelerde haber yayımlanınca öğrendik.*" (8.4.2006)

Bunları okurken güldüm.

Bir kurumda üst düzey yöneticisiniz. Sabah kalkıyorsunuz. Hazırlanmış kahvaltı masasına oturuyorsunuz. Tam o sıra gazeteyi açıyorsunuz... o ne... satılmışsınız.

Şöyle sürüyor mektup, "*Bizi işe patron aldı.* 'Biz bir aileyiz... Siz de bu ailenin üyesi oldunuz. Bu müesseseyi hep birlikte büyüteceğiz,' *dedi. Biz de bütün gücümüzle çalıştık. Müesseseyi büyüttük. Bir de bakıyoruz, patron ailesini (bizleri) terk etmiş, gitmiş.*"

Üst düzey yöneticiyi üzen kurumun satılması değil. Bu konuda görüşünün öğrenilmemesi.

İnsan yerine koymamış onları patron. "*Bina ve makinelerle*", "*ırgat gibi*" satıvermiş.

Güngör Uras şöyle diyor, "*Hiç olmazsa onları bir salona toplayarak satış hakkında bilgi vermeleri bekleniyor.*"

Burda biçim sorunu var. Sen fabrikalarını sat. Ama üst düzey çalışanlara haber ver. Değilse üst düzey çalışanlar "*ırgat gibi*" davranıldığı sanısına kapılıyor.

Irgatlık onları üzüyor. Fabrikanı satmadan önce üst düzey yöneticilere durumu bildirirsen ırgatlık duygusuna kapılmazlar. Böylece üzülmezler.

Kendi emeğinin, kendi artı değerinin satılmasından habersiz, buna karşı koyacağına, satılmadan önce haber vermedi, ırgat yerine kondu diye üzülüyor.

Ben, sabah sabah çalıştığı yerin satıldığını öğrenen kişiye gülüyorum. Buna karşılık, haber verilmedi, ırgat yerine konduk diye üzülenin yabancılaşmasına üzülüyorum.

15 Nisan Cumartesi

Canımı sıkan bir olayı anlatmak istiyorum. Dün gazetelerde okudum, bugün *Milliyet*'te ayrıntılı bilgi verilmiş.

Olay, bir tankerin, özel taşıtı biçmesi. Tankerin biçtiği özel taşıtta iki kişi ölüyor. Ölenlerden biri 46 yaşında. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Murat Rezaki. Öbürü Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji uzmanı 37 yaşında Gürer Aydın.

Bu insanları tanıyor muyum. Hayır, tanımıyorum. Canımın sıkılması için tanımam da gerekmiyor.

Bilim emekçisi iki insan, hayatında tek satır kitap okumamış koyu bir bilgisizin tankeri altıda ölüyor.

Sorun nedir.

Sorun şudur. Biz, bu ülkenin insanları, at arabası kültüründen motorlu taşıt kültürüne geçemedik. En azından büyük çoğunluk bu durumda.

At arabası kültürünün sonuçlarını her gün gazetelerde okuyorum. Ben bu işin ağır cezalarla çözümleneceğine inanmadım. Yalnız bu sorun değil, hiçbir sorun yasayla çözümlenmez.

Yaşama alışkanlığı denilen kültür, hiç bir yasa tanımaz. Bunu sağlıklı değerlendirmek gerekir. Zil zurna sarhoş birinin motorlu taşıt kullanması, bir başkasının kırmızı ışıkta durmaması yasaya karşı gelmek değildir. Bunlar yaşama alışkanlığının doğal sonuçlarıdır.

At arabası kültüründe, zil zurna sarhoş olsan bile, at seni götürür. At arabası kültüründe kırmızı ışık "Dur" anlamına gelmez. At arabası kültüründe kırmızı bir renktir. Bundan öte bir anlamı yoktur kırmızının.

Oturduğum yerde, kimileyin merdivenlerde, kimileyin asansörde cigara izmaritlerine rastlarım.

Elindeki çöpü, çöp kutusuna değil, yere atar.

Her gün görürüm. Birileri kaldırım yapar, ertesi gün kaldırımı bozar birileri.

Sabahları tekyönlü yoldan karşıya geçerim. Ama geçerken yalnız sağa değil, sola da bakarım. Çünkü bizim sürücümüz tek yol filan anlamaz.

Önünde bir yol vardır, sürer gider. Birine rastlarsa frene de basar. Ama motorlu taşıt hemen durmaz.

At arabası hemen durur.

İşte at arabası kültüründe yetişmiş bir tanker sürücüsü, hiç kuşku yok, elinde olmadan bilim emekçisi iki insanı katletti. O sürücü de üzüntülüdür şimdi. Bu işin nasıl olduğunu da bilmiyordur, bu yüzden şaşkındır. İçinden kendini haklı çıkarıyordur. Bütün suçu, biçtiği taşıttakilere yüklüyordur.

Kültür değişimi, bir yaşama alışkanlığından bir başka yaşama alışkanlığına geçmek son derece zordur.

Şofbenin oksijen tüketerek yandığı bilgi sorunu değildir. Yaşama kültürü sorunudur.

Bu kültürden yoksun kalındığı için şofbenden ölümler olur Türkiye'de. Bu bile bu sorunların yasayla çözülemeyeceğinin kanıtıdır.

18 Nisan Salı

Elif Şafak'ın *Baba ve Piç* adlı kitabı için ne demeli. Bunu şunun için soruyorum. Elif Şafak, *Baba ve Piç*'i İngilizce yazıyor, tıpkı bir İngiliz yazarı gibi. Sonra Türkçeye çevriliyor *Baba ve Piç*.

Bir yazarın işlevlerinden biri de anadilin anlam boyutunu genişletmektir. Kitabını önce İngilizce yazıp sonra Türkçeye çevirten Elif Şafak'ın böyle bir sorunu yok. Kitapta şöyle deniyor, "*Orijinali İngilizce olan* Baba ve Piç, *Aslı Biçen tarafından Türkçeleştirilmiş, metne son hali yazar ve çevirmenin ortak çalışmasıyla verilmiştir.*"

Türkçeleştirmenin tatsız olduğunu söylemek zorunlu. Bakın nasıl, "*Küfürü bastı Zeliha. Bu kadar galiz bir lisanı böyle çekinmeden uluorta kullanabilen tek kadın o Kazancı sülalesinde. Sadece Kazancılar içinde değil, cümle Türk kadınları içinde de nadirattan sayılır bu özelliği sebebiyle. Belki de bu yüzden, ne zaman küfretmeye başlasa, hemcinslerinin küfür açığını da kapatmak istercesine sövdükçe sövüyor.*" (s. 12)

Küfretmeye başladıkça, sövdükçe sövüyormuş. Kimileyin televizyonlar görüyorum. "*Saygı ve hürmetlerini*" sunanlar var. Elif Şafak "yeni" bir anlatım sokuyor dilimize. Küfrettikçe sövüyor.

Yağmur suları aşağıdan yukarı damlarmış gibi, uyarıyor okuru. "*Kıvırcık saçlarından aşağı geniş omuzlarına damlıyor*"muş su. (s. 11)

"*Tarafından*" kelimesi son derece anlamsız, son derece yersiz bir biçimde sokuldu Türkçeye. Böyle "*tarafından*" özne oldu. Birçok kurumun "*... tarafından açıldığını... tarafından yapıldığını*" biliyordum. Ama "*uçurum tarafından yutulma*"yı Elif Şafak'tan öğrendim. Şöyle diyor, "*... bu hoyrat uçurum tarafından yutulmaktan korktu.*" (s. 27)

Elif Şafak, açık bir biçimde devlet diliyle konuşuyor. Bakın nasıl, "*Resimler ne kadar çeşitlilik arz ederse etsin, sabit olan bir şey vardı. Hiçbirinin Milan Kundera'yla ilgisi, alakası yoktu.*" (s. 88)

İlgi-alaka-arz etmek... görüyorsunuz değil mi.

Hele şuna ne demeli. "*Armanuş'un masasının üzerinde bir fotoğraf vardı.*"

N'oluyor şimdi. Armanuş'un masası var. Masasının üstünde bir fotoğraf var. Bu tümce şöyle sürüyor, "*... altından çerçevenin üstündeki belirsiz bir noktaya bakıyordu Zabel Hanım bu resimde.*" (s. 125)

Fotoğraf, resim oluveriyor.

"*Fezâ-yı ıtlâk*" (s. 220), "*senenin ayları*" (s. 250) "*sihr-i helal ve sihr-i haram*" (s. 311), "*devr-i felek*"le (s. 311) n'apmak istiyor Elif Şafak derken şu tümcede baygınlık geçirmedim neyse, "*Velhasıl Asya, Banu Teyze'nin gelene gidene fal bakmasını, cicianne'nin nazarı savuşturmasını seyrede seyrede büyüdüğü halde annesinin pabuç dilli agnostikliğini miras almıştı son tahlilde.*" (s. 312)

Ah, bu "*son tahlil*" Neler oluyor, görüyor musunuz "*son tahlil*"de.

Baba ve Piç'in kapağında "roman" deniyor. Roman yazmak için o dili bilmek gerekmiyor mu. Gerekiyor, ama Elif Şafak Türkçe yazmıyor. Peki bu "dilsizlikten" kim sorumlu. Çeviren Aslı Biçen mi, Yayın Yönetmeni Müge Gürsoy Sökmen mi.

19 Nisan Çarşamba

Elif Şafak'ın "roman" denilen *Baba ve Piç* adlı kitabında izleksel bir sorun yok. Yazı yazmasını öğrenen her kişinin roman, öykü yazamamasının nedeni de bu izleksel sorun. Ama postmodernizm izleği sildi süpürdü. Olaylarının nedensel örgüsü de kaldırıldı.

Elif Şafak'ın kitabı da böyle. Sözgelimi Kazancı ailesinin erkekleri ölüp ölüp gidiyor. Neden ölüyor o ailede erkekler. Belli değil. Elif Şafak öyle istemiş. Ama o zaman roman olmuyor. Kazancı ailesinde erkeklerin neden öldüğünü sahici bir biçimde göstermek gerekiyor. Zor olan bu.

Düşünebiliyor musunuz, bir roman yazacaksınız. Bu romanda erkek kardeş, kız kardeşle cinsel ilişkiye girecek. Bunu göstermek için sıkı bir örge gereklidir. *Baba ve Piç*'te boğuşma sırasında olup bitiyor cinsel ilişki.

Baba ve Piç, Ermenilerle, "zavallı" aydınlarla güncelleştirilmiş. Ama bu yetmez. Kitabın sözü edilmesi için "orijinal" buluşlar zorunlu. Kitabın "orijinalliği" bölüm başlıkları. Tarçın, Nohut, Toz Şeker, Kavrulmuş Fıstık... böyle gidiyor. Kuru Üzüm başlıklı bölümde "orijinal" durum "doruğa" çıkıyor. Bu bölümün "doruğunda" önce aşure yapmak için gerekli "malzemeler" veriliyor. Sözgelimi "*1/2 bardak fasulye, 1 bardak buğday, 1 bardak pirinç*..." Bütün "malzeme" verildikten sonra, "Hazırlanması" "Pişirilmesi" anlatılıyor.

Aşureyi sevmem, ama aşure pişirmesini bilmeyenler için kitabın bu bölümü son derece önemli.

Ama Hegel'i anmak gerekiyor burda. Bakın ne diyor Hegel, " *originalite, her şeyden önce, salt hayallerin kaprisinden ayırt edilmelidir. Çünkü insanlar, çoğu zaman 'origanilite' denildiğinde, bundan, başka kimsenin aklına asla gelmeyen, yalnızca bireye özgü özelliklerin üretimini anlamayı alışkanlık haline getirmişlerdir.*" (W.F. Hegel, Estetik, çev.: T. Altuğ-H. Hünler, Payel Yayınevi, İstanbul, 1994)

Ağırbaşlı sözler bunlar... Hele bu dönemde can sıkıcı oluyor Hegel filan... "Takma kafanı" n'aparsan yap, ne söylersen söyle. Alıcı var nasıl olsa...

Baba ve Piç'ten estetik haz almadım. Ama kitap şu açıdan sevindirdi beni. Küçükburjuva ideolojisinin duvara tosladığı yer *Baba ve Piç*. Kitapta aydınlık geleceği düşleyen, insan soyu için savaşıma giren tek bir kişi yok. Kısır... tırıl hepsi. Kitabın örgüsü sağlam olmadığı için bu karamsarlık insanı sarmıyor. Sözgelimi Kate Kundera'yı Kafka anlatsaydı... ince ayrıntılarıyla, sıkı örgüsüyle etkilerdi insanı. O ustalık yok Elif Şafak'ta... yazı yazıveriyor.

Dostları da yok Elif Şafak'ın. "*Sen bırak şu kardeşin kardeşle cinsel ilişkisini. Armanuş'un öyküsünü derinleştir. İnce ayrıntılarıyla, sağlam-sıkı bir örgüyle, Ermeni ailesinin bu topraklardan koparılışını anlat. Ama önce Türkçe yaz. Çünkü her dilin dünya tasarımı değişiktir. Sen İngiliz gibi tasarlamışsın, İngiliz gibi düşünmüşsün,*" dememiş. Şafak'ın dostları... hepsi melek. Kişinin şeytandan bir dostu da olmalı.

20 Nisan Perşembe

Dün *Cumhuriyet*'te Doğan Kuban'ın "75 Milyon Demokratı Kim İdare Edecek?" adlı yazısını okudum. İlk elde şunu söylemeliyim. Çoktandır böylesine güzel bir yazı okumamıştım. Bugün yazıyı, yeniden okudum. Gerçekten çok güzel bir yazı.

Doğan Kuban şöyle diyor, "*Türk toplumu 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı'nın yol gösterici vesayeti altında Cumhuriyet'in bu öğretim ve eğitim kazanımına demokrasiyi de ekledi. Bu kanımca cehaletin tarihte elde ettiği en büyük zaferdir.*"

Doğan Kuban da belirtiyor. Eskiden cahili tanımak kolaydı, okuma yazması yoktu. Oysa, "*Çağdaş cahil, okuması yazması olmayan eski zaman cahili değildir. İmza atabilir. Gazete başlıklarını, resim altlarını, hatta köşe yazılarını bile okuyabilir. Daha üst düzeyde kitap okuyanlar olduğu da anlaşılıyor. İyi yabancı dil bilenleri olduğu da söylenmektedir. (...) Çağdaş cahil otomobilli, telefonlu, modern görünüşlüdür.*"

Çağdaş cahil, roman, öykü, şiir yazıyor. Eser değerlendiriyor.

Doğan Kuban bu güzel yazısında sorunu şöyle anlatıyor. "*Türkiye'deki temel politik sorun, parti programları ya da laiklik veya dindarlık değildir. Diplomaların arkasında saklı, ölçülmesi olanaksız cehalettir.*"

Doğan Kuban şöyle sürdürüyor yazısını, "*Türkiye'de çoğunluk, diplomanın hangi derecesine sahip olursa olsun, tarihi bir determinizm sonucu, çağdaş dünyanın kültür düzeyinin oldukça altında olduğu için dağılımın oransal çoğunluğu matematiksel olarak cahillerden yana olmaktadır.*"

Gerçekten de temel sorunumuz cehalet... Çoğunluk... cahil çoğunluk, cahilliğinin ayrımında değil. Bu yüzden sorunlar görülemiyor, konuşulamıyor... Bir kısır döngüde dolanıp duruyoruz.

25 Nisan Salı

Kuşlar cıvıl cıvıl... ağaçlar çiçeklenmiş... az ilerde iki köpek oynaşıyorlar... İlkyazın sabahında ben *Marlo ve Sihirbazı* düşünüyorum.

Nerden takıldı aklıma, bilmiyorum. Dur, dedim *Mario ve Siharbaz*'ı yeniden okuyayım.

Mario ve Sihirbaz, Thomas Mann'ın bir öyküsü. (Türkçesi Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.)

Lukacs, Thomas Mann için şöyle der, "*Thomas Mann'ın anlattığı dünya bizim dünyamızdır; biçimlenmesinde bizim de bir payımız olan, buna karşılık bizim biçimlenmemizi belirleyen bir dünyadır bu. Thomas Mann içinde yaşadığımız gerçekliğin karmaşıklığını ne kadar derinlemesine ele alırsa, biz de insanlığın karmaşık evrimi içindeki yerimizi o kadar iyi anlarız.*" (G. Lukacs, *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*, çev.: Cevat Çapan, Payel Yayınevi, İstanbul, 2000.)

Thomas Mann'ın *Mario ve Sihirbaz* adlı öyküsü. Öykü birinci tekil kişinin ağzından biçimlendirilmiş.

Torre, Tiren Denizi kıyısında yazlık bir kenttir. Anlatıcı, ailesiyle birlikte yazlığa gitmiştir. Gittikleri otelde fazla kalamazlar. Çünkü çocuklar boğmaca geçirmiştir ama ara sırada öksürürler. Bu durum, "*boylu boslu bir kadın ve çocuklarına pek düşkün bir anne olan prensesi*" dehşete düşürür. Otel yönetimi, prensesin isteğine uyar. Ailenin otelin ek binasına taşınması istenir. Aile çocukların boğmacayı atlattığını söyler. Devreye otelin doktoru girer. Doktor da sayrılığın atlatıldığını söyler. Ama yönetim ek binaya taşınmaları için dayatır. Aile bunun üstüne başka pansiyona gider.

Thomas Mann, dallı budaklı faşizmin, aile dalına sokulur. Öykü sağlam bir örgüyle faşizmin gövdesini gösterir okura. Şöyle anlatılır gövde, "*Sekiz yaşında, ama vücut gelişimi bakımından rahatlıkla bir yıl daha küçük sayılabilecek, üstelik çöp kadar sıska bizim kız, sıcakta yüzebildiği kadar yüzdükten sonra denizden çıkmış, üzerinde ıslak mayoyla yeniden oynamaya başlamıştı.*"

Kız daha sonra mayosunu denizde temizlemek için izin ister. Mayosunu çıkarır, birkaç adımda denize gider.

Şehvet duyguları taşımadan bedene tanınan bu özgürlük kumsalda dehşetle karşılanır. "*Utanmak denen şeye aykırı*" davranılmış, suç işlenmiştir.

Durum karakola bildirilir. Gelen görevliyle karakola gidilir. Elli liret ceza kesilir.

Kente, bir sihirbaz gelmiştir. Aile, bir gece çocuklarla birlikte sihirbazın gösterisine gider.

Thomas Mann ince örgülerle faşizmin kökünü anlatır sihirbazla. Sihirbaz bir delikanlıyı sahneye çağırır. Karnındaki sancı nedeniyle kıvranması gerektiğine inandırır delikanlıyı... Sihirbazın kırbacı da vardır. Ama ne kırbaç, ne de sahnedeki savaşla ilgilenmez halk. Bir kadın sihirbazın çok içtiğini söyler. Seyirciler delikanlıyı kıvrandıran sihirbazı, kıvranan delikanlıyı alkışlar.

Faşizmin kökünü simgeleyen sihirbaz karşılarındadır. Ama bunu göremezler.

Sihirbaz, iradesini, seyirciye egemen kılmıştır. Kişinin iradesini sıfırlayıp, bir başkasının iradesini benimsetme noktasına gelmiştir gösteri. Ama seyirci durumu anlayamaz. "*Grotesk ayrıntılar*" seyircilerce alkışlarla, baş sallamalarla, dizlere vurmalarla izlenir.

Lukács'ın dediği doğrudur. Bizim dünyamızı anlatır Thomas Mann. Faşizm bilimi tanımaz. Doktorun boğmaca yok demesine karşın, aile otelden uzaklaştırılır.

Faşizm, bedene özgürlükten rahatsız olur. Sekiz yaşındaki cılız bir kız çocuğunun çıplak bedeni, ahlaksızlık sayılır. Aile karakola götürülür.

Faşizm, bir başka iradenin, en acısı, halkın alkışlarıyla iradeleri tutsak eder.

Başka öyküler de var kitapta. Thomas Mann insanı anlatıyor, insanı araştırıyor bu öykülerinde. İnsanın iç dünyasını gösteriyor okura.

İlkyaz sabahında kuşlar cıvıldarken faşizmi düşünmek... Tatsız ama burnumuzun dibinde değil mi faşizm.

Yanılıyor muyum yoksa.

29 Nisan Cumartesi

Bu sabah yağmurla yürürken Mehmet Baydur'u düşündüm. Kim Mehmet Baydur. *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar* adlı eserin yazarı. (Mehmet Baydur, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2006.)

Eseri bitirdikten sonra düşündüm. Her yazarın Mehmet Baydur gibi bir dostu olsa... *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*'da Mehmet Baydur'un Rıfat Ilgaz'a saygısı, sevgisi görülüyor.

Sevgiyle, saygıyla, coşkuyla yazılmış anılar. Bundan ötürü, eseri okurken esenlik geldi yerleşti gönlüme. Şöyle düşündüm. Burjuva uygarlığı, insanı yozlaştırıyor. Bu yozlaşmışlık kişiliği bozuyor. Bu yüzden kıskanç, dönek, kendini bilmez, saygısız kişiler çıkıyor ortaya. Ama görüyorsunuz, kişiyi yozlaştıran burjuva uygarlığında bile bir Mehmet Baydur çıkıyor karşımıza.

Rıfat Ilgaz'lı Yıllar'ı okurken edindiğim ilk izlenim bu.

YANGIN

Dilek'e

Yanıyor ellerimiz
Ellerimiz alev alev
Yakmaya geliyoruz
Sevgilim
Yıkmaya

Yanıyor ellerimiz
Yanıyor beş kıta
Maskeler yanıyor
Kuytularda saklı
Tabular yanıyor

Geliyoruz
Yana yakıla
Ellerini uzat sevgilim
Ellerim
Ellerini arıyor

Mustafa ÖZMEN

Eserin bir özelliği de şu. Mehmet Baydur, Rıfat Ilgaz üstünden kendini anlatmıyor, kimileri öyle yapıyor da.

Eserin "Son Adım" bölümünde Rıfat Ilgaz'ın direngen yanını gösteriyor bize. "*Kastamonu Gölköy Enstitüsü çıkışlılar kırk dokuz yıl sonra 26 Haziran 1993'te okullarında*" buluşmaya karar verirler. Rıfat Ilgaz da onur konuğu olarak çağrılır.

Rıfat Ilgaz gelir. Önce imza günü düzenlenir. İmza gününün sonuna doğru sayrılanır Ilgaz. Otele götürülür. Ateşi otuz dokuza çıkar. Ama gecenin ertelenmesini istemez, şöyle der Rıfat Ilgaz, *"Halkımıza söz verdiysek salona çıkarız / Ben burjuva yazarı değilim,* Özür dilerim, rahatsızlandım' *diyecek. Ben halkımın yazarıyım!..."*

Mehmet Baydur, Rıfat Ilgaz için şöyle diyor, "*Gençti... Amaçlıydı... Ölümsüzleşti...*"

Ben Rıfat Ilgaz'ı tanımanın sevincini yaşamış biriyim. Bunun için şunu söylüyorum. Mehmet Baydur'un saptaması son derece doğru.

Değerbilirliğiyle sevindiriyor insanı Mehmet Baydur.

SABAH

Sevgilim
sordu bana
nerden geldin
güneşten mi
aydan mı
gecenin örttüğü
acının
çırpınışlarından mı

sordu bana
bir kış sabahı
elinde
kurumuş yapraklardan
sevecen demetlerle

tohum
uç veriyor
yarına

Berrin TAŞ

insancıl yayınları

FELSEFE-ARAŞTIRMA DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
TÜRKİYE'DEN FELSEFE MANZARALARI 1	ÖMER NACİ SOYKAN	9
TÜRKİYE'DEN FELSEFE MANZARALARI 2	ÖMER NACİ SOYKAN	9
TÜRKİYE'DEN FELSEFE MANZARALARI 3	ÖMER NACİ SOYKAN	9
ARAYIŞLAR 1	ÖMER NACİ SOYKAN	10
ARAYIŞLAR 2	ÖMER NACİ SOYKAN	9
GÖNÜLDEN DİLE ÖZ SÖZLER	ÖMER NACİ SOYKAN	9
BİÇİM SORUNU	NİLÜFER ÖNDİN	8
CUMHURİYET'İN KÜLTÜR POLİTİKASI VE SANAT (1923-1950)	NİLÜFER ÖNDİN	8
SORU	CENGİZ GÜNDOĞDU	8
KAVRAMLARA FELSEFE İLE BAKMAK	BETÜL ÇOTUKSÖKEN	8

ŞİİR DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
BİR KENTİ AĞLIYORUM	BERRİN TAŞ	3
BİR SAKSILIK DÜNYA	AYHAN ERGÜN	3
FARENİN ÖLÜM BALADI	İSMET ALICI	3
ABC ZİNCİRLEMESİ	AYTEKİN ARIK	5
AŞK ŞİİRİ	ANIL MERİÇELLİ	3
BİR CAN YONGASIDIR AŞK	AHMET NECDET	5
ÇOCUK GÜLÜNCE	MESUT AŞKIN	2
SUYU ARAYAN ATEŞ	VARCAN BARIŞ	2
DİRENÇ YAPRAKLARI	MUSTAFA GÖKSOY	5
KARANFİL ALEVLERİ	BERRİN TAŞ	5
KAR SUYU	GÜLHAN DİKME	4
GÖZLERİMDEN BAŞLA	UĞUR HACIHANEFİOĞLU	5
İMGELERİMİZE KAYBETMEDİK DAHA	MUSTAFA TABAK	4
GELİNCİK	NALAN ÇELİK	5
CEHENNEM ŞİİRLERİ	BERRİN TAŞ	5

ÖYKÜ DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
AKANYILDIZ	CENGİZ GÜNDOĞDU	5
UZAYDAN GELEN KADIN	SEMİHA UÇUK	3
YABANCI	İNCİ AYDIN	5
RENKLER	SERVET ÇOLAK	6

ÇEVİRİ ŞİİR

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
KIRMIZI KIRMIZI BİR GÜLDÜR AŞKIM	ANIL MERİÇELLİ	5
UMUTSUZ BİR AŞKIN ŞAİRİ	EMILY DICKINSON	5
MODERN İNGİLİZ-AMERİKAN ŞİİRİ	ANIL MERİÇELLİ	5

DENEME-ELEŞTİRİ DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
YILDIZ GÜNCESİ	CENGİZ GÜNDOĞDU	7
ELEŞTİRİ	CENGİZ GÜNDOĞDU	7
TAŞKIRAN	CENGİZ GÜNDOĞDU	20
TARİHİN IŞILDAĞI	ADNAN ÖZYALÇINER	7
DAĞLARLA	ATTİLA ERDEMLİ	7
ÖDP'YE KENAR NOTLAR	TEMEL DEMİRER	3
OKUL SÖZLÜĞÜNÜN ELEŞTİRİSİ	YUSUF ÇOTUKSÖKEN	3
IŞIĞA DOĞRULUM	BERRİN TAŞ	4
AŞK YENİ İNSANIN DİLİ	BERRİN TAŞ	4

SÖYLEŞİ DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
ÇOBAN ATEŞLERİ	YILMAZ ELMAS	7